

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК: 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.3-12>

Шушняк Володимир Миколайович,
кандидат географічних наук, доцент
Савка Галина Степанівна

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: shushniak@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: savka.halyna@gmail.com

Шандра Юрій Ярославович

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: yuriyshandra@gmail.com

ГОЛОВНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВОДОДІЛ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ТУРИСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Мета. На основі загальногеографічного аналізу розкрити туристичний потенціал Головного європейського вододілу на території України.

Методика. Задіяно загальнонаукові методи аналізу, синтезу та узагальнення, використано картографічні методи засобами ГІС.

Результати. Проаналізовано особливості географічного розташування Головного європейського вододілу у європейському масштабі. Наведено нові факти з історії його досліджень. Побудовано гіпсометричний профіль по лінії вододілу, визначено його морфометричні показники.

За допомогою детального картографічного аналізу ідентифіковано український відтинок лінії Головного європейського вододілу. Визначено його розташування щодо фізико-географічного районування. Проведено регіональний аналіз атракційності туристичних об'єктів на лінії вододілу. Оцінено транскордонні та внутрішні транспортні можливості доступу до лінії вододілу. Визначено і здійснено координатну прив'язку найважливіших орогідрографічних елементів – пунктів перетину вододілів басейнів великих транскордонних річок: Дунаю, Вісли, Дністра, Дніпра, а також розкрито їхнє туристичне значення. Розкрито можливості туристичного використання об'єктів природно-заповідного фонду, які розташовані на лінії вододілу, зокрема таких національних природних парків, як: «Ужанський», «Бойківщина», «Яворівський», «Північне Поділля», «Шацький». Показано значення вододілу у розвитку сталого (екологічно зорієнтованого) туризму в міжнародних біосферних резерватах: «Східні Карпати» (словацько-українсько-польського), «Розточчя» (українсько-польського), «Західне Полісся» (польсько-українсько-білоруського). Проведено туристичну оцінку історико-культурних об'єктів, розташованих на лінії вододілу. Підкреслено значення міста Львова як окремої туристичної дестинації. Окреслено екологічні проблеми, які пов'язані з освоєнням туристичних ресурсів. Виділено окремі туристичні кластери дестинації, розкрито можливості їхнього використання. Підкреслено специфіку Головного європейського вододілу у загальній класифікації туристичних ресурсів.

Наукова новизна. Вперше розглянуто Головний європейський вододіл як окрему цілісну туристичну дестинацію, здійснено його детальний географічний аналіз, використано кластерний підхід до оцінки туристичних ресурсів, які розташовані на лінії вододілу.

Практична значущість. Результати дослідження допоможуть у процесах інтеграції України із загальноєвропейським туристичним простором, дадуть поштовх у плануванні нових туристських маршрутів, сприятимуть освоєнню туристичних ресурсів національних природних і регіональних ландшафтних парків, допоможуть у плануванні та розвитку туристичних кластерів.

Ключові слова: Головний європейський вододіл, туристична дестинація, туристичний кластер, річковий басейн.

УДК: 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.3-12>

Шушняк Владимир Николаевич,
кандидат географических наук, доцент
Савка Галина Степановна

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов,
Украина, e-mail: shushniak@gmail.com

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов,
Украина, e-mail: savka.halyna@gmail.com

Шандра Юрий Ярославович

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов,
Украина, e-mail: yuriyshandra@gmail.com

ГЛАВНЫЙ ЕВРОПЕЙСКИЙ ВОДОРАЗДЕЛ В УКРАИНЕ И ЕГО ТУРИСТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Цель. На основании общегеографического анализа раскрыть туристический потенциал Главного европейского водораздела на территории Украины.

Методика. Задействовано общенаучные методы анализа, синтеза и обобщения, использовано картографические методы средствами ГИС.

Результаты. Проанализированы особенности географического расположения Главного европейского водораздела в европейском масштабе. Приведены новые факты из истории его исследований. Построено гипсометрический профиль по линии водораздела, определены его морфометрические показатели.

С помощью детального картографического анализа идентифицирован украинский отрезок линии Главного европейского водораздела. Определено его расположение относительно физико-географического районирования. Проведен региональный анализ атрактивности туристических объектов по линии водораздела. Оценены трансграничные и внутренние транспортные возможности доступа к линии водораздела. Определено и осуществлено координатную привязку важнейших орогідрографических элементов – пунктов пересечения водоразделов бассейнов крупных трансграничных рек: Дуная, Вислы, Днестра, Днепра, а также раскрыто их туристическое значение. Раскрыты возможности туристического использования объектов природно-заповедного фонда, расположенных по линии водораздела, в частности таких национальных природных парков, как: «Ужанский», «Бойківщина», «Яворівський», «Северное Подолье», «Шацький». Определено значение водораздела в развитии устойчивого (экологически

ориентированного) туризма в международных биосферных резерватах: «Восточные Карпаты» (словацко-украинско-польского), «Расточье» (украинско-польского), «Западное Полесье» (польско-украинско-белорусского). Проведено туристическую оценку историко-культурных объектов, расположенных по линии водораздела. Подчеркнуто значение города Львов как отдельной туристической дестинации. Определены экологические проблемы, связанные с освоением туристических ресурсов. Выделены отдельные туристические кластеры дестинации, раскрыты возможности их использования. Подчеркнуто специфику Главного европейского водораздела в общей классификации туристических ресурсов.

Научная новизна. Впервые рассмотрен Главный европейский водораздел как отдельную целостную туристическую дестинацию, осуществлен его детальный географический анализ, использовано кластерный подход к оценке туристических ресурсов, расположенных по линии водораздела.

Практическая значимость. Результаты исследования помогут в процессах интеграции Украины с общеевропейским туристическим пространством, дадут толчок в планировании новых туристских маршрутов, поспособствуют освоению туристических ресурсов национальных природных и региональных ландшафтных парков, помогут в планировании и развитии туристических кластеров.

Ключевые слова: Главный европейский водораздел, туристическая дестинация, туристический кластер, речной бассейн.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.3-12>

Shushniak Volodymyr Mykolayovych,

PhD, Associate Professor

Savka Halyna Stepanivna

Shandra Yuri Yaroslavovych

Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, Ukraine,
e-mail: shushniak@gmail.com

Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, Ukraine,
e-mail: savka.halyna@gmail.com

Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, Ukraine,
e-mail: yuriyshandra@gmail.com

THE MAIN EUROPEAN WATERSHED OF UKRAINE AND ITS IMPORTANCE IN TERMS OF TOURISM

Objective: On the basis of general geographical analysis to reveal the tourist potential of the Main European watershed on the territory of Ukraine.

Method. General scientific methods of analysis, synthesis and generalization as well as cartographic methods by the means of GIS have been used.

Results: The peculiarities of the geographical location of the Main European Watershed on a European scale have been analyzed. New facts from the history of its research have been presented. A hypsometric profile along the watershed line has been constructed, its morphometric parameters have been determined.

With the help of detailed cartographic analysis, the Ukrainian section of the Main European Watershed line has been identified. Its location in relation to the physical and geographical zoning has been determined. A regional analysis of tourist facilities attractiveness on the watershed line has been conducted. Cross-border and domestic transport opportunities for access to the watershed line have been assessed. The coordinate reference of the most important orohydrographic elements - the points of watersheds intersection of large transboundary rivers basins: Danube, Vistula, Dniester, Dnieper, as well as their tourist significance have been specified. Possibilities of tourist use of nature reserve fund objects which are located on the watershed line have been revealed, in particular of such national natural parks, as Uzhanian National Nature Park, Boikivschyna National Nature Park, Yavorivskyi National Park, Northern Podillia, Shatsk National Natural Park. The importance of the watershed for sustainable (ecologically oriented) tourism development in international biosphere reserves: "The Eastern Carpathians" (Slovak-Ukrainian-Polish), "Roztochia" (Ukrainian-Polish), "Western Polissya" (Polish-Ukrainian-Belarusian) has been demonstrated. Touristic assessment of historical and cultural sites located on the watershed line has been conducted. The importance of the city of Lviv as a separate tourist destination has been emphasized. Environmental problems related to the development of tourist resources have been outlined. Selected tourist clusters of the destination have been identified, the possibilities of their use have been revealed. The Main European Watershed specifics in general tourist resources classification have been emphasized.

Scientific novelty: For the first time, the Main European Watershed has been considered as a separate integrated tourist destination, its detailed geographical analysis has been performed, and a cluster approach has been used to assess the tourist resources located on the watershed line.

Practical significance. The results of the study will contribute to the integration process of Ukraine into the European tourist area, give impetus to new tourist routes planning, promote the development of tourist resources of national natural and regional landscape parks, support tourist clusters planning and developing.

Key words: Main European watershed, tourist destination, tourist cluster, river basin.

Постановка проблеми. Головний європейський вододіл (ГЄВ) є хорошим орієнтиром у плануванні туристських маршрутів. Він часто згадується у туристичній літературі як важливий географічний об'єкт, який підкреслює туристичну атракційність і соціологічне значення місць, через які він пролягає. Лінія ГЄВ перетинає або безпосередньо прилягає до кордонів 11 країн, а її протяжність в Україні становить понад 700 км. Проте відсутність її чіткої топографічної ідентифікації і недостатньої географічної інтерпретації стримує його використання як елемента туристичної дестинації національного та міжнародного рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «Головний європейський вододіл» здавна використовується у географічній літературі. Воно згадане в географічних енциклопедичних словниках [30, С. 502; 4, С. 203], у працях корифеїв української географії С. Рудницького [13], О.

Степанів [17], К. Геренчука [11, 12], О. Шаблія [10] та ін. Лінія вододілу позначалася як на давніх [25], так на сучасних [10] картах. Часте звернення львівських географів до цього поняття пов'язане з тим, що Львів є єдиним великим (більше 100 тис. жит.) поселенням на Головному європейському вододілі. За останні роки до вивчення гідрологічних проблем, пов'язаних з тематикою ГЄВ, спонукав процес імплементації положень Водної Рамкової Директиви Європейського Союзу (ВРД ЄС), в основі якої лежить басейнова парадигма управління водними ресурсами. На міжнародному рівні інформаційне забезпечення виконання положень ВРД ЄС координує Європейське агентство довкілля (ЕЕА), яке у вільному доступі надає цифрову інформацію з делімітації річкових басейнів Європи [31]. В Україні також значно активізувались роботи з імплементації ВРД ЄС, свідченням чого є впровадження геопорталу «Державний водний кадастр: облік поверхневих водних об'єктів» [5], який уможливорює уточнення координатної прив'язки лінії ГЄВ. За результатами міжнародних проєктів опубліковано низку наукових монографій з детальним гідро-екологічним і гідроландшафтним аналізом річкових басейнів Прип'яті [2], Західного Бугу [23] Верхнього Дністра [29], які перетинає лінія ГЄВ.

Постановка завдання. Попри повний побасейновий територіальний аналіз, ГЄВ ще не розглядався як цілісний географічний об'єкт, тим паче як окрема туристична дестинація. Відтак актуальним є завдання детальної географічної характеристики ГЄВ, оцінки його туристичного потенціалу з метою оптимізації територіального планування туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу. У гідрологічних і географічних підручниках [1, 6, 18] частіше оперують поняттям «головний вододіл земної кулі» («головний вододіл Землі», «світовий вододіл»), наукове впровадження якого пов'язують з іменем російського топографа академіка А. Тілло. Першу картосхему світового вододілу за авторством А. Тілло було опубліковано в навчальному географічному атласі, виданому за редакцією Е. Петрі у 1917 р. Вона виконана в оригінальній проєкції («Континентальна зірка» А. Тілло) (рис. 1) і, мабуть, завдяки схожості з відомим символом, набула популярності у радянських географів [9].

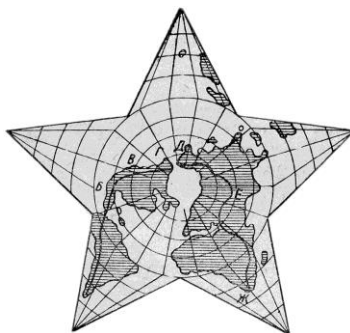

Рис. 1. Головний світовий вододіл у проєкції «Континентальна зірка А. Тілло» (за Б. Аполловим, 1951)

Натомість поняття «європейський вододіл» є значно давнішим від поняття «світовий вододіл». Воно згадується польським географом Вінцентом Полем у публікації, яка присвячена природним особливостям Європи, ще у 1851 році: «Якщо від південних берегів Іспанії провести лінію через простори Європейського суходолу аж до витоків Печори, то видно, що у цьому напрямку виділяється певний хребет, який води ніде не перервали. Це європейський вододіл, який ділить суходіл, стосовно стоку води, на два великі простори: південно-східне і північно-західне сточища» [26, С. 32, переклад наш].

ГЄВ розділяє сточища (периферійні області стоку за М. Львовичем і О. Чоботарьовим) Атлантичного і Північного Льодовитого океанів від Середземноморського, Чорноморського і Каспійського периферійних областей стоку. Лінія вододілу трасується від Гібралтарської протоки (м. Таріфа) [32] хребтами Кордильєри Бетіки, Іберійських гір, Піренеїв, Центрального Французького масиву, Vogezів, Альп, Судетів, Карпат, а також перетинає Волино-Подільську височину, Українське і Білоруське Полісся, Смоленсько-Московську і Валдайську височини, і Північними Увалами і Уральськими горами доходить. Карської губи на субарктичному узбережжі. У 2010 р. ландшафтно-історичною експедицією «Урал – межа Європи і Азії», організованою Російським географічним товариством, було уточнено кінцевий північно-східний пункт Європи, який розташований в підніжжі хребта Північний Актау між затокою Кочак і західним уступом плато Устюрт [14].

ГЄВ входить на територію України з боку польсько-словацького пограниччя на вершині

Кременець (1221 м) на перетині державних кордонів України, Польщі та Словаччини. Далі упродовж 32 км лінія ГЄВ збігається з кордоном України (Великоберезнянський район Закарпаття і Польщі (Бещадський повіт Прикарпатського воєводства). Тут вододіл розділяє басейни річок Уж (система Дунаю) і Сян (система Вісли). Географи на цьому відтинку вододілу стикаються з проблемою неузгодженості природної регіоналізації українсько-польського прикордоння. З метою вирішення цієї проблеми нами зроблено деякі зміни на схемі регіонального фізико-географічного поділу прикордонних територій України (рис. 3). [19]. Отже, на території Польщі характеризувану територію відносять до мезорегіону Західних Бешадів макрорегіону Лісистих Бескидів, а в Україні – до двох фізико-географічних областей – Полонинсько-Чорногірської і Вододільно-Верховинської. Загалом цей відтинок ГЄВ проходить гірськими хребтами з подібними ландшафтами, але з різними тектонічними структурами, які розділені вузькою улоговинною смугою Лубня–Волосате. Тут розташований перевал Бескид під Менчулом (785 м), на якому облаштований тимчасовий прикордонний перехід. Відкриття цього переходу має важливе значення для туристичного освоєння ГЄВ, оскільки уможливорює доступ для цікавих туристичних атракцій, які знаходяться на суміжних територіях Ужанського національного природного парку (Україна) і Бещадського парку народowego (Польща). До цих атракцій належить об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи», пам'ятки природи «Гора Кременець» і «Полонина Равка», меморіальний цвинтар Першої світової війни на г. Черемха тощо.

Рис. 2. Гіпсографічний профіль по лінії Головного європейського вододілу, побудований за цифровою моделлю рельєфу GTOPO 30

На межі Закарпатської та Львівської областей ГЄВ відходить від державного кордону і продовжується лінією розділу сточищ Сяну і Дністра. Поблизу Ужоцького перевалу (852 м н.р.м) розташований важливий орогідрографічний елемент – пункт перетину вододільних ліній великих транскордонних річок: Дунаю (р. Уж), Вісли (р. Сян) і Дністра (р. Ропи – доплив р. Стрий).

Фізико-географічні області України: 1.1U – Західне Полісся, 1.2U – Волинське Полісся, 2.1U – Волинська височинна область, 2.2U – Область Малого Полісся, 2.3U – Розтоцько-Опільська горбогірна область, 2.4U – Західноподільська височинна область, 3.1U – Прикарпатська височинна область, 3.2U – Зовнішньокарпатська область, 3.3U – Вододільноверховинська область, 3.4U – Полонинсько-Чорногірська область, 3.5U – Вулканічно-міжгірна-улоговинна область,

Фізико-географічні макрорегіони Польщі: 1.1Р – Західне Полісся, 1.2Р – Волинське Полісся, 1.3Р – Південноподільська низина, 1.4Р – Середньомазовецька низина, 2.1Р – Розточчя, 2.1Р – Люблінська височина, 3.1Р – Волинська височина, 3.2Р – Котловина Побужжя, 4.1Р – Сandomirська котловина, 4.2Р – Сянсько-Дністровське плато, 4.3Р – Середньобескидське узгір'я, 4.4Р – Бескиди лісисті.

Рівноцінний за значенням на українському відтинку ГЄВ є пункт перетину вододільних ліній басейнів річок Дніпра, Вісли і Дністра, який розташований на Поділлі. Від Ужоцького перевалу ГЄВ упродовж 39 км, супроводжуючи долину р.Сян, тягнеться двома низькогірними пасмами до села Кривка, де він знову переходить на територію Польщі. Згідно фізико-географічної регіоналізації це територія природного району Стрийсько-Сянської верховини Вододільно-Верховинської області Карпат. У 1997 р. тут було створено регіональний

ландшафтний парк «Надсянський», який разом з Ужанським національним природним парком увійшов до Міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати». Вздовж ГЄВ прокладено туристський маршрут «Від витoku Сяну до витoku Дністра». Наявність низки туристичних природних та історико-культурних об'єктів, а також хороший автомобільний і залізничний доїзди дозволяють виокремити цю територію як окремий туристичний кластер.

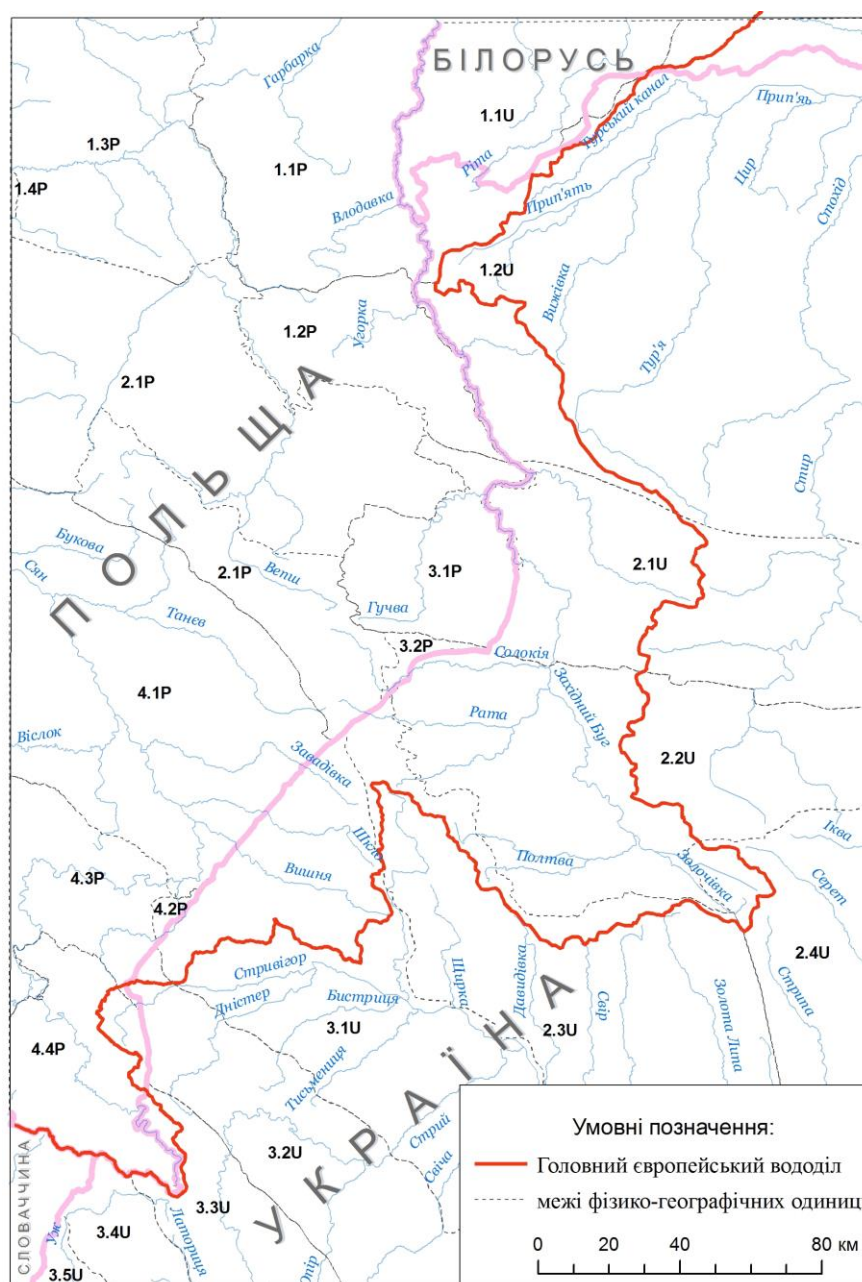

Рис. 3. Головний європейський вододіл на схемі фізико-географічного районування

Після 50-кілометрового проходження територією Польщі між басейнами річок Дністра, Сяну і його допливу Вирви ГЄВ знову входить на українську територію між селами Мігово і Катина Старосамбірського району Львівської області. Далі впродовж 15 км він проходить низькогір'ям Верхньо-Дністерських Бескидів фізико-географічної області Скибових Карпат і в районі міста Хирів виходить на височини Передкарпаття. На цьому відтинку вододілу цікавими туристичними об'єктами є геологічний розріз на горі Радич, соляні копальні між Добромелем і Хировим, легендарний туристський маршрут «Шляхами бравого солдата Швейка». Тут функціонують автомобільний і залізничний прикордонні переходи.

У межах Передкарпаття ГЄВ простягається на 115 км від міста Хирова Старосамбірського району до села Речичани Городецького району Львівської області. На цьому відтинку ГЄВ відділяє Передкарпатське сточище Дністра від водозборів правих допливів Сяну (Вирви, Вишні,

Шкла). За геоморфолого-генетичними ознаками – це територія південно-східного краю давнього окського материкового зледеніння, яке суттєво вплинуло на перебудову річкової мережі, а також на формування ГЄВ. Свідченням зледеніння є знахідки скандинавських ератичних валунів в кар'єрних розрізах на хвилястій моренній рівнині. Найвідомішим з них є розріз в селі Крукеничі, який ґрунтовно досліджено М.В. Зденюком і М.С. Демидюком під керівництвом проф. К.І. Геренчука [3]. Вивчення проблем перебудови річкової мережі на Сянсько-Дністерському межиріччі має цікаву історію, пов'язану з науковою дискусією на сторінках часопису «Kosmos» між непересічними географами світового рівня Степаном Рудницьким і Євгеніушом Ромером [27, 28].

В околицях села Чайковичі (Самбірський район) головне русло Дністра знаходиться від лінії ГЄВ на віддалі всього 2 км. Це стало підставою у середині XVIII ст. розробити проєкт суднохідного каналу, який би з'єднував водні шляхи від Чорного і Балтійського морів шляхом перекидання Дністерських вод через річки Вишню і Сян до Вісли. Цей проєкт не було реалізовано, натомість у період 1775–1783 рр. за владарювання останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського на Поліссі було споруджено суднохідний канал («Королівський», інша назва «Дніпро-Бузький»), який сполучив річки Західний Буг і Прип'ять та функціонував майже донині.

За селом Речичани Городоцького району ГЄВ входить у Розтоцько-Опільську горбогірну область. Довжина цього відтинка становить понад 170 км. Верхів'ями річки Полтви у м. Львові область умовно ділиться на дві частини: Розтоцьку та Опільську. Лінія ГЄВ у розтоцькій частині в плані утворює гостокілісний вигин, розділяючи сточища верхів'їв приток Сяну (Шкло, Завадки) і Західного Бугу (Рата, Полтва) від обширного сточища р. Верещиця (доплив Дністра). Рельєф неоднорідний з чергуванням хвилястих горбовин і плоско-вершинних горбогір'їв, складеними головню вапняками, пісковиками і пісками неогену. Повсюдно трапляються сліди давнього зледеніння у вигляді перемитої морени та флювіогляціальних відкладів у прохідних долинах, які надають навколишньому залісненому ландшафту ерозійно-останцевого вигляду [22]. В околицях с. Добростани та смт Шкло по обидві сторони від ГЄВ розташовані найдавніші водозабори, з яких постачали воду до Львова. Загалом Розтоцька частина вододілу є згромадженням туристично-рекреаційних установ з добре розвинутою інфраструктурою. Тут з 1998 р. функціонує Яворівський національний природний парк, який у 2011 році увійшов до міжнародного біосферного резервату «Розточчя». У Яворівському НПП біля села Дубровиця встановлено вказівник з позначенням ГЄВ, поки що єдиний на українському відтинку вододілу. Однак певні обмеження у туристичному освоєнні ГЄВ тут створює військовий полігон, через який лінія вододілу простягається на більш як 20 кілометрів.

До Львова ГЄВ заходить із західної сторони через смт Брюховичі – давнього відпочинкового центру, який знаходиться у переліку курортних міст України [16].

Львів слід розглядати як окрему туристичну дестинацію на лінії ГЄВ. Професор О.І. Шаблій так пише про важливість ГЄВ для Львова: «У загальноєвропейському вимірі Львів розташований у хрестосердді на перетині Головного європейського вододілу і найкоротшої лінії між Балтійськими і Чорними морями. Це осереддя володіє специфічною «ідеєю міста» (idea loci) – духовною геокосмічною субстанцією, енергетичний потенціал якої не вичерпується віками і постійно трансформує її у витвори людських рук і розуму» [10].

Лінія ГЄВ довжиною 25,5 км ділить Львів на дві частини майже однаковими за площами (57% площі відноситься до Балтійського сточища, відтак 47% – до Чорноморського). ГЄВ сформувався у Львові шляхом перебудови річкових систем у післяльодовиковий період. Унаслідок майже тисячолітньої експлуатації підземних вод, перетворення головної водної артерії міста – річки Полтви, у стічний колектор, призвели до відмирання більшості річок Львова [20].

Після Львова, від села Пасіки-Зубрицькі ГЄВ входить на Опілля, яким простягається майже впродовж 90 км аж до села Плугів Золочівського району Львівської області. Це надзвичайно цікавий відтинок ГЄВ і у природничому, і в культурно-історичному сенсі. Він відповідає кульмінаційним висотам Поділля: Давидів (350 м) – Монастир (353 м) – Хом (440 м) – Камула (471) – Камінна (Лиса) гора (383 м) – Яструбська гора (405 м) – Замчисько (458 м) – Вежа-Крук (419 м) – Вапнярка (460 м). На усьому протязі цього відтинку лінія ГЄВ дуже близько підходить до межі Опілля з рівниною Верхнього Бугу і Стиру 100-метровим уступом, який отримав назву «Північний Подільський уступ». У 1935 р. при «Польському Товаристві природників ім. Коперника» було створено «Комісію для вивчення Північного Подільського уступу». Результати досліджень членів комісії публікувались у часописі «Kosmos», та окремо

видавались відбитки статей з серійним позначенням «Prace Komisji dla Badan Północnej krawędzi Podola» [24]. Від півдня приуступну смугу горбистого рельєфу місцеве населення називає Гологороми. Тут беруть початок допливи Дністра: Давидівка, Свірж, Гнила Липа. На вододілі знаходяться ландшафтний заказник «Романівський», комплексна пам'ятка природи «Гора Вапнярка», ботанічна пам'ятка природи «Лиса Гора». Серед історико-культурних об'єктів вирізняються: історико-культурний парк «Древній Звенигород», руїни замку в Старому Селі, Свято-Успенська Унівська Лавра, давнє городище в ур. Вали.

Перед горою Вапняркою лінія вододілу входить на територію національного природного парку «Північне Поділля», створеного у 2010 р. Парк має складну планову конфігурацію. При площі 15587,92 га він складається із 223 роз'єднаних масивів і ділянок.

За селом Плугів Золочівського району на межі з Тернопільщиною лінія ГЄВ, як і територія НПП «Північне Поділля», входить у іншу фізико-географічну, Західноподільську височинну область, яку перетинає у її північно-західній частині впродовж 50 км. За насиченням пам'яток природної та культурно-історичної спадщини це чи не найбільш перспективний туристичний відтинок ГЄВ. Починаючи від одного з найдавніших Волино-Подільсько-Карпатського торгового тракту на межі Львівської й Тернопільської областей лінія ГЄВ простягається через ландшафтний заказник «Верхньобузький», ботанічну пам'ятку природи «Сасівська», Підгорецький замок, історико-культурний заповідник «Древній Плісненськ», осередок традиційних гончарних промислів «Гавареччина», комплексну пам'ятку природи «Підлиська гора» («Гора Маркіяна Шашкевича»), Олеський замок тощо. НПП «Північне Поділля» вирізняється наявністю ще одного важливого орогідрографічного елементу на лінії ГЄВ, як-от: уже згаданий раніше пункт перетину вододільних ліній басейнів Дніпра Вісли і Дністра. Цей пункт має такі географічні координати: 25° 00' 43,2" сх. д. та 49° 55' 55" пн. ш., абсолютна висота – 401,4 м [21].

Між селом Ожидів і селищем Олесько Буського району Львівської області ГЄВ покидає територію Поділля і заходить на простори Малого Полісся. Тут ГЄВ упродовж 77 км розділяє басейни річок Західного Бугу і Стиру. Звідси інша, більш поширена у польській географічній літературі, назва цього регіону – рівнини Верхнього Бугу і Стиру. Перетинаючи Мале Полісся, ГЄВ простягається здебільшого лісистими місцевостями, складеними крейдовими мергелями, перекритими флювіогляціальними та еоловими пісками, які засвідчують генетичний зв'язок цієї території з процесами, які проходили на периферії давніх зледенінь. У туристичному плані територія малоатракційна. Заслужують на увагу лише архітектурні пам'ятки в селах Грабове Буського району, Вузлове Радехівського району, Княже Сокальського району, у місті Радехів. У туристичному сенсі ГЄВ на Малому Поліссі слід віднести до транзитного типу дестинацій, тому важливим є встановлення відповідних вказівників ГЄВ на автомагістралях Львів–Броди–Київ та Львів–Радехів–Луцьк.

Схожим за рівнем туристичної атракційності є відтинок ГЄВ у межах Волинської височинної області, у якій лінія вододілу трасується на 70 км від межі Львівщини з Волинню до автомагістралі Володимир-Волинський–Луцьк. Тут ГЄВ закладений на зайнятій сільськогосподарськими угіддями лесовій хвилястій рівнині між водозборами приток Західного Бугу і Случа. Від загалом монотонних краєвидів вирізняється більшою різноманітністю межиріччя р.Свинарейки (притока р. Луг у Західно-Бузькій системі) і р. Турії (притока Прип'яті), поблизу якого сформувався особливий Володимиро-Волинський туристичний кластер.

Найдовшим (понад 200 км) є відтинок ГЄВ в межах Полісся. Увійшовши на Полісся, ГЄВ впродовж 30 км супроводжує долину р. Турії паралельно межі з Волино-Подільською височиною. Від села с. Овлочин, не змінюючи вергентності, ГЄВ розділяє водозбори Західного Бугу і Прип'яті. Між селами Столінські Смоляри і Забужжя вододіл наближається до русла Західного Бугу і верхів'їв Прип'яті на відстань 3-5 км. Далі, огинаючи верхів'я Прип'яті, прямує від Шацького поозер'я в північно-східному напрямку і між селами Залисся та Щетинська Воля Ратнівського району Волинської області переходить на територію Білорусі.

Найцікавішою поліською частиною вододілу у ландшафтно-гідрологічному та туристичному сенсі є територія Шацького поозер'я. Ідентифікувати тут лінію ГЄВ досить важко. На геопорталі державного водного кадастру показано лінію вододілу східніше Шацьких озер. Однак, на карті кінця XIX ст. показано лінію вододілу Західного Бугу і Прип'яті між озерами Пулемецьким з одного боку та Світязем і Луки – з іншого [8].

Зазначимо, що ця карта складалася у час, коли територія Шацького поозер'я ще не зазнала меліорації, тому такі розбіжності є досить ймовірними. Деяке підтвердження цього є в монографії з геології і гідрогеології Шацького поозер'я [7].

На лінії Поліської частини ГЄВ розташовано декілька об'єктів природо-заповідного фонду, з яких найвідомішим є Шацький національний природний парк, який є осередком не тільки природоохоронної, але й організаційно-туристичної справи. У 2012 році Шацький НПП увійшов до біосферного резервату «Західне Полісся».

Висновки. За атракційною ознакою ГЄВ безумовно є туристичним об'єктом, а зважаючи на субконтинентальну локалізацію – міжнародного рівня. Специфіка ГЄВ полягає у його «нематеріальності», подібною в Україні є «Дуга Струве» – об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО.

На території України ГЄВ перетинає три фізико-географічні краї (макрорегіони) і дев'ять фізико-географічних областей (мезорегіонів), як-от: у Гірсько-Карпатському краї – Полонинсько-Чорногіську, Вододільноверховинську, Зовнішньо-Карпатську, Прикарпатську височину; у Люблінсько-Волиноподільському краї (Західноукраїнському) [10] – Розтоцько-Опільську горбогірну, Західно-Подільську височину, Мале Полісся, Волинське Опілля; у Поліському краї – Волинське Полісся, Західне Полісся. Кожен відтинок ГЄВ у межах фізико-географічних областей слід розглядати як туристичні дестинації з певним набором туристичних ресурсів та відповідною інфраструктурою. Окремо треба виділити туристичні дестинації в межах національних природних парків та регіональних ландшафтних парків, а також міста Львова.

Стимулом для розвитку сталого (екологічно зорієнтованого) туризму є розташування на лінії ГЄВ міжнародних біосферних резерватів: «Східні Карпати» (словацько-українсько-польського), «Розточчя» (українсько-польського), «Західне Полісся» (польсько-українсько-білоруського).

Список використаних джерел

1. Аполлов Б. А. Учение о реках / Аполлов Б. А. – М.: Издательство Московского университета, 1951. – 522 с.
2. Ануфриев В. Н. Управление трансграничным бассейном Днепра: суббассейн реки Припяти: [монография] / В. Н. Ануфриев, К. А. Алиев, С. А. Афанасьев, Е. П. Богодаж, В. Н. Босак; ред.: А. Г. Ободовский, А. П. Станкевич, С. А. Афанасьев. – К.: Кафедра, 2012. – 447 с.
3. Геренчук К. І. До четвертинної палеогеографії Сансько-Дністровського межиріччя // Палеогеографічні умови території України в пліоцені і антропогені / К. І. Геренчук, М. С. Демедюк, М. В. Зденюк. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 5–19.
4. Географічна енциклопедія України: в 3 т. Т. 1 / ред. кол.: О. М. Маринич та ін. – 1989. – 416 с.
5. Державний водний кадастр: облік поверхневих водних об'єктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geportal.dav.gov.ua:81/>
6. Загальна гідрологія: [підручник] / В. К. Хільчевський, О. Г. Ободовський, В. В. Гребін та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 399 с.
7. Залеський І. І. Шацьке озер'я: Геологічна будова та гідрогеологічні умови / І. І. Залеський, Ф. В. Зузук, В. Г. Мельничук, В. В. Матеюк, Г. І. Бровко. UNSPECIFIED. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк. – Т. 1, 2014. – 190 с.
8. Карта Полесья с обозначением линий нивелировки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etomesto.ru/map-belarus_polesie_hodovye-linii-1874/
9. Крубер А. А. Общее землеведение. М.-Л.: Учпедгиз, 1938. – 469 с.
10. Львів: Комплексний атлас / відп. ред. О. І. Шаблій. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. – 192 с.
11. Природа Львівської області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1972. – 151 с.
12. Природа Волинської області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1975. – 147 с.
13. Рудницький С. Знадоби до морфології Підкарпатського сточища Дністра / С. Рудницький // Зб. матем.-природ. секції НТШ. – Т. 2. – 1907. – 79 с.
14. Русское географическое общество [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rgo.ru/ru/grant/landshaftno-istoricheskaya-ekspediciya-ural-granica-evropy-i-azii>
15. Савка Г., Шушняк В. Ландшафтно-созологічний аналіз геосайтів Українського Розточчя / Геотуризм: практика і досвід. Матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (5–7 травня 2016 р., Львів). – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2016. – С. 64–66.
16. Савка Г. С., Шушняк В. М. Ландшафтно-краєзнавчі маршрути в околицях Розтоцького ландшафтного-геофізичного стаціонару / Довготермінові спостереження довкілля: досвід, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. семінару (Львів–Брюховичі, 10–12 травня 2019 р.). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – С. 176–178.
17. Степанів О. Сучасний Львів: [путівник] / Олена Степанів. – Краків; Львів, 1943. – 168 с.
18. Основи загальної гідрології / за ред. Левківського С.С. – К: Вища школа, 1975. – 192 с.
19. Шушняк В., Савка Г. Проблеми фізико-географічної регіоналізації Розточчя // Фізична геогр. та геоморф. – К.: ВГЛ Обрії, 2014. – Вип. 46, Т. 2. – С. 222–230).
20. Шушняк В. М., Савка Г. С., Вергелес Ю. Результати інвентаризації водних об'єктів м. Львова / Вісник Львівського університету. Серія: Географічна / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2014. – Вип. 48. – С. 322–327.
21. Шушняк В., Шелест Д., Савка Г., Шуліга Є. Особливості фізико-географічного положення Національного природного парку «Північне Поділля» // Природа Волині й Поділля: дослідження та охорона: Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (м. Броди, 3–5 червня 2015 року). – Львів: Ліга-Прес, 2015. – С. 63–68.
22. Яворський Б. І., Савка Г. С., Шушняк В. М. Нові геотуристичні маршрути візит-центру «Верещиця» Яворівського національного природного парку / Природоохоронні, екоосвітні, рекреаційно-туристичні та історико-культурні аспекти сталого розвитку Розточчя: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю створення Яворівського національного природного парку. – смт Івано-Франкове; Львів: ЗУКЦ, 2018. – С. 299–308.
23. Zlewnie rzek Bugu i Narwi. Zasoby wodne i przyrodnicze: Monografia, Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie. Warszawa, 2007. – 448 s.
24. Jahn A. Północna krawędź Podola i historia jej badań // Czasopismo geograficzne // Polskie towarzystwo geograficzne. – Т. LX, zeszyt 3. – 1989. – S. 353–365.
25. Plan królewskiego stołecznego miasta Lwowa (z entklawą Jaluwiec także Maszów. I część. – Lwów. – 1890.
26. Pol W. Północny wschód Europy pod względem natury, Prelekcje W. Pola, z. 1, Drukarnia Uniwersytecka, Kraków, 1851. – S. 94–111.
27. Rudnicki S. Polemika w sprawie historii doliny Dniestru // Kosmos – Lwów, 1907. – Rocz. 32. – S. 91–92.
28. Romer E. Odpowiedź Dr. Stefanowi Rudnickiemu w sprawie historii doliny Dniestru. 1907 s.93-94. Kosmos. – Lwów, 1907. – Rocz. 32.

29. Roth, M., R. Nobis, V. Stetsiuk, I. Kruhlov (Eds) (2008): Transformation processes in the Western Ukraine – Concepts for a sustainable land use. Weißensee Verlag Berlin 2008. 602 pages.
30. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 5: [Kutowa Wola – Malczyce] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1884. – 960 s.
31. WISE – Water Information System for Europe is the European information gateway to water issues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://water.europa.eu/>
32. 2rouesenliberté [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.2rouesenliberte.fr/divisiora-2012>.

Список использованных источников

1. Аполлов Б. А. Учение о реках / Аполлов Б. А. – М.: Издательство Московского университета, 1951. – 522 с.
2. Ануфриев В. Н. Управление трансграничным бассейном Днепра: суббассейн реки Припяти: [монография] / В. Н. Ануфриев, К. А. Алиев, С. А. Афанасьев, Е. П. Богодзяж, В. Н. Босак; ред.: А. Г. Ободовский, А. П. Станкевич, С. А. Афанасьев. – К.: Кафедра, 2012. – 447 с.
3. Геренчук К. И. К четвертичной палеогеографии Санско-Днестровского междуречья // Палеогеографические условия территории Украины в плиоцене и антропогене / К. И. Геренчук, М. С. Демедюк, М. В. Зденюк. – К.: Наук. мнение, 1966. – С. 5–19.
4. Географическая энциклопедия Украины: в 3 т. Т. 1 / ред. кол.: А. М. Маринич и др. – 1989. – 416 с.
5. Государственный водный кадастр: учет поверхностных водных объектов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geportal.davr.gov.ua:81/>
6. Общая гидрология: [учебник] / В. К. Хильчевский, А. Г. Ободовский, В. В. Гребень и др. – М.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2008. – 399 с.
7. Залесский И. Шацкое озеро: Геологическое строение и гидрогеологические условия / И. И. Залесский, Ф. В. Зузук, В. Г. Мельничук, В. В. Матеюк, Г. И. Бровко. UNSPECIFIED. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Леся Українського, Луцк. – Т. 1, 2014. – 190 с.
8. Карта Полесья с обозначением линий нивелировки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etomesto.ru/map-belarus_polesie_hodovye-linii-1874/
9. Крубер А. А. Общее землеведение. М.-Л.: Учпедгиз, 1938. – 469 с.
10. Львов: Комплексный атлас / отв. ред. А. И. Шаблій. – М.: ГНПП «Картография», 2012. – 192 с.
11. Природа Львовской области / под ред. К. И. Геренчука. – Львов: Высшая школа, 1972. – 151 с.
12. Природа Волынской области / под ред. К. И. Геренчука. – Львов: Высшая школа, 1975. – 147 с.
13. Рудницький С. Знадобы к морфологии Подкарпатского стоища Днестра / С. Рудницький / Сб. матем.-естеств. секции НОШ. – Т. 2. – 1907. – 79 с.
14. Русское географическое общество [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rgo.ru/ru/grant/landshaftno-istoricheskaya-ekspediciya-ural-granica-evropu-i-azii>
15. Савка Г., Шушняк В. Ландшафтно-экологический анализ геосайтов Украинского Расточья / Геотуризм: практика и опыт. Матер. II междунар. научно-практической. конф. (5–7 мая 2016, Львов). – Львов: НПФ «Карты и Атласы», 2016. – С. 64–66.
16. Савка А. С., Шушняк В. М. Ландшафтно-краеведческие маршруты в окрестностях Расточского ландшафтно-геофизического стационара / Долгосрочные наблюдения окружающей среды: опыт, проблемы, перспективы: материалы междунар. науч. семинара (Львов–Брюховичи, 10–12 мая 2019). – Львов: ЛНУ имени Ивана Франко, 2019. – С. 176–178.
17. Степанов А. Современный Львов: [путеводитель] / Елена Степанов. – Краков; Львов, 1943. – 168 с.
18. Основы общей гидрологии / под ред. Левковский С.С. – К.: Высшая школа, 1975. – 192 с.
19. Шушняк В., Савка Г. Проблемы физико-географической регионализации Расточья // Физическая геогр. и геоморф. – М.: БГЛ Горизонты, 2014. – Вып. 46, Т. 2. – С. 222–230.
20. Шушняк В. М., Савка А. С., Вергелес Ю. Результаты инвентаризации водных объектов г. Львова / Вестник Львовского университета. Серия: Географическая / Львовский национальный. ун-т им. И. Франко. – Львов, 2014. – Вып. 48. – С. 322–327.
21. Шушняк В., Шелест Д., Савка Г., Шулига Е. Особенности физико-географического положения Национального природного парка «Северное Подолье» // Природа Волыни и Подолья: исследования и охрана: Материалы Первой международной научно-практической конференции (г. Броды, 3–5 июня 2015 года). – Львов: Лига-Пресс, 2015. – С. 63–68.
22. Яворский Б. И., Савка А. С., Шушняк В. М. Новые геотуристические маршруты визит-центра «Верещица» Яворовского национального природного парка / Природоохранные, экообразовательной, рекреационно-туристические и историко-культурные аспекты устойчивого развития Расточья: материалы междунар. научно-практической. конференции, посвященной 20-летию создания Яворовского национального природного парка. – пгт Ивано-Франково; Львов: ЗУКЦ, 2018. – С. 299–308.
23. Zlewnie rzek Bugu i Narwi. Zasoby wodne i przyrodnicze: Monografia, Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie. Warszawa, 2007. – 448 s.
24. Jahn A. Północna krawędź Podola i historia jej badań // Czasopismo geograficzne // Polskie towarzystwo geograficzne. – T. LX, zeszyt 3. – 1989. – S. 353–365.
25. Plan królewskiego stołecznego miasta Lwowa (z entklawą Jalowiec także Maszów. I część. – Lwów. – 1890.
26. Pol W. Północny wschód Europy pod względem natury, Prelekcje W. Pola, z. 1, Drukarnia Uniwersytecka, Kraków, 1851. – S. 94–111.
27. Rudnicki S. Polemika w sprawie historii doliny Dniestr // Kosmos – Lwów, 1907. – Roczn. 32. – S. 91–92.
28. Romer E. Odpowiedź Dr. Stefanowi Rudnickiemu w sprawie historii doliny Dniestr. 1907 s.93-94. Kosmos. – Lwów, 1907. – Roczn. 32.
29. Roth, M., R. Nobis, V. Stetsiuk, I. Kruhlov (Eds) (2008): Transformation processes in the Western Ukraine – Concepts for a sustainable land use. Weißensee Verlag Berlin 2008. 602 pages.
30. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 5: [Kutowa Wola – Malczyce] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1884. – 960 s.
31. WISE – Water Information System for Europe is the European information gateway to water issues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://water.europa.eu/>
32. 2rouesenliberté [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.2rouesenliberte.fr/divisiora-2012>.

References

1. Apollov B. A. Ucheniye o rekakh / Apollov B. A. – M.: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1951. – 522 s. (In Russian).
2. Anufriyev V. N. Upravleniye transgranichnym basseynom Dnepra: subbassey reki Pripyati: [monografiya] / V. N. Anufriyev, K. A. Aliyev, S. A. Afanasyev, Ye. P. Bogodyazh, V. N. Bosak; red.: A. G. Obodovskiy, A. P. Stankevich, S. A. Afanasyev. – K.: Kafedra, 2012. – 447 s. (In Russian).
3. Herenchuk K. I. Do chetvertynnoyi paleoheohrafiyi Sans'ko-Dnistrovs'koho mezhyrichchya // Paleoheohrafichni umovy terytoriyi Ukrainy v plotseni i antropoheni / K. I. Herenchuk, M. S. Demedyuk, M. V. Zdenyuk. – K.: Nauk. dumka, 1966. – S. 5–19. (In Ukrainian).
4. Heohrafichna entsyklopediya Ukrainy: v 3 t. T. 1 / red. kol.: O. M. Marynych ta in. – 1989. – 416 s. (In Ukrainian).
5. Derzhavnyy vodnyy kadastr: oblik poverkhnevnykh vodnykh obektiv [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://geportal.davr.gov.ua:81/> (In Ukrainian).
6. Zahalna hidrolohiya : [pidruchnyk] / V. K. Khilchevskyy, O. H. Obodovskyy, V. V. Hrebin ta in. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivskyy universytet», 2008. – 399 s. (In Ukrainian).
7. Zaleskyy I. I. Shatske poozerya: Heolohichna budova ta hidroheolohichni umovy / I. I. Zaleskyy, F. V. Zuzuk, V. H. Melnychuk, V. V.

- Mateyuk, H. I. Brovko. UNSPECIFIED. Skhidnoyevrop. nats. un-t im. Lesi Ukrayinky, Luts'k. – T. 1, 2014. – 190 s. (In Ukrainian).
8. Karta Polesya s oboznacheniyem liniy nivelirovki [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.etomesto.ru/map-belarus_polesie_hodovye-linii-1874/ (In Russian).
9. Kruber A. A. Obshcheye zemlevedeniye. M.-L.: Uchpedgiz, 1938. – 469 s. (In Russian).
10. Lviv: Kompleksnyy atlas / vidp. red. O. I. Shablii. – K.: DNVP «Kartohrafiya», 2012. – 192 s. (In Ukrainian).
11. Pryroda Lvivskoyi oblasti / za red. K. I. Herenchuka. – Lviv: Vyshcha shkola, 1972. – 151 s. (In Ukrainian).
12. Pryroda Volynskoyi oblasti / za red. K. I. Herenchuka. – Lviv: Vyshcha shkola, 1975. – 147 s. (In Ukrainian).
13. Rudnytskyy S. Znadooby do morfolohiyi Pidkarpatskoho stochyshcha Dnistra / S. Rudnytskyy / Zb. matem.-pryrod. sektsiyi NTSH. – T. 2. – 1907. – 79 s. (In Ukrainian).
14. Russkoye geograficheskoye obshchestvo [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.rgo.ru/ru/grant/landshaftno-istoricheskaya-ekspediciya-ural-granica-evropy-i-azii> (In Russian).
15. Savka H., Shushnyak V. Landshaftno-sozolahichnyy analiz heosaytiv Ukrayinskoho Roztochya / Heoturizm: praktyka i dosvid. Mater. II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (5–7 travnya 2016 r., Lviv). – Lviv: NVF «Karty i Atlasy», 2016. – S. 64–66. (In Ukrainian).
16. Savka H. S., Shushnyak V. M. Landshaftno-krayeznavchi marshruty v okolytsyakh Roztots'koho landshaftnoho-heofizychnoho statsionaru / Dovhoterminovi sposterezheniya dovkillya: dosvid, problemy, perspektivy: materialy Mizhnar. nauk. seminaru (Lviv–Bryukhovychi, 10–12 travnya 2019 r.). – Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2019. – S. 176–178. (In Ukrainian).
17. Stepaniv O. Suchasnyy Lviv: [putivnyk] / Olena Stepaniv. – Krakiv; Lviv, 1943. – 168 s. (In Ukrainian).
18. Osnovy zahalnoyi hidrolohiyi / za red. Levkivskoho S. S. – K.: Vyshcha shkola, 1975. – 192 s. (In Ukrainian).
19. Shushnyak V., Savka H. Problemy fizyko-heohrafichnoyi rehionalizatsiyi Roztochchya // Fizychna heohr. ta heomorf. – K.: VHL Obriyi, 2014. – Vyp. 46, T. 2. – S. 222–230. (In Ukrainian).
20. Shushnyak V. M., Savka H. S., Verheles YU. Rezultaty inventaryzatsiyi vodnykh obektiv m. Lvova / Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Heohrafichna / Lvivskyy nats. un-t im. I. Franka. – Lviv, 2014. – Vyp. 48. – S. 322–327. (In Ukrainian).
21. Shushnyak V., Shelest D., Savka H., Shuliha YE. Osoblyvosti fizyko-heohrafichnoho polozhennya Natsional'noho pryrodnoho parku «Pivnichne Podillya» // Pryroda Volyni y Podillya: doslidzhennya ta okhrona: Materialy Pershoyi mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. Brody, 3–5 chervnya 2015 roku). – Lviv: Liha-Pres, 2015. – S. 63–68. (In Ukrainian).
22. Yavorsky B. I., Savka H. S., Shushnyak V. M. Novi heoturystychni marshruty vizyt-tsentru «Vereshchytysya» Yavorivskoho natsionalnoho pryrodnoho parku / Pryrodookhoronni, ekoosvitni, rekreatsiyno-turystychni ta istoriko-kulturni aspekty staloho rozvytku Roztochchya: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsiyi, prysvyachenoyi 20-richchyu stvorenniya Yavorivskoho natsionalnoho pryrodnoho parku. – smt Ivano-Frankove; Lviv: ZUKTS, 2018. – S. 299–308. (In Ukrainian).
23. Zlewnie rzek Bugu i Narwi. Zasoby wodne i przyrodnicze: Monografia, Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie. – Warszawa, 2007. – 448 s. (In Polish).
24. Jahn A. Północna krawędź Podola i historia jej badań // Czasopismo geograficzne // Polskie towarzystwo geograficzne. – T. LX, zeszyt 3. – 1989. – S. 353–365. (In Polish).
25. Plan królewskiego stołecznego miasta Lwowa (z entklawą Jalo wiec także Maszów. I część. – Lwów. – 1890. (In Polish).
26. Pol W. Północny wschód Europy pod względem natury, Prelekcje W. Pola, z. 1, Drukarnia Uniwersytecka, Kraków, 1851. – S. 94–111. (In Polish).
27. Rudnicki S. Polemika w sprawie historii doliny Dniestru // Kosmos – Lwów, 1907. – Rocz. 32. – S. 91–92. (In Polish).
28. Romer E. Odpowiedź Dr. Stefanowi Rudnickiemu w sprawie historii doliny Dniestru. 1907 s. 93–94. Kosmos. – Lwów, 1907. – Rocz. 32. (In Polish).
29. Roth, M., R. Nobis, V. Stetsiuk, I. Kruhlov (Eds) (2008): Transformation processes in the Western Ukraine – Concepts for a sustainable land use. Weißensee Verlag Berlin 2008. 602 pages.
30. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 5: [Kutowa Wola – Malczyce] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1884. – 960 s. (In Polish).
31. WISE – Water Information System for Europe is the European information gateway to water issues [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://water.europa.eu/>
32. Zrouesenliberté [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.zrouesenliberte.fr/divisiara-2012/> (In French).

Надійшла до редколегії / Received Editorial Board 17.06.2020

Мотузенко Олена Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент
Бульба Вікторія Валеріївна
Джанколла Дарина Вадимівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ЕНОГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Метою дослідження є висвітлення питань теоретико-методологічного обґрунтування ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму та розробка рекомендацій щодо його оптимізації.

Методика. На основі загальнонаукових методів аналізу та синтезу інформації з наукових джерел та офіційних джерел провідних організацій дотичних до розвитку Гастрономічної спадщини та еногастрономічного туризму, методу логічних структур та інтерполяції результатів аналізу кращих практик, досягнуто наступні *результати*: розкрито змістовну суть понять “Гастрономічна та Енологічна спадщина”, «традиційні харчові продукти та кухня» та їх роль у розвитку еногастрономічного туризму; презентовано кращі практики просування еногастрономічної спадщини інструментами еногастрономічних туристичних маршрутів – Доріг вина та смаку та фестивалів; проаналізовано ресурсний потенціал еногастрономічного туризму в Україні.

Наукова новизна. Висвітлено змістовну суть ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму, розроблено графічну модель його структурної організації.

Практична значимість. Запропоновано систему дій, реалізація яких дозволить підвищити ресурсний потенціал еногастрономічного туризму в Україні, шляхом створення додаткової вартості традиційних харчових продуктів та напоїв для перетворення їх в об’єкти туристичного тяжіння.

Ключові слова: традиційний харчовий продукт, еногастрономічна спадщина, енологічна спадщина, енологічний туристичний потенціал, еногастрономічний туризм, національна кухня, ресурсний потенціал.

Мотузенко Алена Александровна,
кандидат географических наук, доцент
Бульба Виктория Валериевна
Джанколла Дарья Вадимовна

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ ЭНОГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Целью исследования является освещение вопросов теоретико-методологического обоснования ресурсного потенциала эногастрономического туризма и разработка рекомендаций по его оптимизации.

Методика. На основе общенаучных методов анализа и синтеза информации из научных источников и официальных источников ведущих организаций касающихся развития гастрономического наследия и эногастрономического туризма, метода логических структур и интерполяции результатов анализа лучших практик, достигнуто следующие результаты: раскрыто содержательную суть понятий «Гастрономическая и Енологическая наследие», «традиционные пищевые продукты и кухня» и их роль в развитии эногастрономического туризма; представлены лучшие практики продвижения эногастрономического наследия инструментами эногастрономического туристических маршрутов – Дорог вина и вкуса и фестивалей; проанализированы ресурсный потенциал эногастрономического туризма в Украине.

Научная новизна. Освещены содержательную суть ресурсного потенциала эногастрономического туризма, разработан графическую модель его структурной организации.

Практическая значимость. Предложена система действий, реализация которых позволит повысить ресурсный потенциал эногастрономического туризма в Украине, путем создания дополнительной стоимости традиционных пищевых продуктов и напитков для превращения их в объекты туристического притяжения.

Ключевые слова: традиционный пищевой продукт, эногастрономического наследие, енологическая наследие, енологический туристический потенциал, эногастрономического туризм, национальная кухня, ресурсный потенциал.

Motuzenko Olena Oleksandrivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
Bulba Viktoria Valerievna
Giancolla Darina Vadimovna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
o.motuzenko@mbfnabat.org
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RESOURCES POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF ENOGASTRONOMIC TOURISM IN UKRAINE

The purpose of the study is to clarify the issues of theoretical and methodological substantiation of the resource potential of enogastronomic tourism and to develop recommendations for its optimization.

Method. Based on general scientific methods of analysis and synthesis of information from scientific sources and official sources of leading organizations involved in the development of Gastronomic heritage and enogastronomic tourism, the method of logical structures and interpolation of the results of the analysis of best practices, the following *results* were achieved: the

substantive essence of the concepts “Gastronomic and Enological heritage”, “traditional food and cuisine” and their role in the development of enogastronomic tourism are revealed; presented best practices for promoting enogastronomic heritage with the tools of enogastronomic tourist routes - Wine and Taste Roads and Festivals; the resource potential of enogastronomic tourism in Ukraine is analyzed.

Scientific novelty. The substantive essence of the resource potential of enogastronomic tourism is highlighted, a graphical model of its structural organization is developed.

Practical importance. We propose a system of actions, the implementation of which will increase the resource potential of enogastronomic tourism in Ukraine, by creating additional value of traditional food and beverages to turn them into objects of tourist attraction.

Keywords: traditional food, enogastronomic heritage, enological heritage, enological tourism potential, enogastronomic tourism, national cuisine, resource potential.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку туризму, кардинально змінюється роль харчування в структурі туру: від звичайної і невід'ємної його складової, переходить в центральний об'єкт туристичного тяжіння і вже презентується як частина гастрономічної культури певної дестинації та її культурний маркер. Таким чином формується еногастрономічний вид туризму, як форма тематичного туризму, який спрямований на ознайомлення з оригінальними технологіями приготування страв і напоїв, а також традицій їх споживання, поєднуючи в собі культурні, природничі, виробничі, екологічні та соціальні вектори пізнання.

Для туристів національна кухня несе чіткі відмінні риси етносів та територій та є одним з найцікавіших аспектів пізнання культури, традицій та цінностей народів та способом одержання власного емоційного задоволення.

Еногастрономічний туризм, як нова філософія подорожей, ставить за мету пошук автентичних кулінарних традицій та пізнання через їх призму природних та історико культурних цінностей території на засадах інтеграції принципів відповідальності та сталості. На сучасному етапі об'єктом гастрономічного туризму стають також інноваційні виробничі технології та продукти, сучасні кухні (наприклад, молекулярна кухня), кулінарні школи, курси винної культури та інше.

Гастрономічні та еногастрономічні тури користуються великою популярністю у світі, одночасно в Україні також активно формується попит, що стимулює створення відповідної еногастрономічної туристичної пропозиції. У зв'язку з цим аудит ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму набуває особливої актуальності, як перший етап проєктування еногастрономічного туристичного продукту.

В цілому можна зазначити, що питання змістовної суті та структурної організації ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму не мають достатнього теоретико-методологічного обґрунтування та потребують якнайшвидшої розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторами проаналізовано діяльність *Всесвітньої Туристичної Організації (ЮНВТО)* щодо сприяння розвитку гастрономічного туризму на основі тематичних звітів організації, матеріалів Всесвітніх форумів ЮНВТО з гастрономічного та винного туризму. Також досліджено головну спрямованість проєктів ЮНВТО та Гастрономічної Мережі ЮНВТО (*The Gastronomy Network UNWTO*), як особливої організаційної форми ЮНВТО, покликаної сприяти розвитку гастрономічного туризму у світі [26; 27; 28; 33; 35]. *ЮНВТО вказує, що сучасний динамічний розвиток еногастрономічного світового туристичного ринку і його глобалізація свідчать про те, що він перетворюється на невід'ємний атрибут життя суспільства.*

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений авторами аналіз останніх досліджень і публікацій на теренах України показав, що питання розвитку еногастрономічного туризму доволі нові, а наявні публікації українських науковців, Д.Басюк, О.Мотузенко, І.Смірнов, Г.Саркісян, М. Мальська, Ю.Зінько, Д.Джанкола та інших [1; 3; 5; 11; 21], більше спрямовані у площину дослідження кращих світових практик еногастрономічного туризму, залишаючи поза увагою питання теоретично-методологічних та законодавчо-регламентних засад організації гастрономічного туризму на засадах сталого розвитку.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). З метою подальшого дослідження ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму авторами прийнято два основних визначення:

1. Еноресурсний потенціал території – це комплексний показник, який включає в себе наявні енологічні ресурси, такі як виноградники, виноробні підприємства; виробничі технології; широкий спектр продукції виноробства (вина та супутні продукти) та винороби, які є носіями традицій виробництва; культурно – розважальні події, пов'язані з виробництвом та споживанням вина (фестивалі, конкурси); інфраструктурні об'єкти (дегустаційні зали, винні ресторани, готелі та СПА та інше); суб'єкти, що надають послуги з винного туризму та енотерапії; місцеві спільноти,

залучені до виробничого процесу або популяризації культури вина. Історичний аспект енологічних ресурсів підвищує їх туристичну привабливість [2].

2. Гастрономічна спадщина - це сукупність традицій виробництва та споживання їжі, які обумовлені історичними, географічними та культурними особливостями регіону, що включає наступні об'єкти: традиційні продукти та напої, технології їх виробництва, традиційні та ритуальні страви, певні кулінарні традиції споживання, традиції святкування та відповідні обряди, пов'язані з приготуванням їжі [7; 25; 32].

3. Гастрономічна спадщина відноситься до нематеріальної культурної спадщини, передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їх взаємодії з природою, історичного розвитку і формує у них почуття самобутності. Гастрономічна спадщина є об'єктом національної ідентичності [30].

Завданням даного дослідження є розробка на основі зазначених понять теоретичного обґрунтування структури еногастрономічного туристичного потенціалу дестинації та розробка практичних рекомендацій по його оптимізації.

Мета (завдання) дослідження. Автори дослідження мають за мету довести тези про те, що:

- основою ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму виступають автентичні традиційні харчові продукти та напої, які пов'язані через традиції харчування та представлені традиційними кухнями етносів.

- як окремі продукти і напої, так і традиційні кухні є складовими національної Гастрономічної спадщини;

- Гастрономічна та Енологічна спадщини (включно з гастрономічним та енологічним надбанням) формують ресурсний потенціал розвитку еногастрономічного туризму.

- необхідно використовувати комплекс спеціальних інструментів для позиціонування автентичних та інноваційних продуктів та напоїв у якості об'єктів туристичного тяжіння.

Виклад основного матеріалу. Ресурсний потенціал еногастрономічного туризму – це інтеграційне поняття. За результатами дослідження авторами розроблено модель структурної організації ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму (Рис.1). Складові ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму (єнологічний, гастрономічний, історико-культурний та природний) зазначені відповідно до їх значення у формування туристичної привабливості еногастрономічної дестинації.

Рис.1. Модель структурної організації ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму (за О.О. Мотузенко)

Важливо зазначити введення у контекст ресурсного потенціалу поняття «Еногастрономічного надбання» та визначити його співвідношення з «Еногастрономічною спадщиною». Об'єктами Еногастрономічної спадщини є вина, місцеві аутентичні та традиційні продукти, які місцеві спільноти історично поєднують в традиційному харчуванні. Наприклад: середземноморська дієта, харчова піраміда якої включає локальні столові білі та червоні сухі вина

до обов'язкових складових. На відміну від «Еногастрономічної спадщини», яка базується на історико-культурних традицій виробництва та споживання їжі та напоїв, «Еногастрономічне надбання» destinations складають новітні гастрономічні тренди, інноваційні виробничі технології вин та продуктів, сучасна кухня. Іншими словами, все те нове у виноробстві та гастрономії, що відбувається на сучасному етапі розвитку еногастрономічної культури та має важливе значення для формування туристичної привабливості еногастрономічної destinations.

До Еногастрономічного надбання належать нові виноградники, унікальні виноробні підприємства та високоякісні вина, які створюють імідж сучасного українського виноробства та країни в цілому. Наприклад, продукція виноробної компанії «Шабо», яка відзначена понад 600 міжнародними та національними нагородами. Завдяки винам від «Шабо» міжнародна спільнота у сфері виноробства визнала Україну «Країною Нового Старого Світу виноробства», а унікальний Центр культури вина «Шабо» - одним з найкращих туристичних об'єктів Європи у винному туризмі, який щорічно приймає понад 50 тисяч туристів. Таким чином, виноробна компанія «Шабо» створює та активно просуває на туристичному ринку високоякісну еногастрономічну послугу (відвідування виробництва та музею «Центр культури вина «Шабо», широкий спектр дегустацій вин, конференц послуги та послуги харчування на базі ресторану «Шабський дворик» з презентацією унікальних страв європейської, грузинської та бессарабської кухні).

У процесі дослідження авторами було розглянуто питання: який критерій необхідно враховувати при переході певних категорій об'єктів з Гастрономічного надбання у Гастрономічну спадщину?

У законодавчому полі України закріплено наступне визначення традиційного продукту: «традиційний харчовий продукт - харчовий продукт з особливими характеристиками, що чітко відрізняють його від інших продуктів цього ж виду у результаті використання традиційних інгредієнтів та/або внаслідок традиційного складу, та/або використання традиційної технології виробництва/переробки. Традиційним харчовим продуктом є той, що використовується в практиці та/або відповідає специфікаціям, що існували останні 30 років до моменту визначення того, чи підпадає харчовий продукт під категорію традиційних. Зміни у пакуванні та маркуванні, які не змінюють особливі характеристики традиційного продукту, не впливають на його визначення як традиційного» [17].

Таким чином, доцільно вважати 30-річний період незмінного існування певного продукту, напою, рецепту та кухні в цілому для введення їх в категорію «Гастрономічної спадщини» destinations.

Продукти та напої, які отримали статус «Географічне зазначення», також входять до Гастрономічної спадщини. Статус захищеного Географічного зазначення отримують лише продукти високої якості, які мають довгу традицію виробництва і особливий зв'язок з територією, на якій вони виготовляють (виросшуються). Це може бути унікальний комплекс природних умов території (її терруарність), традиційні методи виробництва, які передаються від покоління до покоління та забезпечують унікальні властивості продукту. Продукт може бути захищено таким зазначенням на державному та міжнародному рівні, що посилює його конкурентоспроможність на ринках завдяки його унікальності. Географічним зазначенням може бути захищена більшість харчових продуктів та напоїв, призначених для споживання людиною: м'ясо, молочні продукти, риба, мед, фрукти, овочі, напої, зроблені з використанням екстрактів рослин, хліб, макаронні вироби, випічка, торти, печиво, цукерки, шоколад, пиво, вино, спиртні напої тощо [10]. Продукти з Географічним зазначенням стають об'єктами туристичного тяжіння, на їх основі розбудовуються організовані еногастрономічні маршрути – Дороги вина та смаку [5], організовуються еногастрономічні івенти (фестивалі, виставки, дегустації та інші).

За підтримки Європейського Союзу у межах Проєкту «Підтримки розвитку Системи Географічних Зазначень в Україні» з 2017 року відбувається впровадження Географічних зазначень у сегменті виноробства та виробництва локальних продуктів на всій території України, з кінцевою метою - сприяння розвитку сільських територій в Україні, завдяки підвищенню конкурентоспроможності місцевих виробників, диверсифікації виробництва та розвитку туризму на сільських територіях. За підтримки Проєкту ЄС та Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України відбувається процес створення специфікацій на реєстрацію перших продуктів та напоїв з географічним зазначенням:

- вино - захищена назва походження «Шабський»;
- вино - захищена назва походження «Ялпуг»;
- сир - захищена назва походження «Гуцульська овеча бриндзя»;

- сир - захищена назва походження «Гуцульська коров'яча бриндзя»;
- кавун - захищена назва походження «Херсонський кавун»;
- черешня - захищена назва походження «Мелітопольська черешня»;
- мед - захищена назва походження «Карпатський мед»;
- вино - захищене географічне зазначення «Закарпаття»;
- вино - захищене географічне зазначення «Білгород-Дністровський»;
- горіх - захищена назва походження «Горіх Дністровський»;
- м'ясо - захищена назва походження «Баранина Долини Фрумушика».

(Зазначені назви є проєктними, на момент реєстрації можливі їх зміни).

Дані продукти та напої мають надзвичайно високий потенціал у якості об'єктів туристичного тяжіння. У європейських країнах розбудова еногастрономічних туристичних маршрутів ґрунтується саме на захищених географічних зазначеннях, а гастрономічні маршрути виступають потужним інструментом еногастрономічного туризму [5]. Проєкт ЄС надає підтримку розвитку гастрономічного туризму через розбудову системи організованих гастрономічних маршрутів відповідно до європейських стандартів.

«Гастрономічні маршрути» - інноваційний для України туристичний продукт, з високим потенціалом сприяння розвитку сільських територій: через підтримку виробників традиційних продуктів, збереження, зміцнення біорозмаїття та культурної спадщини місцевих спільнот, шляхом інтегрованого розвитку агровиробництва та туризму, що забезпечує диверсифікацію виробничої діяльності в сільській місцевості та залучення додаткових фінансових надходжень від туристів та інвесторів.

Ґрунтуючись на міжнародному досвіді, організовані гастрономічні маршрути поділяються на декілька типів: «Дороги Вина», «Дороги Смаку», «Дороги Вина та Смаку». Вони виступають інструментами для створення та комерціалізації еногастрономічних маршрутів в якості туристичної пропозиції дестинацій. Саме такий досвід розбудови еногастрономічного туризму Проєкт ЄС втілює в Україні. Одним з пілотних регіонів впровадження «Доріг вина та смаку» обрано Одеську область. У межах пілотного проєкту «Дороги вина та смаку Української Бессарабії» відбувається створення окремих локацій та конкретних гастрономічних маршрутів, на яких представлені виробники вин та традиційних продуктів Української Бессарабії, в тому числі з потенціалом «Географічне зазначення»; стандартизація еногастрономічних послуг; просування еногастрономічних дестинацій з відпрацюванням ефективного механізму взаємодії громадськості, бізнесу та влади задля їх збалансованого розвитку. Досвід Бессарабії активно переймають Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Херсонська та Миколаївська області для створення інноваційних регіональних туристичних продуктів - Доріг вина та смаку.

Об'єктами туристичного тяжіння на Дорогах вина та Смаку та в еногастрономічному туризмі в цілому, можуть виступати також продукти, включені до проєкту «Ковчег Смаку» (Ark of Taste) міжнародної некомерційної організації Slow Food. Це свого роду Червона книга продуктів харчування, в яку входять локальні продукти і традиційні методи їх приготування, що знаходяться на межі зникнення. Проєкт «Ковчег Смаку» спрямований на підтримку малих автентичних виробників в умова індустріалізації сільського господарства, погіршення екології та ризиків втрати виробничих традицій. Наукова комісія «Ковчега Смаку» знаходить і реєструє рідкісні, але з достатнім потенціалом продукти, рослини і породи тварин. При цьому вона керується наступними критеріями: унікальний смак, зв'язок з територією, традиційність виробництва, непромисловий характер виробництва, ризик зникнення. Сьогодні електронний каталог «Ковчег Смаку» вже налічує більше 5 тисяч продуктів харчування зі 150 країн світу. Наприклад, з українських продуктів включені: Баранчики-калачики, Гуцульська бриндзя, Гуцульська гусянка, Гуцульський сир [23].

Також з 2004 р. Україна приєдналася до міжнародного Альянсу Кухарів Слоу Фуд, головна мета якого - збереження продовольчого біорозмаїття, підтримка дрібних виробників, локальних продуктів і пов'язаних з ними гастрономічних традицій [23], що сприятиме позиціонуванню локальних традиційних та сучасних кухень, як об'єктів туристичного тяжіння.

Національна традиційна кухня є одним із важливих факторів залучення іноземних туристів до країни та просування туристичних дестинацій. За даними спеціалізованої літератури більше третини туристичних витрат припадає на їжу [27]. Таким чином, традиційна кухня є основною складовою Гастрономічної спадщини туристичної дестинації. З метою обґрунтування позиціонування Гастрономічної спадщини, як базису ресурсного потенціалу еногастрономічного туризму авторами розглянуто кращі світові практики - ініціативи ЮНЕСКО, які мають

надзвичайний вплив на формуванні еногастрономічного потенціалу територій. Одним із завдань діяльності ЮНЕСКО є охорона нематеріальної культури. У 2008 році Україна приєдналася до Конвенції ЮНЕСКО Про охорону нематеріальної культурної спадщини [9;19].

Традиційні кухні, що внесені до списку ЮНЕСКО, є всеосяжними культурними моделями, що відіграють важливу роль для формування нематеріальної культурної спадщини.

Наприклад, Середземноморська дієта оголошена культурною спадщиною відразу чотирьох країн: Греції, Іспанії, Італії та Марокко. Також до традиційних страв, що внесені до списку ЮНЕСКО належать: традиція Долма (Азербайджан), національна трава Кімчі (Корейська Народна Демократична Республіка), Узбецький і Таджикиський плов, Вірменський лаваш, Хорватські пряники, Неаполітанська піца та національні кухні: Мексиканська традиційна кухня, Японська кухня, Французька гастрономічна культура, Кухня Малаві. Також до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО включила бельгійське пиво [22]. Статус об'єкту нематеріальної культурної спадщини дозволив перетворити зазначені об'єкти у гастрономічні візитівки як регіональних туристичних destinations, так і країн в цілому.

Результати опитування, проведеного серед асоційованих членів Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО), свідчать про те, що 88,2% респондентів вважають, що гастрономія є стратегічним елементом у визначенні бренду та іміджу їх туристичних destinations [36]. Саме еногастрономічний бренд інтегрований в імідж туристичної destinations (регіону, країни) дозволяє вигідно її позиціонувати серед конкурентів та створити унікальний туристичний продукт, який приверне увагу потенційних туристів.

Для формування гастрономічного бренду України, як туристичної destinations, особливого значення набуває традиційна українська кухня, яка утворює ядро Гастрономічної спадщини України та виступає такою ж вагомою складовою Культурної спадщини українського народу, як мова, література, мистецтво.

Як і будь-яка кухня з багатим історичним минулим, українська кухня є в значній мірі регіональною, з інтеграційним впливом кулінарних традицій інших народів. Кожному з етнографічних районів України властиві свої особливості кухні, зумовлені історико-культурними особливостями та традиціями [15]. Так, західноукраїнська кухня помітно відрізняється від східноукраїнської: відчувається вплив польської кухні на подільську, турецької кухні на буковинську, угорської на гуцульську та російської на кухню Слобідської України, Бессарабська кухня органічно поєднала українські, болгарські, молдавські, гагаузькі, албанські, німецькі кулінарні традиції. Зазнавши впливу багатьох національних кухонь, українська кухня зберігає своєрідність й властивий лише їй колорит [18]. У 2016 р. Україна увійшла до топ-20 країн із найсмачнішою у світі кухнею за версією Yonderbound, однієї з найбільших спільнот про подорожі у світі. Свій внесок до такого результату зробили саме борщ і вареники [37] і саме ці страви вже сформували гастрономічний бренд України.

Борщ, рецепт якого виник ще 350 років тому, на теперішній час має до 50 різновидів, практично в кожній області його готують за своїм особливим рецептом: полтавським, волинським, чернігівським, галицьким, львівським, селянським, дніпровським та іншими. Кожного року у селі Правилівка відбувається яскравий, інтерактивний кулінарний проєкт - Всеукраїнський фестиваль борщу, який є відомим по всій Україні. Фестиваль мандрує по регіонах України у вигляді презентаційних турів, під час яких відбувається збір місцевих (регіональних та авторських) рецептів борщу, розважальна програма (різноманітні змагання, конкурси, забави та інші розваги) для місцевих жителів та гостей фестивалю, змагання з приготування обраних рецептів борщу та неодмінно безкоштовна дегустація [16]. Фестиваль наочно демонструє високу атрактивність для туристів гастрономічних івентів.

Міністерство культури та інформаційної політики України підтримало ініціативу Асоціації постачальників торговельних мереж щодо внесення класичного українського борщу до списку Всесвітньої нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО [24].

Станом на 07.12.2019 в Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України включено 17 елементів нематеріальної культурної спадщини, серед яких є елемент гастрономічної спадщини, а саме: традиція приготування «ет аяклак» (караїмський пиріжок з м'ясом), досвід караїмів Мелітополя [27; 31]. Таким чином, за умови системної підтримки з боку держави, бізнесу та місцевих спільнот, Українська кухня має високий потенціал для визнання у всьому світі й може відігравати роль суттєвого фактору стимулювання туристичних потоків в країну. Гастрономічні фестивалі й свята, еногастрономічні маршрути та тури відіграють важливу роль у формуванні інтересу до еногастрономічного туризму та

гастрономічної спадщини України, а також виступають додатковим напрямом бізнесу для сімейних господарств, невеликих виробників традиційних харчових продуктів, закладів ресторанного господарства та гостинності, транспортного обслуговування. Це, у свою чергу, сприятиме розвитку національного туризму, в тому числі еногастрономічного.

Серед наступних інструментів еногастрономічного туризму необхідно виділити еногастрономічні фестивалі, як засобом формування та просування культури споживання вина та традиційних продуктів як в містах, так і в сільській місцевості: фестивалі національної кухні, вуличної та міської їжі; фестивалі, присвячені певній національній страві (борщ, галушки, деруни, ріплянка, голубці тощо), ягодам (черешня, чорниця, полуниця тощо) та овочам (гарбуз, огірок, помідор); фестивалі алкогольних напоїв (віскі, вино, пиво та ін.), меду й солодоців та інші. Слід відзначити, що існує певна диспропорція щодо місць проведення гастрономічних фестивалів — більша їх частина проходить на Закарпатті та Львівщині, що пояснюється самобутньою культурою та специфічними кулінарними традиціями цих регіонів, а також більш активним формуванням туристичного попиту на еногастрономічні івенти. Серед найвідоміших фестивалів Закарпаття можна назвати: "Конкурс різників свиней — гентешів" (с. Геча), "Біле вино" (м. Берегове), "Червене вино" (м. Мукачеве), "Верховинська яфіна" (с. Гукливий), "Угочанська лоза" (м. Виноградів), "Ужгородська паланчіта" (м. Ужгород), "Золотий гуляш" (с. Мужієво), "Гуцульська бринза" (м. Рахів) та інші. Також популярною серед туристів є галицька кухня, яка набула поширення у трьох державах (Україні, Польщі, Словаччині), що автоматично перетворює її на міжкультурне явище [20] та надає можливість рестораторам розбудовувати відповідну гастрономічну туристичну пропозицію.

Серед інших регіонів України за кількістю гастрономічних фестивалів і свят виділяється Київська область, майже всі з них проходять у Києві. Наприклад, щороку проходить "Kyiv Food and Wine Festival", Фестиваль здорової їжі "Best Food Fest", Фестиваль "Цукерки та Пундика", Фестиваль солодоців "SWEETs Fest", "Kyiv Coffee Festival", Фестиваль морозива та інші. Лише в 2018 році, згідно з еногастрономічним календарем фестивалів, по всій Україні було проведень 51 еногастрономічних фестивалів [34]. Таким чином, туристичні потоки інтенсивно зростають у тих регіонах, де на основі самобутніх традицій формуються такі спеціалізовані туристичні продукти, як фестивалі, народні свята, організовані гастрономічні маршрути – Дороги вина та смаку.

Висновки (наукова новизна та перспективи дослідження). Україна здатна запропонувати конкурентоспроможні туристичні продукти, для яких має всі необхідні ресурси. Проте, потенціал пов'язаний з еногастрономічним туризмом країни не використовується повною мірою.

Аутентичні продукти мають значну культурну цінність, але для перетворення їх на об'єкти туристичного тяжіння необхідно створити для них відповідну додаткову вартість використовуючи певний набір інструментів. Авторами проаналізовано найкращі світові практики та визначено найбільш ефективні інструменти:

1. Дослідження та створення реєстрів автентичних (традиційних) продуктів на регіональному рівні та загальнодержавного реєстру Гастрономічної (еногастрономічної) спадщини.
2. Включення автентичних (традиційних) продуктів до реєстрів міжнародних організацій у межах проєктів захисту гастрономічного надбання людства. Наприклад «Ковчег смаку» міжнародного громадського руху Слоу Фуд (Slow Food International).
3. Популяризація через просування традиційної кухні туристичних дестинацій.
4. Використання Добровільних схем якості для автентичних (традиційних) продуктів – Захищених Географічних Зазначень.
5. Включення до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.
6. Включення в такі інструменти розбудови гастрономічного туризму, як винні та гастрономічні маршрути – Дороги вина та смаку; гастрономічні маршрути Слоу Тревел (Slow Travel) та інші.
7. Популяризація через еногастрономічні івенти: фестивалі, виставки, конкурси, конференції та інші.
8. Системна діяльність з підвищення рівня обізнаності українців щодо автентичних страв та напоїв, популяризація традиційної регіональної кухні та виноробних традицій; стимулювання відновлення інтересу місцевих громад до своїх автентичних страв і напоїв, локальних продуктів, до відновлення та збереження харчових традицій.
9. Сприяння зміцненню гастрономічної культури засобами ЗМІ (гастрономічні шоу, блоги, гастрономічні путівники українськими регіонами та інше).

10. Розвиток наукових досліджень автентичних продуктів, харчових традицій, рецептів та розробка методологічних засад дослідження, збереження та просування Гастрономічної спадщини та надбання на туристичному ринку.

Таким чином, Еногастрономічна спадщина у поєднанні з історико-культурними та природними ресурсами України становить значний потенціал розвитку еногастрономічного туризму, виступає фактором залучення туристів та підґрунтям формування доктрини української гостинності.

Список використаних джерел

1. Басюк Д.І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д.І. Басюк // Наукові праці НУХТ. – 2012. – № 45. – С. 128–132.]
2. Дмитрук О., Мотузенко О., Петліна Д., Давидов В. Характеристика енологічних ресурсів Закарпаття/ Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів: Наук. зб./ Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Екотур-інфо, 2018. – Вип. 21.стор 73-83
3. Зінко Юрій, Мальська Марта, Табака Наталія, Янчишин Іоан, Гастрономічний туризм Львівщини: стан і перспективи/Збірка Географія і туризм №50, стор.83-85
4. Мотузенко О., Бондаренко В., Плачкова А. Організація системи гастрономічних маршрутів в Україні – Проектна пропозиція проекту «Підтримка системи географічних зазначень в Україні»/Збірка Географія і туризм №50, стор.74-77
5. Мотузенко О., Джанкола Д., Інноваційний досвід Італії з організації еногастрономічних туристичних маршрутів на прикладі системи Доріг вина та смаку Ломбардії. /Збірка Географія і туризм №50, стор.132-147
6. Непочатенко В.О. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку" (м. Умань, 30-31.10.2019 р.). - Умань: Візаві, 2019. - 350 с. - С.126-128.]
7. Омельницька В.О. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика» (м. Львів, 31 жовтня - 1 листопада 2018 р.) Львів: ЛТЕУ, 2018. - 342 с. - С.301-303.
8. Пількевич В.О. Діяльність Юнеско У Сфері Збереження Світової Культурної Спадщини // Європейські історичні студії – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна., 2015.
9. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України від 06.03.2008 № 132 – VI // Відом. Верховної Ради України. – 2008. – № 16. – ст.153
10. Савіо С. Підтримка розвитку системи Географічних зазначень в Україні/Збірка Географія і туризм №50. Стор.9-12
11. Саркісян Г.О. Тітомир Л.А., Розробка інноваційної комплексної програми гостинності для покращення україно-французьких відносин/Збірка Географія і туризм №50, стор.160-168
12. "Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку" (м. Умань, 30-31.10.2019 р.). - Умань: Візаві, 2019. - 350 с. - С.126-128.
13. «Українська народна кулінарія: Іст.-етногр. дослідження». Артюх Л.Ф. Київ, 1977 р.
14. Циганенко В. О., Солових З. Х. Страви із фруктів та овочів. — К. : Техніка, 1990. — С. . — ISBN 5-335-00561-0.
15. Шалімов С. А., Шадур О. А. Сучасна українська кухня. — 4-те вид., стереотип. — К. : Техніка, 1981. — 271 с., іл. Тираж 200 000 прим. — С.
16. Всеукраїнський фестиваль борщу. Офіційна сторінка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.borschfest.com/page/ua/festabout/>]
17. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 41-42, ст.2024) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-18/page2?lang=uk>
18. Історія української кухні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prolviv.com/blog/2017/11/02/istoriia-ukrainskykhvarenykiv/>
19. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [Електронний ресурс] : // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2008. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (дата звернення: 26.09.2016)
20. Клуб галицької кухні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gcc.in.ua/>.
21. Крупельницька К.О., Смирнов І.Г. Роль гастрономічного туризму як засобу розвитку туристичних інновацій /Збірка Географія і туризм №50, стор.148-160
22. Офіційний сайт Міжнародної Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/culture/ich>.
23. Офіційний сайт Slow Food. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slowfood.com/>
24. УАПТМ.Офіційна сторінка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20180210143128/http://uapts.org.ua/>
25. European Parliament Report on the European gastronomic heritage: cultural and educational aspects [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://sennutricion.org/media/art.socios>
26. Global Report on Gastronomy Tourism, UNWTO, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/food_tourism_report.pdf;
27. Global Report on Food Tourism (2012), World Tourism Organization (UNWTO). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284414819>
28. Guidelines for the Development of Gastronomy Tourism, UNWTO, 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/guidelines-for-the-development-of-gastronomy-tourism>
29. IGo to world.com site (2018), "Best gastronomic tours in Ukraine in 2018", available at: <http://firtka.if.ua/blog/view/krasi-gastroturi-po-ukrainiv-2018-roci105768>].
30. International Journal of Heritage Studies. Volume 22, 2016 - Issue 10 ... Pages 799-810.
31. mincult.kmu.gov.ua [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Київ: Міністерство культури України]. – Режим доступу: www.mincult.kmu.gov.ua (дата звернення 01.12.2019). – Нематеріальна культурна спадщина України.
32. Poulain, Jean Pierre. (2008). "Gastronomic heritage and their tourist valorisation". Revue Tourisimes. 1-18
33. Second Global Report on Gastronomy Tourism, UNWTO, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/gastronomy_report_web.pdf;
34. Survey analysis of the organizers of the enogastronomic festivals for 2018 in Ukraine / Motuzenko Olena, Hanchukova Oleksandra // 3th Progress Report of the Project «Support to the Development of a Geographical Indications System in Ukraine» – 1-24 pp.
35. The set of conclusions of 1st UNWTO World Forum on Food Tourism, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/conclusions_english_v2.pdf;

36. World Tourism Organization (UNWTO) Global Report on Food Tourism (2012), p. 63].
37. Worldview portal "Native country" (2018), "Ukrainian cuisine is recognized as one of the best cuisines in the world", available at: <http://ridna.ua/2016/02/ukrajinska-kuhnya-vyznanaodnijeyu-z-najkraschih-kuhon-svitu/> (Accessed 8 June 2018)

References

1. Basyuk D.I. Innovative development of gastronomic tourism in Ukraine / DI. Basyuk // Scientific works of NUHT. - 2012. - № 45. - P. 128-132.].
2. Dmitruk O., Motuzenko O., Petlina D., Davydov V. Characteristics of enological resources of Transcarpathia / Constructive geography and rational use of natural resources: Nauk. Coll. / Ed. count: Я.Б. Oilseed (ed.) And others. - K.: Ecotour info, 2018. - Iss. 21, pages 73-83
3. Zinko Y., Malska M., Tabaka N., Yanchyshyn I., Gastronomic Tourism of Lviv Region: State and Prospects / Collection Geography and Tourism №50, p.83-85
4. Motuzenko O., Bondarenko V., Plachkova A. Organization of the Gastronomic Routes System in Ukraine - Project Proposal of the Project "Support to the System of Geographical Indications in Ukraine" / Collection Geography and Tourism №50, p.74-77
5. Motuzenko O., Giancola D., Italy's innovation experience in organizing enogastronomic tourist routes using the example of the Lombardy Wine and Taste System. / Collection Geography and Tourism # 50, pp.132-147
6. Nepochatenko V.O. Materials of the All-Ukrainian scientific conference "Strategic Perspectives of tourism, hotel and restaurant industry in Ukraine: Theory, Practice and Innovation Development" (c. Uman, 30-31.10.2019 g.). - Uman: Visa, 2019. - 350 p. - P.126-128.].
7. Omelnitska V.O. Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference "Sustainable Tourism Development on the Basis of Partnership: Education, Science, Practice" (Lviv, October 31 - November 1, 2018) Lviv: LETU, 2018. - 342 p. - C.301-303.
8. Pilkevich V.O., UNESCO Activities in the Field of Preservation of World Cultural Heritage // European History Studies - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2015.
9. On Accession of Ukraine to the Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage: Law of Ukraine of 06.03.2008 No. 132 - VI // Vid. Of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2008. - № 16. - Art. 153
10. Savio S. Supporting the development of the geographical indications system in Ukraine / Collection Geography and Tourism # 50. Pages 9-12
11. Sarkisian G.O. Titomir LA, Development of an innovative integrated hospitality program to improve Ukrainian-French relations / Collection Geography and Tourism №50, pp.160-168
12. "Strategic Perspectives on Tourism and Hospitality Industry in Ukraine: Theory, Practice and Innovation of Development " (Uman, 30-31.10.2019). - Uman: Visa, 2019. - 350 p. - P.126-128.
13. «Ukrainian Folk Cooking: Eastern Ethnography. research". Artyukh LF Kyiv, 1977
14. Tsyganenko V.A., Solovykh Z.H., Dishes from fruits and vegetables. - K.: Engineering, 1990. - S.. - ISBN 5-335-00561-0.
15. Shalimov S.A., Shadura O.A., Contemporary Ukrainian cuisine. - 4 types., Stereotype. - K.: Engineering, 1981. - 271 pp., Ill. Circulation 200,000 approx. - WITH.
16. Ukrainian borsch festival. The official page [Electronic resource] - Access mode: <http://www.borschfest.com/page/en/festabout/>
17. Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Foodstuffs (Verkhovna Rada of Ukraine (BBR), 2014, No. 41-42, Art. 2024) [Electronic resource]. - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-18/page2lang=en>
18. History of Ukrainian cuisine [Electronic resource]. - Access mode: <http://prolviv.com/blog/2017/11/02/istoriya-ukrainskykhvarenykiv/>
19. UNESCO Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage [Electronic resource]: // Legislation of Ukraine / Verkhov. Council of Ukraine. - Text. data. - Kyiv, 2008. - Access mode: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (accessed: 09/26/2016)
20. Galician cuisine club [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.gcc.in.ua/>.
21. Krupelnitskaya KO, Smirnov IG The role of gastronomic tourism as a means of tourism innovation development / Collection Geography and Tourism №50, pp.148-160
22. Official site of the International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.unesco.org/culture/ich>.
23. The official website of Slow Food. [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.slowfood.com/>
24. Official Website [Electronic resource]. - Access mode: <https://web.archive.org/web/20180201043128/http://uapts.org.ua/>
25. European Parliament Report on the European gastronomic heritage: cultural and educational aspects [Electronic resource]. - Access mode: <http://sennutricion.org/media/art.socios>
26. Global Report on Gastronomy Tourism, UNWTO, 2012 [Electronic resource]. - Access mode: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/food_tourism_report.pdf;
27. Global Report on Food Tourism (2012), World Tourism Organization (UNWTO). [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284414819>
28. Guidelines for the Development of Gastronomy Tourism, UNWTO, 2019 [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.e-unwto.org/guidelines-for-the-development-of-gastronomy-tourism>
29. IGO to world.com site (2018), "Best gastronomic tours in Ukraine in 2018", available at: <http://firtka.if.ua/blog/view/krasi-gastrotruri-po-ukrainiv-2018-roci105768>].
30. International Journal of Heritage Studies. Volume 22, 2016 - Issue 10 ... Pages 799-810.
31. mincult.kmu.gov.ua [Electronic resource]: [Internet portal]. - Electronic data. - [Kyiv: Ministry of Culture of Ukraine]. Доступно Access mode: www.mincult.kmu.gov.ua (accessed 01.12.2019). - Intangible cultural heritage of Ukraine.
32. Poulain, Jean Pierre. (2008). "Gastronomic heritage and their tourist valorisation". Revue Tourisimes. 1-18
33. Second Global Report on Gastronomy Tourism, UNWTO, 2017 [Electronic resource]. - Access mode: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/gastronomy_report_web.pdf;
34. Survey analysis of the organizers of the enogastronomic festivals for 2018 in Ukraine / Motuzenko Olena, Hanchukova Oleksandra // 3th Progress Report of the Project «Support to the Development of a Geographical Indications System in Ukraine» – 1-24 pp.
35. The set of conclusions of 1st UNWTO World Forum on Food Tourism, 2015 [Electronic resource]. - Access mode: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/conclusions_english_v2.pdf;
36. World Tourism Organization (UNWTO) Global Report on Food Tourism (2012), p. 63.
37. Worldview portal "Native country" (2018), "Ukrainian cuisine is recognized as one of the best cuisines in the world", available at: <http://ridna.ua/2016/02/ukrajinska-kuhnya-vyznanaodnijeyu-z-najkraschih-kuhon-svitu/> (Accessed 8 June 2018)

Бейдик Олександр Олексійович,
доктор географічних наук, професор
Даценко Людмила Миколаївна,
доктор геологічних наук, професор
Топалова Олеся Іллівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: aabeydik@gmail.com
Таврійський агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, м.
Мелітополь, Україна, e-mail: dachenko.geo@yandex.ua
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна, e-mail: lesatopalova@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ АГРОТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мета дослідження – визначення передумов становлення агротуризму в Запорізькій області, виявлення його регіональної унікальності та особливостей територіальної організації.

Методи та методика дослідження. В основу дослідження територіальної організації агротуризму на регіональному рівні покладено два методологічні підходи: діалектичний та територіальний. На аналітичному та синтетичному етапах використано методи кореляційного аналізу та картографічного моделювання, порівняльно-географічний метод та метод комп'ютерних технологій.

Результати. Регіон має потужний туристсько-ресурсний потенціал щодо розвитку агротуризму – фактично в кожному районі області є сільські зелені садиби та об'єкти туристичної атракції. Доведено, що максимального ефекту сталого розвитку можна досягти тільки якщо агротуризм розвиватиметься не спонтанно, а в рамках відповідних програм державного, міжрегіонального, регіонального значення. В іншому випадку локальні проекти в галузі агротуризму в сучасних умовах нестачі фінансових ресурсів очікує сповільнений неконтрольований розвиток. Поглиблено уявлення про роль сільського (зеленого) туризму в умовах перезавантаження національної та регіональної рекреації, викликаного планетарною пандемією, та запропоновано лаконічну картосхему просторової організації сільського (зеленого) туризму регіону. Остання віддзеркалює основні туристсько-екскурсійні маршрути та об'єкти туристсько-рекреаційної атракції (природні та етнокультурні) та позиціонується як важіль стратегії розвитку, управління та моніторингу туристсько-рекреаційної галузі національного та регіонального рівня.

Практична значимість дослідження полягає у впровадженні його результатів в навчальний процес (при викладанні курсів «організація туризму», «екскурсійна діяльність», «організація сільського зеленого туризму») на географічних, історичних факультетах закладів вищої освіти України та використання матеріалів статті у діяльності туристичних компаній, екскурсійних закладів та громадських об'єднань України, у посиленні уваги громадськості до сучасних видів рекреації та особливостей їх організації.

Наукова новизна. Висвітлені основні тренди та особливості територіального розміщення агроосель відповідно до туристсько-рекреаційного потенціалу Запорізької області, запропоновано картографічну модель просторової організації сільського (зеленого) туризму регіону.

Ключові слова: територіальна організація, агротуризм, агрооселя, садиба сільського (зеленого) туризму, Запорізька область, туристсько-екскурсійні маршрути.

Бейдык Александр Алексеевич,
доктор географических наук, профессор
Даценко Людмила Николаевна,
доктор геологических наук, профессор
Топалова Олеся Ильинична,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев,
Украина, e-mail: aabeydik@gmail.com
Таврический агротехнологический университет имени Дмитрия
Моторного, г. Мелитополь, Украина, e-mail: dachenko.geo@yandex.ua
Мелитопольский государственный педагогический университет имени
Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь, Украина, e-mail: lesatopalova@gmail.com

ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ АГРОТУРИЗМА В ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель исследования – выявление предпосылок становления агротуризма в Запорожской области и особенностей его территориальной организации.

Методы и методика исследования. В основу исследования территориальной организации агротуризма на региональном уровне положены два методологические подхода: диалектический и территориальный. На аналитическом и синтетическом этапах использованы методы корреляционного анализа и картографического моделирования, сравнительно-географический метод и метод компьютерных технологий.

Результаты. Регион характеризуется существенным туристско-ресурсным потенциалом по развитию агротуризма – практически в каждом районе области есть сельские зеленые усадьбы и объекты туристической атракции. Доказано, что максимального эффекта устойчивого развития можно достичь только в рамках соответствующих программ государственного, межрегионального, регионального уровня. В ином случае локальные агротуристские проекты в современных условиях недостатка финансовых ресурсов ожидает замедленное неконтролируемое развитие. Углублено представление о роли сельского (зеленого) туризма в условиях перезагрузки национальной и региональной рекреации, вызванного планетарной пандемией и предложена лаконичная картосхема пространственной организации сельского (зеленого) туризма региона.

Практическая значимость исследования заключается во внедрении его результатов в учебный процесс (в преподавании курсов «организация туризма», «экскурсионная деятельность», «организация сельского зеленого туризма») на географических, исторических факультетах высших учебных заведений Украины и использовании материалов статьи в деятельности туристских компаний, экскурсионных учреждений и общественных объединений Украины, усилении внимания общественности к современным видам рекреации и особенностям их организации.

Научная новизна. Освещены основные тренды и особенности территориального размещения агроусадьб в привязке к туристско-рекреационному потенциалу Запорожской области, предложена картографическую модель пространственной организации сельского (зеленого) туризма региона.

Ключевые слова: территориальная организация, агротуризм, агроусадьба, усадьба сельского (зеленого) туризма, Запорожская область, туристско-экскурсионные маршруты.

Beydik Olexander Oleksiovych,
Doctor of Geographical Sciences, Professor
Datsenko Lyudmila Mikolaevna,
Doctor of Geology, Professor
Topalova Olesia Illivna,
Candidate of Geographical Sciences

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: aabeydik@gmail.com
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University Melitopol,
Ukraine, e-mail: dachenko.geo@yandex.ua
Melitopol Bogdan Khmelnytsky State Pedagogical University, Melitopol,
Ukraine, e-mail: lesatopalova@gmail.com

PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF AGROTOURISM IN ZAPORIZHIA REGION

The purpose of the study is to determine the prerequisites for the formation of agritourism in the Zaporozhye region, to identify the features of territorial organization and understanding of its regional uniqueness.

Research methods and techniques. The study of the territorial organization of agritourism at the regional level is based on two methodological approaches: dialectical and territorial. At the analytical and synthetic stages, the methods of correlation analysis and cartographic modeling, the comparative-geographical method and the method of computer technologies were used.

Results. The region has a strong tourist and resource potential for the development of agritourism - in fact, in every district of the region there are rural green estates and tourist attractions. It is proved that the maximum effect of sustainable development can be achieved only if agritourism develops not spontaneously, but within the framework of relevant programs of state, interregional and regional significance. Otherwise, local projects in the field of agritourism in the current conditions of lack of financial resources will be slowed down by uncontrolled development. The idea of the role of rural (green) tourism in the conditions of reset of national and regional recreation caused by the planetary pandemic is deepened and the laconic map of the spatial organization of rural (green) tourism of the region is offered.

The practical significance of the study lies in the implementation of its results in the educational process (in teaching courses "tourism organization", "excursion activities", "rural green tourism organization") at geographical, historical faculties of higher education institutions of Ukraine) and the use of article materials in travel companies, excursion establishments and public associations of Ukraine, in strengthening public attention to modern types of recreation and features of their organization.

Scientific novelty. The main trends and features of territorial location of agro-villages in accordance with the tourist and recreational potential of Zaporizhia region are highlighted, a cartographic model of spatial organization of rural (green) tourism in the region is introduced.

Key words: territorial organization, agrotourism, agro-village, farmstead of rural green tourism, Zaporizhia region, tourist and excursion routes.

Постановка наукової проблеми. Начасі створення та функціонування альтернативних підприємств туристичної індустрії та їх сучасний розвиток набувають особливого значення. Такі трансформації вимагають впровадження нової законодавчої бази та програм розвитку як на регіональному, так і на національному рівнях. Найбільш перспективним в Запорізькій області серед туристично-галузевої альтернативи визначено сільський зелений туризм та його різновиди [6]. Окрім того, агротуризм (як складова сільського зеленого туризму) в Запорізькій області визначено одним із перспективних видів рекреації, про що свідчить Стратегія розвитку Запорізького регіону до 2023 р. Дослідження основних проблем та перспектив розвитку агротуризму вимагає визначення передумов його становлення та територіальної конфігурації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці агро- (сільського зеленого) туризму присвячений ряд вітчизняних і зарубіжних публікацій, законів та підзаконних актів, періодичних видань, інших інформаційних джерел [1-11]. Різним аспектам розвитку агротуризму присвячені роботи М.Й. Рутинського, Ю.В. Зінька, І.А. Арсененко, В.П. Васильєва, А.М. Виноградської, М.І. Волошина, С.В. Мельниченка, С.О. Підмогильного, Р.В. Бутлера та ін. вчених.

Метою статті є розкриття передумов становлення агротуризму в Запорізькій області та особливостей його територіальної організації.

Викладення основного матеріалу. Останні роки агротуризм є перспективною галуззю туристичної індустрії України. В умовах світової пандемії посилюються позиції внутрішнього туризму і сільський зелений туризм та його різновиди набирають все більшої актуальності.

В значній кількості наукових джерел агротуризм трактується як форма сільського туризму, яка безпосередньо пов'язана з селянським (фермерським) господарством, що одночасно надає послуги з проживання та харчування, знайомить із сільськогосподарською діяльністю, традиціями та звичаями даного регіону. Розрізняють дві основні форми агротуризму: винаймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах господарства та розміщення на нічівлю з самообслуговуванням на землях, що належать до господарства (кемпінги та намети) [4].

Для розвитку агротуризму в Запорізькому регіоні існують об'єктивні **передумови**, насамперед, через наявність значного природного та культурного потенціалу. Природний потенціал включає: помірно-континентальний клімат; південь області омивається водами Азовського моря, берегова лінія якого в її межах становить понад 300 км, при цьому узбережжя

багате на мінеральні лікувальні ресурси: лікувальні грязі (озера Велике та Кирилівське), мінеральні води («Бердянські», «Мирненські» та «Кирилівські»); через західну частину області протікає р. Дніпро, яка зв'язує її з Чорним морем та країнами Середземного моря та виступає не тільки як транспортна артерія, але й як цінний курортно-рекреаційний ресурс, крім того, Дніпро з Каховським та Дніпровським водосховищами, 118 малих та середніх річок протяжністю понад 10 км кожна, надають можливості розвитку водного туризму та мережі яхт-клубів; на території Національного заповідника «Хортиця» знаходиться державний геологічний заказник «Дніпровські пороги», який належить до природно-заповідного фонду України, при цьому унікальною особливістю є те, що на острові представлені ландшафти всіх географічних зон України – від степової до гірської. Запорізька область має 310 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, у т.ч. Заповідник «Хортиця», кургани III-I тис. до н.е. в м. Біленькому, історико-архітектурні пам'ятки VIII ст. до н.е. у селах Великій Знам'янці і Балках, частину філії Українського степового заповідника «Кам'яні Могили», Дніпрогес (останній міг би претендувати на статус єдиного в Україні промислового об'єкта, який би входив до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО). Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України, до курортних віднесені такі населені пункти області: м. Бердянськ, с. Новокостянтинівка та с. Строганівка (Приазовський р-н), м. Приморськ, с. Кирилівка (Якимівський р-н) [5]. Ці локації посилюють як туристсько-рекреаційний актуал регіону в цілому так і позиції пазлу сільського туризму.

Останні роки агротуризм в Запорізькій області нестримно набирає оберти не лише серед відпочивальників, але і представників бізнесу. Основною передумовою його розвитку стала державна підтримка, яка дозволила сформувати ряд фінансових програм та проєктів. Наприклад, за інформацією Департаменту економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації, тільки на заходи, спрямовані на розвиток зеленого туризму, у рамках Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2017-2018 рр. виділені 395 тис. грн з обласного бюджету [8].

Окрім цього, у рамках Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області з 2017 р. діють два освітні проєкти, які надають усебічну методологічну підтримку в організації і веденні діяльності агрооселі (садиби). Плідно працює проєкт «Школа агротуризму», що має на меті надання знань щодо організації сільського (аграрного) туризму, створення успішного бізнесу у сфері екологічно чистого сільського господарства, тваринництва. Цей проєкт допомагає селянам, безробітним, студентам, звільненим бійцям АТО працевлаштуватися через зайняття підприємницькою діяльністю в цій сфері.

Продовжує діяльність проєкт «Етносело» – залучення до агротуризму людей з обмеженими фізичними можливостями, який спрямований на підвищення зайнятості малорухомих груп населення. Створення об'єктів зеленого туризму і підтримка вже існуючих сприяють розвитку сільської громади і збереженню культурної спадщини Запорізького краю.

Основним об'єктом розміщення в організації агротуризму є садиба зеленого туризму (агрооселя). В Запорізькій області офіційно зареєстровано 35 садіб, які пропонують відпочинок та різні види дозвілля: фіш-тури, еко-фітнес тури, збір врожаю, різьблення по дереву, гончарство, плетіння з очерету та ін. [8].

У рамках проєкту «Оцінка садіб і видача сертифікатів якості міжнародного зразка» і на виконання заходів Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва за підтримки Регіонального фонду підтримки підприємництва в Запорізькій області проведений ряд виїздів до садіб Бердянського, Мелітопольського, Приазовського, Приморського, Чернігівського районів. В 2018 р. 15 садібами, які виконали поставлені умови і привели у відповідність надання послуг туристам на своїх об'єктах було вручено сертифікати. Наявність сертифікату дає можливість новим і існуючим садібам залучитися до міжнародної мережі об'єктів агротуризму країн Причорноморського басейну. Такі заходи сприяють створення комфортних умов проживання та розробці додаткового пакету послуг, що є основними передумовами розвитку агротуризму.

В Запорізькому регіоні агрооселі пропонують різноманітний відпочинок, що поєднується з відвідуванням туристичних об'єктів, таких як Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (поблизу м. Мелітополя), Державного історико-архітектурного музею-заповідника «Садиба Попова» у м. Василівці, місця розташування Хортицької, Томаківської, Покровської та Чортомлицької Січі під Нікополем, могили кошового отамана Івана Сірка. Важливо й те що садиби розташовано поблизу туристичних атракцій на перетині туристичних маршрутів. За даними на 1 січня 2016 р. в Запорізькій області діє понад 80 туристських маршрутів

(серед яких 2 національного значення: «Хортиця: погляд крізь віки» та «Слідами тачанок Нестора Махна»), в яких ключовими об'єктами показу визначено Національний заповідник «Хортиця», Національний історико-археологічний музей заповідник «Кам'яна могила».

Відповідно до природно-ресурсного потенціалу територіального розташування агрооселі, господарі пропонують додаткові послуги з геологічного, пішохідного, пізнавального туризму, веломаршрути, прогулянки на катамаранах та байдарках. Частка садиб має на своїй території контактні зоопарки («Аquazoo-Петрополь», «Хутір Петерсона», «Єнотова хата»). В садибах Запорізького регіону відтворений побут українського села та історичний портрет запорізького селянина (с. Гусарка, Більмацького району).

У Приморському і Приазовському районах користуються популярністю бердвортчинг (фотополювання на птахів), обертання водоростями і риболовля – с. Чкалово, с. Новоконстантиновка (Приазовський р-н), с. Салтичія (Чернігівський р-н). «Зелена садиба Аманау» (Якимівський р-н) пропонує літній відпочинок для дітей. Під час літніх канікул там проводяться майстер-класи, виховні, спортивно-розважальні заходи, екскурсії, свята, діють мовні табори.

За сприяння обласної влади функціонує кластер «Зелене кільце Таврії» (Мелітопольський р-н), де вже зареєстровані сім садиб зеленого туризму: «Алея троянд» в смт. Мирне, «Сосновський бурштин» в с. Сосновка, «Перлина степу» в с. Тамбовка, ферма-зоопарк «Страус-південь», «В гостях у Валентини», «Медландія» в Мелітополі, «На хуторі» в с. Оленівка та ін. Кожна садиба має свою особливість, наприклад, зелена садиба «В гостях у Валентини» може запропонувати відвідувачам соляну кімнату, а «Алея троянд» розташована недалеко від заповідника «Кам'яна Могила», тому туристи мають можливість відвідати пам'ятки історичного минулого. «Перлина степу» пропонує гостям активний відпочинок – прокат велосипедів, байдарок та іншого спортивного спорядження. Унікальність агрооселі «Сосновський бурштин» – це сон на вуликах і послуги апітерапії (рис.1).

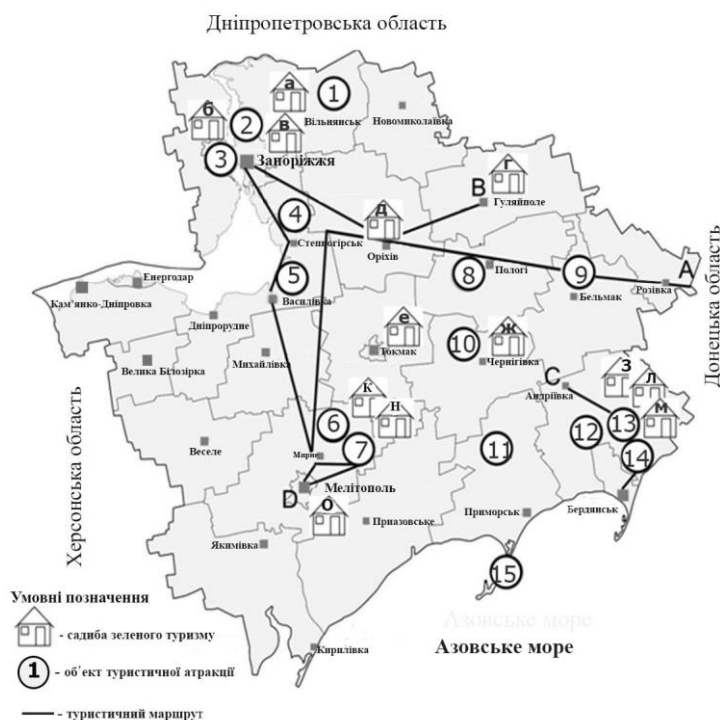

Рис. 1. Просторова організація сільського зеленого туризму в Запорізькій області (складено авторами)

Пояснення до рис. 1:

Туристські маршрути:

А. Євро-2012: Донецьк – Пологи – Оріхів – Мирний – Василівка – Запоріжжя;

В. Слідами тачанки Нестора Махна: Гуляйполе – Оріхів – Запоріжжя;

С. Перлини Бердянського району: Андріївна – Радивонівка – Новопавлівка – Бердянськ;

Д. Степова пектораль: Мелітополь – Соснівка – Мирний – Мелітополь.

Садиби сільського зеленого туризму:

- а. «Єнотова хата» (с. Червоний Яр)
- б. Aquazoo-Петрополь (с. Петрополь)
- в. «Хутір Петерсона» (с. Червоний Яр)
- г. «Дивосвіт» (с. Червоноказацьке)
- д. «Медовий дім» (с. Мала Токмачка)
- е. «У Яковенка» (м. Токмак)
- ж. ТРК «Великий став» (с. Салтичія)
- з. «Перлина степу» (с. Тамбовка)
- і. «Алея Троянд» (пгт. Мирний)
- к. «Золоче» (с. Новопетрівка)
- л. «Божа корівка» (с. Новопетрівка)
- м. «Сан Сіті» (м. Бердянськ)
- н. «Гостини у Валентини» (м. Мелітополь)

Об'єкти туристичної атракції (в т.ч. геологічні пам'ятки) Запорізької області:

- 1. Янцівський гранітний кар'єр (Вільнянський р-н);
- 2. Наталівський гранітний кар'єр (Запорізький р-н);
- 3. Хортицький гранітний масив (м. Запоріжжя);
- 4. Степногорські кар'єри Таврійського ГЗКу (Запорізький р-н);
- 5. Садиба графа Попова. Урочище Лиса гора (Василівський р-н);
- 6. Цілющі джерела с. Терпіння (Мелітопольський р-н);
- 7. Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (Мелітопольський р-н);
- 8. Полозькі каоліни (Полозький р-н);
- 9. Бельмак-Могила (Бельмацький р-н);
- 10. Зелена Могила (Приморський р-н);
- 11. Єлісєєвський пегматитовий кар'єр (Приморський р-н);
- 12. Скеля кварцитова або «Віслюкові вуха» (Бердянський р-н);
- 13. Гранітна скеля над р. Бердою – реліктовий останець Приазовського кристалічного щита;
- 14. Урочище «Блакитні скелі» (Бердянський р-н);
- 15. Коса Обіточна (Приморський р-н).

Таким чином, серед об'єктів туристської атракції виокремлюються два акценти – природоцентричний (геосайти - геолого-геоморфологічні пам'ятки) та етнокультуроецентричний, які виступають своєрідними ланками регіонального опорного каркасу сільського (зеленого) туризму.

Висновки. Основними передумовами становлення агротуризму в Запорізькій області є його державна підтримка та привабливі туристські ресурси. Природно-ресурсна база регіону дозволяє створювати агрооселі фактично в кожному його районі. Розташування агроосель відповідно до об'єктів туристичної атракції формує пакет туристичних пропозицій. Максимального ефекту сталого розвитку можна досягти тільки за умови розвитку агротуризму в рамках відповідних програми державного, міжрегіонального або регіонального значення – в іншому випадку локальні агротуристські проекти в умовах нестачі фінансових ресурсів приречені на повільний і важкий самостійний розвиток. Серед об'єктів туристської атракції виокремлюються два акценти – природоцентричний та етнокультуроецентричний, які виступають своєрідними ланками регіонального опорного каркасу сільського (зеленого) туризму.

Список використаних джерел

- 1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1 (6). – С. 138-143.
- 2. Горішевський П. В. Сільський зелений туризм: організація гостинності на селі : підруч. / П. В. Горішевський, В. П. Васильєв, Ю. В. Зінько. – Івано-Франківськ : Місто-Н, 2003. – 158 с.
- 3. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. № 742-IV.
- 4. Маєвський Я. Агротуризм: poradnik для сільського господаря. Львів, 2005. – 80 с.
- 5. Могильний С. Дослідження історико-культурного, курортно-туристичного пріоритету розвитку Запорізької області / С. Могильний // Проект з регіонального врядування та розвитку : аналіт. звіт. – Запоріжжя, 2007. – 78 с.
- 6. Особливості розвитку зеленого туризму в Україні : Оглядова довідка за матеріалами преси [Електронний ресурс] / Офіційний сайт міністерства культури України. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183838>.
- 7. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм. – К.: Знання, 2006. – 271 с.

8. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області 2017-2019 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zoda.gov.ua/article/2413/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2019-roku.html>
9. Туризм сільський зелений. – К.: Новий Друк. – 2003. – № II. – 48 с.
10. Туризм сільський зелений. – К.: Новий Друк. – 2001. – № III. – 64 с.
11. Buttler R.W. Tourism and Recreation in Rural Areas. N.Y.: John Wiley & Sons, Inc. 1998. – 261 p.

Список использованных источников

1. Биркович В. И. Сельский зеленый туризм - приоритет развития туристической отрасли Украины / В. И. Биркович // Стратегические приоритеты. – 2008. – № 1 (6). – С. 138-143.
2. Горишевский П. В. Сельский зеленый туризм: организация гостеприимства на селе: учеб. / П. В. Горишевский, В. П. Васильев, Ю. В. Зинько. – Ивано-Франковск: Город-Н, 2003. – 158 с.
3. Закон Украины «О личном крестьянском хозяйстве» от 15.05.2003 г. № 742-IV.
4. Маевский Я. Агротуризм: руководство для сельского хозяина. Львов, 2005. – 80 с.
5. Могильный С. Исследование историко-культурного, курортно-туристического приоритета развития Запорожской области / С. Могильный // Проект по региональному управлению и развития: аналит. отчет. – Запорожье, 2007. – 78 с.
6. Особенности развития зеленого туризма в Украине: Обзорная справка по материалам прессы [Электронный ресурс] / Официальный сайт министерства культуры Украины. – Режим доступа: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183838>. Рутинский М.И., Зинько Ю.В. Сільський туризм. – К.: Знання, 2006. – 271 с.
7. Рутинський М.І., Зинько Ю.В. Сельский туризм. – К.: Знание, 2006. – 271 с.
8. Стратегия регионального развития Запорожской области 2017-2019 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.zoda.gov.ua/article/2413/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2019-roku.html>.
9. Туризм сільський зелений. – К.: Новий Друк. – 2003. – № II. – 48 с.
10. Туризм сільський зелений. – К.: Новий Друк. – 2001. – № III. – 64 с.
11. Buttler R.W. Tourism and Recreation in Rural Areas. N.Y.: John Wiley & Sons, Inc. 1998. – 261 p.

References

1. Birkovich, V.I. (2008), «Rural green tourism is priority of development of tourist industry of Ukraine», Strategic prioritetii, № 1(6), pp. 138-143.
2. Gorishevsky, P.I., Vasil'ev, V.P. and Zinko, Iu.V. (2003), Silskiy zeleniy turizm: organizatsiya gostinnosti na seli [Rural green tourism: organization of hospitality on a village], textbook, Ivano-Frankivsk, Ukraine.
3. Law of Ukraine "On Personal Peasant Economy" of 15.05.2003 № 742-IV.
4. Maevsky J. Agritourism: a guide for the farmer. Lviv, 2005. - 80 p.
5. Mogilny S. Research of historical and cultural, resort and tourist priority of development of the Zaporozhye region / S. Mogilny // Project on regional management and development: analyst. report. - Zaporozhye, 2007. - 78 p.
6. Peculiarities of green tourism development in Ukraine: Review of press materials [Electronic resource] / Official site of the Ministry of Culture of Ukraine. - Access mode: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183838>.
7. Rutinsky M.Y., Zinko Y.V. Rural tourism. - K.: Znannya, 2006. – 271 p.
8. Strategy of regional development of the Zaporozhye region 2017-2019. [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.zoda.gov.ua/article/2413/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2019-roku.html>.
9. Rural green tourism. - K. New Print. – 2003. – № II. – 48 p.
10. Rural green tourism. - K. New Print. – 2001. – № III. – 64 p.
11. Buttler R.W. Tourism and Recreation in Rural Areas. N.Y.: John Wiley & Sons, Inc. 1998. – 261 p.

Надійшла до редакції /Received Editorial Board 06.07.2020

Ковальська Леся Володимирівна,
кандидат географічних наук, доцент
Чорна Любов Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: gnatuk_L@ukr.net
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: chornalyubov60@ukr.net

РОЗВИТОК ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку дитячого туризму в межах Івано-Франківської області, а саме: його інфраструктури, цінової політики, спектру послуг та продуктів, географії закладів відпочинку та оздоровлення.

Методика. У науковому дослідженні використано компаративний аналіз сучасних Інтернет-ресурсів та бібліографічні джерела з тематики дитячого туризму. Для визначення кількісних показників та динаміки оздоровлених та відпочиваючих дітей застосовано статистичний метод у розрізі 2-х та 5-ти річних даних та дані найновіших публікацій з питань дитячого туризму в Україні та в Івано-Франківській області. Для визначення та порівняння цінової політики на дитячий туристичний продукт застосовано методи аналізу та порівняння.

Результати. З'ясовано, що лівову частку туристичного продукту продукує Івано-Франківський облдержцентр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ОДЦТКУМ). Задля підтвердження вищезазначеного представлено й систематизовано заходи, які проводилися ОДЦТКУМ з початку 2019 року. Встановлено, що в організації оздоровлення та відпочинку дітей лівова частка також належить й суб'єктам туристичної діяльності. Представлено динаміку кількості дітей віком до 17 років, яким надавалися послуги суб'єктами туристичної діяльності, в тому числі кількості в'їзних (іноземних), виїзних, внутрішніх туристів-дітей віком до 17 років. Також проаналізовано динаміку ліжко-місць у закладах оздоровлення та кількості дітей, які в них перебували. Представлено показники кількості закладів відпочинку та кількості дітей, які перебували у них. Встановлено географію в'їзду та виїзду туристів-дітей. Зазначено роль туристично-мистецького комплексу «Масток Святого Миколая» у розвитку дитячого туризму, проаналізовано його інфраструктуру. Також приділено увагу Івано-Франківській обласній раді, яка затвердила обласну цільову соціальну програму з оздоровлення та відпочинку дітей на 2016–2020 роки [17], згідно якої відбулося помітне їх кількісне збільшення. Наведено порівняння цінової політики закладів оздоровлення та відпочинку для дітей-туристів у національному масштабі.

Наукова новизна. Проаналізовано наявний тренд щодо розширення спектру комерційних пропозицій дитячого туристичного продукту на тлі державних. Визначено роль об'єктів природно-заповідного фонду України, зокрема, національних природних парків, туристично-мистецьких, реабілітаційних та еко-центрів у розвитку дитячого туризму.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при плануванні розвитку дитячого туризму в Івано-Франківській області й Україні, зокрема: при розробці обласної та національної стратегії розвитку дитячого туризму.

Ключові слова: дитячий туризм, Івано-Франківська область, діти-туристи, заклади оздоровлення, заклади відпочинку.

Ковальская Лёся Владимировна,
кандидат географических наук, доцент
Чорная Любовь Васильевна,
кандидат педагогических наук, доцент

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника»,
г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: gnatuk_L@ukr.net

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника,
г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: chornalyubov60@ukr.net

РАЗВИТИЕ ДЕТСКОГО ТУРИЗМА В ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является анализ современного состояния развития детского туризма в пределах Ивано-Франковской области, а именно; его инфраструктуры, ценовой политики, спектра услуг и продуктов, географии учреждений отдыха и оздоровления.

Методика. В научном исследовании использованы компаративный анализ современных Интернет-ресурсов и библиографические источники по тематике детского туризма. Для определения количественных показателей и динамики оздоровленных и отдыхающих детей применен статистический метод в разрезе 2-х и 5-ти летних данных и данные новейших публикаций по вопросам детского туризма в Украине и в Ивано-Франковской области. Для определения и сравнения ценовой политики на детский туристический продукт применены методы анализа и сравнения.

Результаты. Выяснено, что львиную долю туристического продукта производит Ивано-Франковский облгосцентр туризма и краеведения учащейся молодежи (ОГЦТКУМ). Для подтверждения вышесказанного представлены и систематизированы мероприятия, которые проводились ОГЦТКУМ с начала 2019 года. Установлено, что в организации оздоровления и отдыха детей львиная доля также принадлежит и субъектам туристической деятельности. Представлена динамика количества детей в возрасте до 17 лет, которым предоставлялись услуги субъектами туристической деятельности, в том числе количества въездных (иностранных), выездных, внутренних туристов-детей в возрасте до 17 лет. Также проанализирована динамика койко-мест в учреждениях оздоровления и количества детей, которые в них находились. Представлены показатели количества учреждений отдыха и количество детей, которые находились в них. Установлено географию въезда и выезда туристов-детей. Указано роль туристско-художественного комплекса «Имение Святого Николая» в развитии детского туризма, проанализировано его инфраструктуру. Также уделено внимание Ивано-Франковскому областному совету, который утвердил областную целевую социальную программу по оздоровлению и отдыху детей на 2016-2020 годы, согласно которой произошло заметное их количественное увеличение. Проведено сравнение ценовой политики заведений оздоровления и отдыха для детей-туристов в национальном масштабе.

Научная новизна. Проанализировано имеющийся тренд по расширению спектра коммерческих предложений детского туристического продукта на фоне государственных. Определена роль объектов природно-заповедного фонда

Украины, в частности, национальных природных парков, туристско-художественных, реабилитационных и эко-центров в развитии детского туризма.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при планировании развития детского туризма в Ивано-Франковской области и Украине, в частности: при разработке областной и национальной стратегии развития детского туризма.

Ключевые слова: детский туризм, Ивано-Франковская область, дети-туристы, учреждения оздоровления, учреждения отдыха.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.28-36>

Kovalska Lesia Vladimirovna,
Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor
Chorna Lyubov Vasylivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk,
Ukraine, e-mail: gnatuk_L@ukr.net
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk,
Ukraine, e-mail: chornalyubov60@ukr.net

CHILDREN'S TOURISM DEVELOPMENT IN IVANO-FRANKIVSK REGION

Aim: The aim of this article is to analyze the present state of children's tourism development in Ivano-Frankivsk region, including its infrastructure, price policy, products and services diversity, recreation and health facilities' geography.

Methodology. This scientific research has been conducted on the basis of comparative analysis of modern Internet resources and bibliographic sources on children's tourism. Statistical method in terms of 2 and 5 annual data as well as information of recent publications on children's tourism in Ukraine and Ivano-Frankivsk region has been used to determine the quantitative indicators and dynamics of healed and rested children. Methods of analysis and comparison have been used to determine and compare children's tourism product price policy.

Results. It has been found out that the major part of tourism products are produced by Ivano-Frankivsk Regional State Center for Tourism and Local History of Student Youth (RSCTLHSY). All the activities that have been carried out by RSCTLHSY since the beginning 2019 are systemized and presented to prove the above mentioned. It has been also established that subjects of tourist activity play a great role in the organization of children's recreation and rest. The dynamics of the number of children under the age of 17 who were provided with services of tourist activity subjects including the number of inbound (foreign), outbound, domestic tourists-children is presented. In addition the number of beds in health facilities and dynamics of children served in them have been analyzed. Indicators of the number of recreation facilities and the number of children who stayed there are presented. The geography of inbound and outbound children-tourists has been established. The role of the tourist and art complex "St. Nicholas' Estate" in the development of children's tourism is noted, its infrastructure has been analyzed. Attention is also paid to the Ivano-Frankivsk Regional Council, which approved the regional target social program for children's health and recreation for 2016-2020, according to which there was a significant increase in children-tourists number. A comparison of the pricing policy of health and recreation facilities for children-tourists on a national scale is presented.

Scientific novelty. The current trend of expansion of the range of children's tourist products commercial offers in comparison with the state ones has been analyzed. The role of Ukraine's objects of nature reserve fund, in particular, national nature parks, tourist-artistic, rehabilitation and eco-centers in the development of children's tourism has been determined.

Practical importance. The results of the study can be used in planning the development of children's tourism in Ivano-Frankivsk region and Ukraine, in particular in the regional and national strategy on children's tourism development.

Keywords: children's tourism, Ivano-Frankivsk region, children-tourists, recreation facilities, health facilities.

Постановка проблеми. В умовах інтенсифікації всіх сфер життя актуалізується питання ролі туризму як засобу рекреації та виховання підростаючого покоління нашої країни. Дедалі більша увага приділяється аналізу туристичних продуктів та їх цільовому спрямуванню на таку вікову категорію споживачів як діти, чисельність яких у віці до 17 років станом на 1 січня 2018 р. становила 7 609 297 осіб при загальній чисельності населення країни 42 216 766 осіб [6].

За часи незалежної України сформовано нормативно-правову основу розвитку таких складових дитячого туризму як оздоровлення та відпочинок дітей і туристично-краєзнавча діяльність. Однак реалізація на практиці задекларованих державою положень засвідчує наявність протиріч між зобов'язаннями щодо дитячого оздоровлення та відпочинку і реальними можливостями у процесі вирішення даного питання; між правом дітей на відпочинок і обмеженістю фінансових ресурсів для покриття такого роду витрат. У цьому зв'язку і на тлі значного скорочення витрат на соціальні потреби нагальним виступають питання вивчення стану розвитку дитячого туризму в регіонах країни. Враховуючи значний рекреаційний потенціал Івано-Франківській області та досвід успішного розвитку дитячого туризму в минулому, розвиток даного виду туризму в області може дати значні економічні й соціальні результати. Вищезазначене обґрунтовує доцільність проведення дослідження щодо аналізу сучасного стану розвитку дитячого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення матеріалів публікацій на сторінках фахових журналів забезпечило можливість виокремлення певних напрямів дослідження проблеми дитячого туризму в Україні, до яких відносимо:

- географічні дослідження, зокрема дисертаційні матеріали Долгової К. С. щодо територіальної організації кластеру курортно-оздоровчого дитячого туризму (2019 р.) та аналізу факторів розвитку дитячого туризму (2017 р.); напрацювання Мельничук М. М., Зейко В. О. з питань

молодіжного та дитячого туризму (2016 р.); дослідження В. Грицьку, А. Абрам з питань розвитку дитячо-юнацького туризму у Хмельницькій області (2013 р.);

- педагогічні дослідження, серед яких напрацювання Кашуби В. О., Гончарова Н. М., Бутенко Г. О. з проблеми використання засобів оздоровчого туризму у процесі фізичного виховання молодших школярів (2016 р.); Мулик К. В. щодо ролі спортивно-оздоровчого туризму в системі фізичного виховання школярів і студентів (2015 р.);

- економічні дослідження, зокрема Власенко І. В. щодо розвитку дитячого та юнацького туризму (2019 р.); Остап'юк Н. І. щодо основних трендів розвитку регіонального туристичного ринку у сегменті дитячого туризму (2017 р.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дитячий туризм є відносно динамічним сегментом туристичної індустрії та своєрідним каталізатором розвитку як самої галузі, так і інтелектуально-соціально-економічного рівня населення. Однак, в період соціально-економічної кризи та породження пандемії COVID-19 у світі та в Україні, розвиток туризму, в тому числі й дитячого призупинився. Варто відзначити, що організація відпочинку, оздоровлення та туристсько-краєзнавчої роботи й патріотичного виховання є запоруку майбутньої сильної держави. Задіяність у дитячому туризмі більше половини дітей віком до 17 років на даний час є мало ймовірним. Ця обставина дозволяє припустити, що дитячий туризм в окремих регіонах України знаходиться на стадії становлення й тому потребує як досвіду, так і фінансової підтримки. Відтак дитячий туризм залишається маловивченим питанням. Особливо це стосується й Івано-Франківської області, яка, маючи унікальний природний ресурс й вихідну матеріальну базу, могла б слугувати потужною дестинацією дитячого туризму.

Формулювання цілей статті. Основним завданням цієї короткої наукової розвідки є виявлення взаємозалежності інфраструктури (закладів оздоровлення, відпочинку, туристично-мистецьких, реабілітаційних та еко-центрів тощо) і споживачів (географії дітей-туристів, їх кількості та фінансової спроможності батьків сприяти участі їх дітей в організованому відпочинку тощо) у розвитку дитячого туризму.

Виклад основного матеріалу. У статті 4 Закону України «Про туризм» подано класифікацію видів туризму на основі вікової ознаки осіб, що подорожують, і виокремлено дитячий туризм як окремий вид [9]. Вивчення напрацювань з проблеми дослідження засвідчило рівнозначне оперування вченими термінами як дитячий туризм [8, 11, 15], так і дитячо-юнацький туризм [14]. Дитячий туризм ототожнюється з організованими рекреаційними заходами для осіб до 18 років [15] або з рекреаційною діяльністю дітей та юнацтва поза межами їхнього постійного місця проживання та навчання [14], яка здійснюється задля задоволення потреб особистості в оздоровленні, пізнанні, спорті, краєзнавстві та вихованні. При цьому вікові межі даного виду туризму окреслюються як період дитинства та юнацтва, так і діти віком до 18 років. А у вітчизняних статистичних дослідженнях послуговуються такою категорією як діти віком до 17 років. У даному дослідженні розглядаємо дитячий туризм як вид туристичної діяльності, що здійснюється задля задоволення спортивно-оздоровчих, культурно-пізнавальних і краєзнавчих потреб дітей віком до 17 років у канікулярний період, впродовж вихідних днів й поза місцем їх постійного проживання. До різновидів дитячого туризму відносимо дитячий спортивний туризм (включає такі форми проведення як: походи, сплави тощо); відпочинок та оздоровлення у літніх таборах і санаторно-курортних закладах; екскурсійні тури; тури освітнього (поїздки з метою поглиблення знань), ділового (поїздки задля участі в фестивалях чи конкурсах) та розважального (поїздки до тематичних парків) характеру.

Туристично-краєзнавчий напрям у сегменті дитячого туризму Івано-Франківської області пов'язуємо з діяльністю Івано-Франківського облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді (ОДЦТКУМ) [12].

В Івано-Франківському облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді станом на 2018–2019 н.р. функціонувало 221 гуртки, у яких займалося 4165 учнів. Продуктами дитячого туризму екскурсійного спрямування, створеними ОДЦТКУМ є [12]:

- екскурсія по місту Івано-Франківськ з відвідуванням як обласного краєзнавчого, так і художнього музеїв; одноденна екскурсія до м. Яремче з відвідуванням музею визвольних змагань; екскурсія в м. Коломию з відвідуванням музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття; екскурсія в «Давній Галич» Національний заповідник. Дані екскурсійні маршрути розроблено і реалізуються турбазою «Мрія» м. Івано-Франківськ;

- спортивне спрямування мають продукти турбази «Прут» м. Яремче, до яких відносимо: пішохідну екскурсію містом з відвідуванням Карпатського національного природного парку,

Музею визвольних змагань та водоспаду; одноденний похід на гору Маковиця та Скелі Довбуша; автобусна екскурсія до Ворохти, катання на підвісній канатній дорозі та відвідування трампліну;

- одноденні спортивні походи на вершини Говерли, Магури та присілок П'ятихатки, які пропонує турбаза «Говерла» смт. Ворохта;

- сходження на вершини гір Діл і Хом'як, відвідування Яблуницького перевалу, екскурсію по селу Яблуниця Яремчанської міськради, поїздки до смт. Ворохта, які організовує турбаза «Карпати».

На території області щорічно проводяться чемпіонати і кубки України з різних видів спортивного туризму. Графік їх проведення орієнтовно такий: січень-лютий – це чемпіонат України з лижного туризму; квітень-травень – це чемпіонати України з водного туризму.

Вважаємо за необхідне зосередити увагу на заходах, проведених ОДЦТКУМ з початку 2019 р. задля підтвердження вищезазначеного. При цьому виокремлюємо напрями діяльності центру:

- туристсько-краєзнавчий напрям діяльності:

1) з 18 по 20 червня 2019 р. на базі спортивно-оздоровчого туристичного центру міжнародного співробітництва дітей та юнацтва в с. Рибне Тисменицького району проходили Х змагання гуртківців-краєзнавців, учасників обласної туристсько-краєзнавчої експедиції «Люби і знай свій рідний край». На участь у змаганнях подали заявку 13 команд з районів області чисельністю 65 чоловік;

2) з 24 червня по 7 липня 2019 р. на дитячій турбазі «Говерла» смт. Ворохта проводився ХХІІ обласний оздоровчий зліт переможців Всеукраїнського конкурсу на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію з активним способом пересування «Мій рідний край», обласних етапів Всеукраїнської експедиції «Моя Батьківщина - Україна», Всеукраїнського конкурсу екскурсодів музеїв навчальних закладів, обласної історико-краєзнавчої акції «Герої не вмирають». Зліт передбачав дві зміни терміном шість днів. У заході взяло участь 77 дітей з різних філій ОДЦТКУМ;

- туристично-спортивний напрям діяльності поширюється на організацію і проведення змагань з різних видів туризму, зокрема ІІІ-ті обласні змагання з велосипедного туризму серед учнівства проводилися 13-14 квітня 2019 року в смт. Богородчани;

- оздоровчий напрям діяльності: з 18 по 24 червня 2019 р. на території с. Пістинь Косівського району працював спортивно-оздоровчий табір «Мандрівник», у якому проводилися 60-ті обласні змагання з чемпіонату області з пішохідного туризму серед учнівства. До змагань було залучено 64 школяра у складі 8 команд. Програма змагань передбачала здійснення «Крос-походу» (ІІІ класу дистанції, яка рівносильна проходженню маршруту І-ої категорії складності (не менше 130 км.) та подоланню додаткових технічних етапів);

- геологічний напрям діяльності поширюється на організацію і проведення змагань юних геологів, так у 2019 р. з 17 по 20 квітня в с. Яблуниця проводилися 42-і обласні змагання юних геологів за участю 9 команд загальною кількістю 54 учня.

В організації оздоровлення та відпочинку дітей лєвова частка також належить й суб'єктам туристичної діяльності. Саме ці суб'єкти як продукують, так і рекламують дитячий туризм. Станом на 2018 р. Івано-Франківська область займала:

- 5 місце за кількістю дітей, яким туроператори і турагенти надавали послуги (рис. 1);

- 2 місце за кількістю в'їзних (іноземних) туристів-дітей віком до 17 років (рис. 2);

- останнє місце з семи представлених адміністративних одиниць за кількістю виїзних туристів-дітей віком до 17 років (рис. 3);

- 3 місце за кількістю внутрішніх туристів-дітей віком до 17 років (рис. 4).

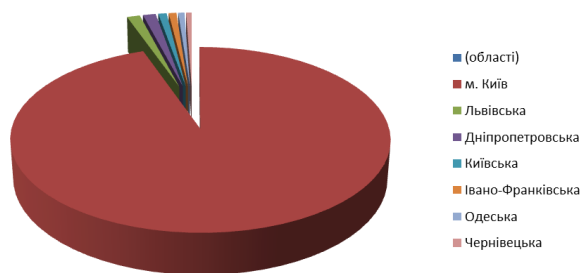

Рис. 1. Загальна кількість дітей віком до 17 років, яким надавалися послуги суб'єктами туристичної діяльності

Географія та туризм

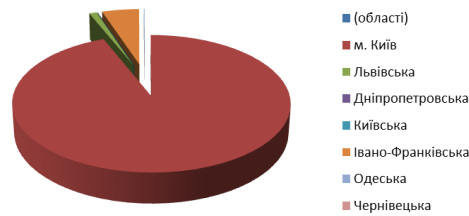

Рис. 2. Кількість в'їзних (іноземних) туристів-дітей віком до 17 років

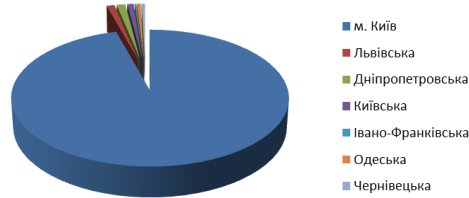

Рис. 3. Кількість виїзних туристів-дітей віком до 17 років

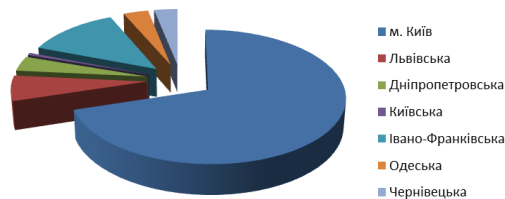

Рис. 4. Кількість внутрішніх туристів-дітей віком до 17 років

Варто зазначити, що серед представлених областей кількість внутрішніх туристів (3077) перевищує майже в тричі показник виїзних туристів (1160). Ці дані засвідчують, що суб'єкти туристичної діяльності працюють на розвиток внутрішнього дитячого туризму. Однак обсяги іноземних дітей-туристів (291) є найвищі з-поміж усіх регіонів України.

Подальше відстеження динаміки розвитку дитячого туризму здійснювалося на основі порівняння кількості закладів оздоровлення та кількості дітей, які перебували у цих закладах за період з 2015-2019 рр., які подані у рис. 5.

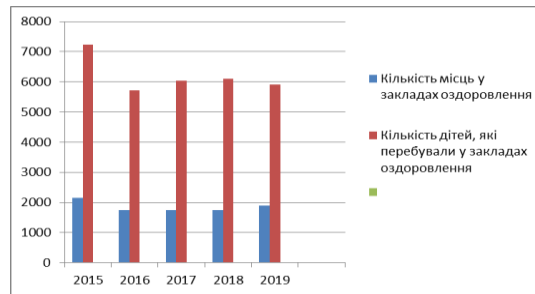

Рис. 5. Кількість місць та дітей у закладах оздоровлення

Найвищі показники кількості оздоровлених дітей 7243 осіб відмічаємо у 2015 р. з подальшим зменшення їх числа та числа самих закладів. Відкриття нового закладу оздоровлення у 2019 р. не забезпечило зростання кількості оздоровлених дітей [4].

У контексті дослідження динаміки значний інтерес представляють дані щодо кількості закладів відпочинку та дітей, які перебували у них. Як засвідчують дані таблиці 1 число закладів відпочинку є незмінним за 2018-2019 рр., проте кількість відпочиваючих зменшилася з 11200 осіб до 9500 осіб.

Таблиця 1

Кількість закладів відпочинку та кількість дітей, які перебували у закладах відпочинку

Рік	Кількість закладів відпочинку	Кількість дітей, які перебували у закладах відпочинку	Кількість наметових містечок	Кількість дітей, які перебували у наметових містечках
2018	8	11200	31	2200
2019	8	9500	15	1100

До негативних проявів зараховуємо різке скорочення кількості наметових містечок і дітей, які відпочивали там за останні два роки: з 31 містечка до 15 та зменшення на половину числа дітей, які відпочивали у них. Це можна пояснити підвищенням вимог до якості обслуговування.

Із загальної кількості усіх дітей 21,1 тис осіб, що перебували як у закладах оздоровлення, відпочинку, так і наметових містечках – 10,5 тис осіб (або 49,6%) – це діти з Івано-Франківської області. З інших адміністративних одиниць на оздоровлення та відпочинок прибули 2, 3 тис. осіб – з м. Київ, 2, 2 тис осіб – з Київської, 1,5 тис осіб – з Львівська областей [4]. До Івано-Франківської області спрямовано потоки дітей з центральних і східних регіонів, що позитивно впливає на формування іміджу області як дестинації для дитячого туризму.

Парфіненко А. констатує, що туристично-мистецький комплекс «Масток Святого Миколая», який розташований на території Національного природного парку «Гуцульщина», що у Косівському районі області, виступає безсумнівним брендом Івано-Франківської області у сегменті дитячого туризму [18, с. 237]. Інфраструктура комплексу складається з: казкового містечка Святого Миколая; мистецького центру; пізнавально-розважальних та освітніх секторів; спортивно-оздоровчих комплексів і тренувальних баз; комплексу представництв усіх регіонів України, які об'єднані казковою залізницею. III фестиваль «Новорічно-Різдвяна іграшка» зібрав у 2019 р. рекордну кількість учасників та гостей – 14,5 тис. відвідувачів комплексу за день.

Погоджуємося з Колотуха О. В., що дитячий туризм має соціальний характер [14, с. 15]. Відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» пріоритетним напрямом діяльності органів місцевого самоврядування є здійснення заходів, направлених на зміцнення здоров'я дітей завдяки ефективній організації їх оздоровлення та відпочинку [10]. Івано-Франківська обласна рада затвердила обласну цільову соціальну програму з оздоровлення та відпочинку дітей на 2016–2020 роки [17], згідно якої відбулося помітне їх кількісне збільшення. А саме, з Івано-Франківської області у 2018 р. відпочило та оздоровилося у таборах 25 000 дітей, а у 2019 р. – 21100 дітей [19]. Серед них помітно зменшилась кількість дітей пільгових категорій, що зумовлено високою вартістю путівок.

Аналіз статистичних даних за 2018 р. забезпечив можливість порівняти цінову політику закладів у національному масштабі. Отже, середня ціна перебування дитини у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку впродовж одного дня по Україні дорівнювала 140 грн, у той час, як в Івано-Франківській області вона складала 333 грн [5]. Це найвищий показник в межах всієї країни. Висока ціна на путівки зберігалася у м. Києві – 309 грн, Херсонській області – 246 грн, Київській – 212 грн. Варто зазначити, що ціна на дитяче оздоровлення та відпочинок у обласних закладах, межуючих з Івано-Франківською областю, значно нижча. Так, у Закарпатській області вона становила 167 грн, у Тернопільській – 137 грн, у Чернівецькій – 133 грн, а у Львівській – 117 грн.

Ще одним напрямом соціального аспекту організації дитячого оздоровлення виступає направлення дітей на відпочинок до південно-східних областей, зокрема Одеської та Херсонської областей. Івано-Франківська облдержадміністрація затверджує список дітей пільгових категорій і організовує перевезення до дестинації відпочинку. У 2019 р. 41 дитину з сімей учасників операції Об'єднаних сил було направлено на відпочинок у м. Скадовськ [7].

У той же час на території Івано-Франківської області у період з 06 по 17 серпня 2019 року було оздоровлено групу дітей з сімей учасників операції Об'єднаних сил і дітей пільгових категорій із Херсонської області. У березні 2019 р. впродовж десяти днів на території області оздоровлювалися діти співробітників поліції Луганської області, які несуть службу у прифронтових районах. Відпочинок дітей було організовано у медико-реабілітаційному центрі МВС України «Кремінці».

У 2019 р. відбулося урочисте відкриття обласного комунального закладу оздоровлення та відпочинку дітей «Карпатські мрії» (КЗОВД), що розміщений у селі Микуличин Яремчанської міськради на базі колишньої школи-інтернату [2]. Заклад одночасно прийняв 120 дітей. У перспективі планується круглорічна організація оздоровлення дітей. У зв'язку з цим розробляється стратегія розвитку КЗОВД «Карпатські мрії» та заходи щодо присвоєння табору всеукраїнського статусу.

Івченко Л. О., виокремлюючи характерні ознаки розвитку ринку дитячого туризму в Україні, констатує наявність тренду щодо розширення спектру комерційних пропозицій на тлі зменшення кількості путівок на оздоровлення дітей за рахунок бюджетних коштів [11, с. 85]. Аналогічна тенденція в сегменті оздоровлення та відпочинку дітей характерна й для Івано-Франківської області. Нові приватні заклади літнього відпочинку відкриваються на базі орендованих готелів чи пансіонатів і демонструють інноваційні

підходи до організації програм для дітей, диференціюючи їх на пізнавальні, спортивні, філологічні та інші [20]. Відповідно до профілю табору виокремлюємо наступні групи закладів:

- заклади дитячого відпочинку, що спеціалізуються на вивченні іноземної мови, зокрема: англomовний табір «Boyar camp», «Friends world», «Гірський» та «Semmering» від «Артек Буковель», «Country Camp Карпати», «Magic Camp в Карпатах», «Five Stars в Карпатах», «Eco-Camp», табір «Вандер», табір «Deluxe – дитяча Республіка з окремою програмою для вивчення англійської мови;

- заклади дитячого відпочинку, метою діяльності яких є особистісний розвиток дитини. До таких таборів відносимо: «Час Індіго», «Deluxe – дитяча республіка», зокрема програми: «Успіх», «Майстер клас», «Співоча республіка», «Лісовий» (Артек Буковель), дитячий табір «Петрос» (програми «Розвиток» та «Позитив»);

- дитячі табори, діяльність яких направлена на активний відпочинок, спорт і розваги: «Озерний» та «Лісовий» (Артек Буковель), туристично-оздоровчий комплекс «Едельвейс», табір «Шульц-Карпати», табір «Карпатський передзвін» (програми «Перезавантаження», «Місія здійснення», «Слідами Робінзона», «Стежкою здоров'я», «Команда мрії»), дитячий табір «Фристайл», дитячий табір «Петрос» (зміни «Супер пригод», «Туризму» та «Екстриму», а також «Аква-парку»).

З-поміж широкого спектру дитячих таборів виокремлюємо табір «Артек Буковель», який у квітні 2017 р. за версією III Міжнародного фестивалю дитячих таборів та туризму «Kids Camp Fest» визнано переможцем у номінації «Табір року» [1]. На території даного дитячого закладу знаходяться об'єкти, що створюють умови для реалізації розвиваючих і спортивно-розважальних програм, серед яких скалодром, альпін-парк, картинг-центр і вело парк.

На території Івано-Франківської області проекти з організації дитячого туризму (проведення екологічних експедицій для дітей, відкриття таборів та екоцентрів, створення анімаційних програм тощо) реалізуються також у межах національних природних парків, яких в адміністративній одиниці є 5: Карпатський, Верховинський, Гуцульщина, Синьогора, Галицький. Зокрема, Карпатський національний природний парк вирізняється значним досвідом організації табірної відпочинку [13]. Влітку 2019 р. тут працював англomовний табір за участю волонтерів Корпусу Миру та громадської організації «Промокарпати».

На додаток до таборів оздоровлення на території області відкриваються табори виховного спрямування. У 2018 р. відкрився спортивно-патріотичний дитячий табір «Кузня Уніж», розташований у еко-місцевості хутора Уніж у межах Дністерського каньйону, одного із семи природних чудес нашої країни. Програмою діяльності табору передбачено поєднання активних видів діяльності, серед яких: походи, сплави по Дністру, спортивні ігри, інтелектуальні ігри, екскурсії й ін.

Висновки. На теренах Івано-Франківської області розвиток дитячого туризму має спортивно-туристичне, екскурсійно-краєзнавче спрямування. Оздоровлення та відпочинок дітей відбувається як на комерційній, так і соціальній складовій, де перша переважає. На ринку дитячих туристичних послуг простежується тенденція до розширення спектру пропозиції продуктів, збільшення кількості закладів дитячого оздоровлення та національно-патріотичного виховання. Вагома роль у формуванні естетичного, навчального та патріотичного виховання дітей належить й національним природним паркам, зокрема еко-центрам, вольєрним господарствам та реабілітаційним центрам.

Список використаних джерел

1. Артек-Буковель. URL: <https://bukovel.com> > artek (дата звернення 01. 03. 2020).
2. В Івано-Франківській області урочисто відкрили оздоровчий табір. URL: <http://www.golos.com.ua/article/319393> (дата звернення 01. 03. 2020).
3. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Оздоровлення та відпочинок дітей в області влітку 2018 року. URL: http://www.ifstat.gov.ua/NEW_PAGE/NEW_2018/NEW_236.htm (дата звернення 01. 03. 2020).
4. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Оздоровлення та відпочинок дітей в області влітку 2019 року. URL: <http://www.ifstat.gov.ua/INDEX.HTM> (дата звернення 01. 03. 2020).
5. Державна служба статистики України. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov> (дата звернення 01. 03. 2020).
6. Державна служба статистики. Населення України за 2017 рік. Демографічний щорічник. Київ. 2018. 137 с. URL: database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_dy_2017.pdf (дата звернення 01. 03. 2020).
7. Де і як відпочивають та оздоровлюються прикарпатські діти. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/korisne-dozvillya-abo-de-i-yak-vidpochivayut-ta-ozdorovlyuyutsya-prikarpatski-diti/> (дата звернення 01. 03. 2020).
8. Долгова К.С. Кластерна модель територіального комплексу дитячого туризму та рекреації в Україні. *Економічна та соціальна географія*. 2017. Вип. 78. С. 47-55.
9. Закон України про туризм (від 18.11.2003 року № 1282-iv (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1282-15> (дата звернення 01. 03. 2020).

10. Закон України про оздоровлення та відпочинок дітей (від 04.09.2008 року № 375-VI (зі змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-17> (дата звернення 01. 03. 2020).
11. Івченко Л. О., Кужиль С. В., Петренко М. В. Особливості організації дитячого туризму в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 83-88.
12. Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. URL: http://tourismcenter.if.ua/content&content_id=893 (дата звернення 01. 03. 2020).
13. Карпатський національний природний парк. URL: <http://cnnp.if.ua/> (дата звернення 01. 03. 2020).
14. Колотуха О.В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02. Київ, 2005. 20 с.
15. Мельничук М. М., Зейко В. О. Молодіжний та дитячий туризм: сутність та класифікація за віком. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Геологія. Географія. Екологія»*. 2016. Вип. 44. С. 118-122.
16. Лозова Л. В. Територіальна диференціація об'єктів дитячого туризму України. *Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства*. 2015. №1. С. 64-72.
17. Обласна цільова соціальна програма з оздоровлення та відпочинку дітей на 2016-2020 роки. URL: <https://orada.if.ua/decision/про-обласну-цільову-соціальну-програ/> (дата звернення 01. 03. 2020).
18. Парфінченко А. Культурний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територій. *Вісник львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 232-242.
19. Про послуги з оздоровлення дітей в оздоровчих таборах області у 2019 р. URL: <http://osvita.if.ua/page/pro-poslugi-z-ozdorovlennia-ditei-v-ozdorovchikh-taborakh-oblasti-u-2019> (дата звернення 01. 03. 2020).
20. Чорна Л. В. Інноваційні підходи до організації літнього дитячого оздоровлення. *Карпатський Край*. 2015. №1. С. 225-229.

References:

1. Artek-Bukovel. URL: <https://bukovel.com> >artek (accessed date March 1, 2020).
2. A health camp was solemnly opened in Ivano-Frankivsk region. URL: <http://www.golos.com.ua/article/319393> (accessed date March 1, 2020).
3. Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk region. Rehabilitation and recreation of children in the region in the summer of 2018. URL: http://www.ifstat.gov.ua/NEW_PAGE/NEW_2018/NEW_236.htm (accessed date March 1, 2020).
4. Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk region. Rehabilitation and recreation of children in the region in the summer of 2019. URL: <http://www.ifstat.gov.ua/INDEX.HTM> (accessed date March 1, 2020).
5. State Statistics Service of Ukraine. Tourist activity in Ukraine in 2018. Statistical information. URL: <http://www.ukrstat.gov> (accessed date March 1, 2020).
6. State Statistics Service. The population of Ukraine in 2017. Demographic Yearbook. Kiev. 2018. 137 p. URL: database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_dy_2017.pdf (accessed date March 1, 2020).
7. Where and how do Carpathian children rest and recuperate. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/korisne-dozvillya-abo-de-i-yak-vidpochivayut-ta-ozdorovlyuyutsya-prikarpatski-diti/> (accessed date March 1, 2020).
8. Dolgova K. S. Cluster model of the territorial complex of children's tourism and recreation in Ukraine. *Economic and social geography*. 2017. Edit. 78. pp. 47-55.
9. Law of Ukraine on Tourism (dated 18.11.2003 № 1282-iv (as amended) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1282-15> (accessed date March 1, 2020).
10. Law of Ukraine on Rehabilitation and Recreation of Children (dated 04.09.2008 № 375-VI (as amended) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-17> (accessed date March 1, 2020).
11. Ivchenko L. O., Kuzhil S. V., Petrenko M. V. Features of the organization of children's tourism in Ukraine. *Economy and state*. 2019. № 1. pp. 83-88.
12. Ivano-Frankivsk Regional State Center for Tourism and Local History of Student Youth. URL: http://tourismcenter.if.ua/content&content_id=893 (accessed date March 1, 2020).
13. Carpathian National Nature Park. URL: <http://cnnp.if.ua/> (accessed date March 1, 2020).
14. Kolotukha O.V. Children's and youth tourism in Ukraine as a territorial socio-economic system: problems and prospects for development: author's ref. dis. ... cand. geogr. science: 11.00.02. Kyiv, 2005. 20 p.
15. Melniychuk M. M., Zeiko V. O. Youth and children's tourism: essence and classification by age. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: "Geology. Geography. Ecology"*. 2016. Edit. 44. pp. 118-122.
16. Lozova L. V. Territorial differentiation of objects of children's tourism of Ukraine. *Scientific notes of the Kherson department of the Ukrainian Geographical Society*. 2015. №1. pp. 64-72.
17. Regional target social program for rehabilitation and recreation of children for 2016-2020. URL: <https://orada.if.ua/decision/pro-oblasnu-sylovu-socialnu-progr/> (accessed date March 1, 2020).
18. Parfinenko A. Cultural tourism as a factor in socio-economic development of territories. *Bulletin of Lviv University. The series geographical*. 2013. Edit. 43. Ch. 1. pp. 232-242.
19. About services on children's recreation in rest camps of the region in 2019. URL: <http://osvita.if.ua/page/pro-poslugi-z-ozdorovlennia-ditei-v-ozdorovchikh-taborakh-oblasti-u-2019> (accessed date March 1, 2020).
20. Chorna L. V. Innovative approaches to the organization of summer children's recreation. *Carpathian Region*. 2015. №1. pp. 225-229.

Література:

1. Артек-Буковель. URL: <https://bukovel.com> >artek (дата обращения 01.03. 2020).
2. В Івано-Франківській області торжественно відкрили оздоровительний лагерь. URL: <http://www.golos.com.ua/article/319393> (дата обращения 01. 03. 2020).
3. Главное управление статистики в Ивано-Франковской области. Оздоровление и отдых детей в области летом 2018 года. URL: http://www.ifstat.gov.ua/NEW_PAGE/NEW_2018/NEW_236.htm (дата обращения 01. 03. 2020).
4. Главное управление статистики в Ивано-Франковской области. Оздоровление и отдых детей в области летом 2019 года. URL: <http://www.ifstat.gov.ua/INDEX.HTM> (дата обращения 01. 03. 2020).
5. Государственная служба статистики Украины. Туристическая деятельность в Украине в 2018 году. Статистическая информация. URL: <http://www.ukrstat.gov> (дата обращения 01. 03. 2020).
6. Государственная служба статистики. Население Украины за 2017 год. Демографический ежегодник. Киев. 2018. 137 с. URL: database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_dy_2017.pdf (дата обращения 01. 03. 2020).
7. Где и как отдыхают и оздоравливаются дети Прикарпатья. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/korisne-dozvillya-abo-de-i-yak-vidpochivayut-ta-ozdorovlyuyutsya-prikarpatski-diti/> (дата обращения 01. 03. 2020).
8. Долгова Л. С. Кластерная модель территориального комплекса детского туризма и рекреации в Украине. *Экономическая и социальная география*. 2017. Вып. 78. С. 47-55.
9. Закон Украины о туризме (от 18.11.2003 года № 1282-iv (с изменениями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1282-15> (дата обращения 01. 03. 2020).
10. Закон Украины об оздоровлении и отдыхе детей (от 04.09.2008 года № 375-VI (с изменениями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-17> (дата обращения 01. 03. 2020).

11. Ивченко Л. А., Кужиль С. В., Петренко Н. В. Особенности организации детского туризма в Украине. Экономика и государство. 2019. № 1. С. 83-88.
12. Ивано-Франковский областной государственный центр туризма и краеведения учащейся молодежи. URL: http://tourismcenter.if.ua/content&content_id=893 (дата обращения 01. 03. 2020).
13. Карпатский национальный природный парк. URL: <http://cnnp.if.ua/> (дата обращения 01. 03. 2020).
14. Колотуха А. В. Детско-юношеский туризм в Украине как территориальная социально-экономическая система: проблемы и перспективы развития: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Киев, 2005. 20 с.
15. Мельничук М. М., Зейка В. А. Молодежный и детский туризм: сущность и классификация по возрасту. Вестник Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина. Серия: «Геология. География. Экология». 2016. Вып. 44. С. 118-122.
16. Лозовая Л. В. Территориальная дифференциация объектов детского туризма Украины. Научные записки Херсонского отдела Украинского географического общества. 2015 . №1. С. 64-72.
17. Областная целевая социальная программа по оздоровлению и отдыху детей на 2016-2020 годы. URL: <https://orada.if.ua/decision/> (дата обращения 01. 03. 2020).
18. Парфиненко А. Культурный туризм как фактор социально-экономического развития территорий. Вестник Львовского университета. Серия географическая. 2013. Вып. 43. Ч. 1. С. 232-242.
19. Об услугах по оздоровлению детей в оздоровительных лагерях области в 2019. URL: <http://osvita.if.ua/page/pro-poslugi-z-ozdorovlennia-ditei-v-ozdorovchikh-taborakh-oblasti-u-2019> (дата обращения 01. 03. 2020).
20. Черная Л. В. Инновационные подходы к организации летнего детского оздоровления. Карпатский край. 2015. №1. С. 225-229.

Надійшла до редколегії /Received Editorial Board 18.06.2020

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК: 911.37

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.37-42>

Абасова Ламія

Азербайджанський державний педагогічний університет, Азербайджан, м. Баку,
e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

РОЛЬ СЕРЕДНІХ І МАЛИХ МІСТ В РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Мета дослідження – проаналізувати роль середніх та малих міст у розвитку регіонів Азербайджанської Республіки
Методи. У дослідженні використовували метод порівняльно-історичних методів, статистики, аналізу.

Результати. В результаті були зроблені рекомендації та пропозиції щодо регулювання економічної структури малих та середніх міст та підвищення ролі регіонів у розвитку країни. Одним із головних напрямків соціально-економічного розвитку є реконструкція економічної структури малих та середніх міст, створення нових виробничих та сервісних об'єктів у цих районах та організація державних послуг на рівні сучасних вимог. За допомогою цих заходів будуть створені нові робочі місця, а міста відіграватимуть певну роль у розвитку країни.

Наукова новизна. Міста відіграють важливу роль у розміщенні сільськогосподарських площ та населення, у переробці природних ресурсів та сільськогосподарської продукції. Ці фактори також мають значний вплив на регіональний розвиток. Більшість міст Азербайджану середні та малі. Тому він охоплює всі регіони країни. Враховуючи це, можна забезпечити соціально-економічний розвиток регіонів, розвиваючи малі та середні міста. Однак роль регіонів у соціально-економічному розвитку країни залишається слабкою. Він проявляє себе у виробництві більш промислової продукції. Для вирішення проблеми необхідно побудувати в областях нові підприємства легкої та харчової промисловості та сервісні споруди. Природні та географічні умови, використання природних ресурсів та ЕГП впливають на розвиток міст в Азербайджані. Більшість міських районів країни розташовані в рівнинах та передгір'ях, поблизу водних басейнів та узбережжя Каспію. Протягом багатьох років переробка сільськогосподарської продукції була основою міських економічних структур. У містах функціонують різні об'єкти вторинної галузі завдяки різноманітній структурі сільського господарства.

Ключові слова: розвиток регіону, класифікація міст, малих міст, середніх міст, економічні структури, економічні реформи, економічні регіони, гірничодобувна та переробна промисловість, економічний потенціал, демографічний потенціал.

УДК 911.37

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.37-42>

Абасова Ламія

Азербайджанский Государственный педагогический университет, Азербайджан, г. Баку,
e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

РОЛЬ СРЕДНИХ И МАЛЫХ ГОРОДОВ В РАЗВИТИИ РЕГИОНОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Целью исследования является анализ роли средних и малых городов в развитии регионов Азербайджанской Республики.

Методы. В исследовании использовался метод сравнительно-исторических методов, статистики, анализа.

Результаты. В результате были даны рекомендации и предложения по регулированию экономической структуры малых и средних городов и повышению роли регионов в развитии страны. Одним из основных направлений социально-экономического развития является реконструкция экономической структуры малых и средних городов, создание новых производственных и сервисных мощностей в этих районах, а также организация государственных услуг на уровне современных требований. В результате этих мероприятий будут созданы новые рабочие места, и города будут играть роль в развитии страны.

Научная новизна. Города играют важную роль в расположении сельскохозяйственных районов и населения, в переработке природных ресурсов и сельскохозяйственной продукции. Эти факторы оказывают существенное влияние и на региональное развитие. Большинство городов в Азербайджане средние и маленькие. Поэтому он охватывает все регионы страны. Учитывая это, можно обеспечить социально-экономическое развитие регионов путем развития малых и средних городов. Однако роль регионов в социально-экономическом развитии страны все еще слаба. Это проявляется в производстве более промышленной продукции. Для решения проблемы необходимо построить новые объекты легкой и пищевой промышленности, а также объекты обслуживания в регионах. Природно-географические условия, использование природных ресурсов и ЕГП зависят от развития городов в Азербайджане. Большинство городских районов в стране расположены на равнинах и в предгорьях, вблизи водоемов и побережья Каспийского моря. На протяжении многих лет переработка сельскохозяйственной продукции была основой городских экономических структур.

Ключевые слова: развитие региона, классификация городов, малых городов, средних городов, экономические структуры, экономические реформы, экономические регионы, горнодобывающая и перерабатывающая промышленность, экономический потенциал, демографический потенциал.

UDC 911.37

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.37-42>

Abasova Lamiya

Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan, Baku, e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

THE ROLE OF MEDIUM AND SMALL CITIES IN DEVELOPMENT OF REGIONS IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

The aim of the study is to analyze the role of medium and small cities in development of regions in the Republic of Azerbaijan

Methods. The study used the method of comparative historical methods, statistics, analyze.

Results. As a result, recommendations and suggestions were made to regulate the economic structure of small and medium-sized cities, and to increase the role of the regions in the development of the country. One of the main directions of socio-economic development are the reconstruction of the economic structure of small and medium-sized cities, the creation of new production and service facilities in these areas, and the organization of public services at the level of modern requirements. With these activities, new workplaces will be created and cities will play a role in the development of the country.

Scientific novelty. Cities play an important role in the location of agricultural areas and population, in the processing of natural resources and agricultural products. These factors have a significant impact on regional development as well. Most of the cities in Azerbaijan are medium and small. Therefore it covers all regions of the country. Given this, it is possible to ensure the socio-economic development of the regions by developing small and medium-sized cities. However, the role of the regions in the socio-economic development of the country is still weak. It shows itself in the production of more industrial products. To solve the problem, it is necessary to construct new light and food industry facilities and service facilities in the regions. Natural and geographical conditions, the use of natural resources, and EGP are influenced by urban development in Azerbaijan. The majority of urban areas in the country are located in plains and foothills, close to water basins and the Caspian coast. For many years the processing of agricultural products has been the basis of urban economic structures. Different objects of the secondary industry are functioning in the cities due to the diversified structure of agriculture. However, during the transition period, their activities stopped, the production of industrial products declined and workplaces were closed. This factor has slowed the decrease of the urban population and increased migration. During the preparing of the article, the annual reports of the State Statistical Committee on regional development, industry, socio-cultural development played a statistical base role.

Keywords: the development of the region, classification of cities, small towns, medium cities, economic structures, economic reforms, economic regions, mining, and processing industry, economic potential, demographic potential.

Введение. Города являются центрами концентрации демографического и социально-экономического потенциала страны и ее отдельных регионов. Они имеют особое значение для освоения новых территорий, использования природных ресурсов и переработки сельхозпродуктов, создания материальных благ для общества. Города имеют благоприятное условие для регулирования демографического развития. Поэтому требуется регулирование их социально-экономического развития и постоянное исследование проблем.

Актуальность темы. Развития регионов, снижение уровня диспропорции в их социально-экономическом развитии, повышение роли экономических районов в развитии страны и расселении населения имеет особое значение. Для решения этой задачи необходимо использование природно-географического и социально-экономического потенциала. Повышение роли экономических районов во многом определяется развитием городов, особенно среднего и малого размера. За очень короткий период времени начавшиеся экономические реформы показали свои результаты. Выполнение принятых Государственных Программ расширили возможность реконструкции хозяйственной структуры городов, восстановление существующих производственных и обслуживающих предприятий, строились новые объекты. Поэтому очень большое значение имеет исследование социально-экономических проблем и территориальной организации промышленности, роль этих мер в демографическом развитии городов.

Материалы и методы исследования. Исследование было проведено с использованием научной литературы, на основе годовых отчетов Госкомстата республики и по итогам последних переписей населения (1999 и 2009-го годов) [1-3, 4-6, 8-1]. В статье анализируется современное состояние регионов, определены основные направления их перспективного развития. Исследования проведены с помощью методов сравнительного анализа, исторической изученности территории, статистического и картографического методов.

Изученность темы. Экономико-географические особенности регионов комплексно изучаются с 60-70-х гг. XX века. Среди них особо можно отметить труды А.А.Надирова [19], А.М.Гаджизаде [12], С.К.Гусейнов [16], Э.К.Мехралиева, Н.Г.Эюбова [14-15, 17, 18, 23], З.Н.Эминова [14-15, 20-21], В.А.Эфендиева [22] и др. В период независимости в ходе экономических реформ были расширены исследования регионов [15].

Объект исследования. Города выполняют административно-управленческую функцию, являются центрами административных районов и социально-экономическими центрами развития окружающих территорий. Некоторые города со средними размерами выполняют роли опорных каркасов расселения и их можно считать региональными центрами.

Природно-ресурсный и экономический потенциал. В Азербайджане большинство городских населенных пунктов расположены в низменных и предгорных районах страны. К таким территориям относятся Кура-Аразская, Самур-Девичинская, Ленкоранская низменности, Ганых-Айричайская впадина и Шарур-Ордубадская равнина [22].

Являющиеся важной водной артерией страны реки Кура и Араз притягивают не только сельские населенные пункты, но и многочисленные средние и малые города. Вдоль этих водных

бассейнов расположено около 20-и городов. Каспийское море тоже в определённой мере влияет на размещение городских населённых пунктов. Города Баку, Сумгайыт, Ленкорань, Нефтчала, Хачмаз, Сиазань, Шабран, Масаллы и Астара расположены в непосредственной близости к морю. Этот фактор не только влияет на их развитие, но и на размещение населения, формирование их хозяйственной структуры. Крупные речные системы страны имеют большие гидроэнергетические ресурсы, которые широко используются. Город Мингечевир является крупным энергетическим центром страны [12]. В развитии городов и формировании их хозяйственной структуры большое значение имеют топливно-энергетические и минерально-сырьевые ресурсы. Вот уже более 150 лет на промышленной основе добывается нефть и природный газ на Абшеронском полуострове и в шельфовой зоне Каспия. Кроме этого в развитии городов Сиазань, Нефтчала, Ширван и Сальян тоже немаловажное значение имеет эксплуатация этих ресурсов с 30-х гг. XX века. Основным фактором развития города Нафталан является добыча лечебной нефти [23]. При формировании городов и поселков Дашкесан, Гедабей особое значение имеют добыча железной руды, алюминия, полиметаллических руд. В последние годы в них были построены заводы по переработке золота, меди и серебра [15]. Социально-экономические факторы тоже являются основой развития городов и поселков. Высокие темпы естественного прироста со второй половины XX века вплоть до середины 90-х гг. позволяют обеспечению хозяйственных объектов дешевыми рабочими силами. Использование трудовых ресурсов является важной задачей и для решения этого вопроса принимаются меры, открывают новые рабочие места, что ведет к расширению существующих производственных объектов. В регионах страны по различным отраслям пищевой и легкой промышленности функционируют предприятия по переработке этой отрасли. В развитии средних и малых городов предприятия АПК занимают важное место. В легкой промышленности они имеют пока еще слабую сеть [21]. Большинство городов страны выполняют роль центра административно-территориальных единиц. Но, некоторые города, выполняя такую функцию, не имеют большого демографического потенциала.

Классификация городов. В настоящее время в Азербайджане имеются 78 городов и 262 поселка [7]. Согласно принятому законодательству в 2000 г. в стране для получения статуса города населенные пункты должны иметь свыше 15,0 тыс. человек. Городами можно называть населенные пункты с населением до 12,0 тыс. человек, если они выполняют административно-управленческую функцию [20]. Согласно проведенной классификации городов Азербайджана З.Н.Эминовым (2005) к малым городам относятся населенные пункты, с численностью населения до 20,0 тыс. человек [20]. Если основываться этой классификацией, в стране в 2015 г. к числу малых городов относились 42 города с общей численностью населения 481,5 тыс. человек. Они составляют 53,9% числа городов, 9,5% всего городского населения страны [2]. К средним городам можно отнести населенные пункты с численностью населения от 20 тыс. до 50 тыс. человек. Эта группа городов отличается благоприятной ЭГП и развитием промышленного потенциала. Анализ экономической и социальной базы городов с населением более 30 тыс. человек показывает, что они коренным образом отличаются по потенциалу и темпам роста от городов, которые имеют население менее 20 тыс. человек.

В Азербайджане 25 города имеет население от 20 тыс. до 50 тыс. человек и в них проживает 755,2 тыс. человек. Они составляют 32,1% от числа городов и 14,8% городского населения [7].

Демографический потенциал. Численность городского населения страны в начале 2018 г. составила 5237 тыс. человек или 52,9% всего населения [2, 7]. Несмотря на рост численности городского населения, уровень урбанизации растет довольно низкими темпами и за последнее полвека почти не меняется [7]. Несмотря на слабые темпы роста численности городского населения со временем она повышается. Так, в 1970-1999-х годах число малых городов не менялась, а численность населения в них достигла 477,0 тыс. человек или выросла на 12,7%. За этот период число средних городов достигло 18 с общей численностью населения 549,1 тыс. человек. Рост населения составил 51,2%. В 1999 году число городов в стране достигло 69, численность городского населения 3889,1 тыс. человек, что составило 51,1% всего населения. За последние два десятилетия число городского населения выросло на 51,7% [4]. В 2017 году коэффициент рождаемости по городскому населению на 1000 человек населения составил 13,5, смертность 6,1, естественный прирост составил 7,4. По сравнению с 2010 годом наблюдается устойчивое снижение данных показателей (соответственно 17,2, 6,0, 11,2 на 1000 человек) [2].

Распределение по экономическим районам. Из 25 средних городов 10 городов с общей численностью 318,8 тыс. человек размещены в Аранском экономическом районе. Все они

являются райцентрами [2, 7]. В них имеются несколько промышленных предприятий республиканского значения, они характеризуются благоприятной ЭГП. В Губа-Хачмазском экономическом районе кроме г. Гусар все райцентры имеют численность населения более 20 тыс. человек. Среди них первое место занимает г. Хачмаз с 41,0 тыс. человек. Такая же ситуация наблюдается в Нагорно-Ширванском экономическом районе. Здесь также, кроме г. Гобустан, все 3 райцентра имеют численность населения более 20,0 тыс. человек, а ведущее место принадлежит г. Шамахи с 38,4 тыс. человек [14]. В Гянджа-Газахском и Ленкоран-Астаринском экономических районах имеются по 2 средних городов, но по общей численности населения Ленкоран-Астара занимает (70,2 тыс. человек) ведущее место. Здесь в г. Джалилабад проживает около 45 тыс. человек. В Шеки-Загатальском экономическом районе только г. Загатала входит в состав средних городов [11]. В республике выделяется 42 малых города с общей численностью 481,5 тыс. человек [7]. По числу городов этой группы ведущее место принадлежит Гянджа-Газахскому экономическому району. В регионе имеются 10 малых городов. В них в общей сложности проживает 111,4 тыс. человек. Второе место занимает Верхне-Гарабагский экономический район, который имеет 6 малых городов. Но из них только гг. Тертер (19,8 тыс. человек) и Горадиз (7,3 тыс. человек) находятся под контролем властей территорий, остальные города расположены в зонах оккупации соседней страны. В Аранском и Ленкоран-Астаринском экономических районах сосредоточено по 5 малых городов. В них соответственно проживают 81,6 тыс. человек и 58,1 тыс. человек. В Аранском экономическом районе в г. Зардаб проживает 10,7 тыс. человек, в городах Бейлаган, Уджар, Кюрдамир и Саатлы - более 15,0 тыс. человек. В г. Астара Ленкоран-Астаринского экономического района проживает 17,2 тыс. человек, в остальных городах, выполняющих функции районных центров, проживают 7-8 тыс. человек. Здесь Лиман (Порт) и Гейтепе являются городами районного значения. В других экономических районах расположено 4 и менее малых городов.

Экономический потенциал. В средних и малых городах ведущей отраслью является нефтегазовая промышленность, 90,6% производства промышленной продукции приходится на долю Абшеронского экономического района [10]. Среди других регионов Аранский экономический район имеет 3,8% доли в производстве промышленной продукции, Нахчыванская АР - 2,5%, Гянджа-Газахский экономический район - 1,6%. У остальных экономических районов удельный вес в промышленности составляет менее 1,0%. Более половины населения, занятых в промышленности, приходится на долю г. Баку, 62,4% - Абшеронского экономического района [10, 11]. Для увеличения роли экономических районов в развитии страны создаются специальные промышленные зоны и парки. В них производятся машины, оборудования, продукты питания для внутреннего потребления. В городах Гянджа, Шамахи, Нахчывань, Нефтчала функционируют автомобильные заводы, в городах Габала, Хачмаз, Билясувар, Ленкорань, Балакан, Агсу - плодоовощные консервные заводы, в Имишлах - Сахарный завод, в городах Баку, Гянджа, Гейгель, Шамахи, Гейчай действуют вино-водочные заводы [14]. Большинство из них маломощны и существенно не влияют на развитие регионов. В регионах фактически отсутствуют предприятия по производству легкой промышленности.

Перспективы развития. Для обеспечения устойчивого развития городов требуется укрепления их социально-экономической базы, строительство новых промышленных и обслуживающих предприятий. Они могут функционировать на основе переработки сельскохозяйственных продуктов, выращенных на прилегающих территориях, а также обработки местных природных ресурсов. Для развития и совершенствования хозяйственной структуры регионов приняты несколько Государственных Программ (ГП) по социально-экономическому развитию. В ближайшей перспективе необходимо особое внимание уделять повышению производительности в сельском хозяйстве. За счет этого можно увеличить производство продукции этой отрасли. В первую очередь эти меры должны быть предприняты для развития хлопководства, виноградарства, плодоводства, овощеводства и животноводства. Эти отрасли считаются основами развития пищевой и легкой промышленности. Важными факторами развития городов в регионах являются инфраструктурные отрасли: транспортно-коммуникационные линии, жилищно-коммунальное хозяйство, хранения и транспортировка сельскохозяйственных продуктов. Другими важными отраслями развития регионов можно считать туризм и рекреационное хозяйство. В регионах имеется достаточно ресурсов для развития экологического, оздоровительного, сельского видов туризма. Имеющиеся минеральные источники могут быть базой для создания бальнеологических центров. Регионы пока еще сильно отстают от средних показателей по стране в медицинском, социально-бытовом, образовательном обслуживании, в

платных услугах, по уровню урбанизации и занятости в промышленности. В некоторых административных районах уровень урбанизации составляет 15-20%. Для решения миграционных проблем и повышения уровня урбанизации требуется усиление социально-экономического потенциала городов и поселков. В 16 административных районах только райцентры являются городскими населенными пунктами и они отстают по социально-экономическому потенциалу от прилегающих территорий.

Выводы. Реконструкция структуры хозяйства средних и малых городов, строительство новых производственных и обслуживающих объектов, организация обслуживания населения на уровне современных требований являются основными направлениями социально-экономического развития. С выполнением этой задачи откроются новые рабочие места, увеличится роль региональных городов в развитии страны. Для развития регионов выполнены объемные работы. Но, последующие меры в этом направлении, использование местных природных условий и ресурсов считаются важными факторами.

Список использованных источников:

1. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2015. State Statistical Committee of Azerbaijan Republic. 2016, Baku.
2. Население Азербайджана - 2017. Статистический ежегодник. ГКС АР. Баку, 2018, 133 с.
3. Некоторые демографические и социально-экономические показатели Азербайджанской Республики за 10 лет. 1991. Госкомстат Азерб. ССР. Баку, 2018, 259 с.
4. Материалы Переписи населения Азербайджанской Республики 1999 г. I том. ГКС АР. Баку, 2000, 565 с.
5. Материалы Переписи населения Азербайджанской Республики 2009 г. I том. ГКС АР. Баку, 2010, 629 с.
6. Материалы Переписи населения Азербайджанской Республики 2009 г. XIII том. ГКС АР. 2010, Баку.
7. Демографические показатели Азербайджана - 2017. Статистический ежегодник. ГКС АР. Баку, 2018, 492 с.
8. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1988 г. Госкомстат Азерб. ССР. Баку, 1990, 424 с.
9. Промышленность Азербайджана - 2007. Статистический ежегодник, ГКС АР. Баку, 2008, 574 с.
10. Промышленность Азербайджана - 2017. Статистический ежегодник, ГКС АР. Баку, 2018, 344 с.
11. Регионы Азербайджана – 2017. ГКС АР. Баку, 2018, 795 с.
12. Гаджизаде А.М. Природные ресурсы и естественные условия развития промышленности Азербайджанской ССР. Баку, Азернешр, 1983, 173 с.
13. География, общество, окружающая среда. В VII т. Т. В. География социально-экономического развития / Под редакцией проф. А.И. Алексеева и проф. Н.С. МIRONENKO. М., Издательский дом «Городец», 2004, С. 301-478.
14. География Азербайджанской Республики. II т. Баку, 2015, 327 с., (на азербайджанском языке).
15. География Азербайджанской Республики. III т. Баку, 2015, 400 с., (на азербайджанском языке).
16. Гусейнов С.К. Эффективность структуры промышленного производства в условиях его интенсификации. Баку, «Элм», 1987, 184 с.
17. Мехралиев Э.К. Географические проблемы формирования и размещения населения в Азербайджанской ССР. Баку: «Элм», 1984, 196 с.
18. Мехралиев Э.К., Эюбов Н.Г., Садыгов М.О. Вопросы расселения населения в Азербайджанской ССР. Баку, Изд. «Элм», 1988, 196 с., (на азербайджанском языке).
19. Надиров А.А. Вопросы экономического развития городов Азербайджана. Баку: Изд. «Элм», 1966, 167 с.
20. Эминов З.Н. Население Азербайджана. Баку, 2005, 560 с., (на азербайджанском языке).
21. Эминов З.Н. Проблемы социально-экономического развития регионов Азербайджана и пути их решения / Региональная политика России в современных социально-экономических условиях: географические аспекты // Материалы IX научного совещания по прикладной географии, Иркутск, 21-23 апреля 2009 г. Российская АН, Сибирское отделение Института Географии им. В.Б. Сочавы, Русское Географическое Общество, Восточно-Сибирское Отделение, Иркутск, 2009, С. 39-41.
22. Эфендиев В.А. Урбанизация и городские населенные пункты Азербайджана. Баку, 2002, 397 с., (на азербайджанском языке).
23. Эюбов Н.Г., Эминов З.Н., Пашаев Н.А. Экономическая, социальная и политическая география Азербайджанской Республики (процессы, проблемы, конструктивные аспекты). Баку, 2010, 416 с., (на азербайджанском языке).

References

1. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2015. State Statistical Committee of Azerbaijan Republic. 2016, Baku.
2. Naselenie Azerbajdzhana - 2017. Statisticheskij ezhegodnik. GKS AR. Baku, 2018, 133 s.
3. Nekotorye demograficheskie i social'no-jekonomicheskie pokazateli Azerbajdzhanskoj Respubliki za 10 let. 1991. Goskomstat Azerb. SSR. Baku, 2018, 259 s.
4. Materialy Perepisi naselenija Azerbajdzhanskoj Respubliki 1999 g. I tom. GKS AR. Baku, 2000, 565 s.
5. Materialy Perepisi naselenija Azerbajdzhanskoj Respubliki 2009 g. I tom. GKS AR. Baku, 2010, 629 s.
6. Materialy Perepisi naselenija Azerbajdzhanskoj Respubliki 2009 g. XIII tom. GKS AR. 2010, Baku.
7. Demograficheskie pokazateli Azerbajdzhana - 2017. Statisticheskij ezhegodnik. GKS AR. Baku, 2018, 492 s.
8. Narodnoe hozjajstvo Azerbajdzhanskoj SSR v 1988 g. Goskomstat Azerb. SSR. Baku, 1990, 424 s.
9. Promyshlennost' Azerbajdzhana - 2007. Statisticheskij ezhegodnik, GKS AR. Baku, 2008, 574 s.
10. Promyshlennost' Azerbajdzhana - 2017. Statisticheskij ezhegodnik, GKS AR. Baku, 2018, 344 s.
11. Regiony Azerbajdzhana – 2017. GKS AR. Baku, 2018, 795 s.
12. Gadzhizade A.M. Prirodnye resursy i estestvennye usloviya razvitiya promyshlennosti Azerbajdzhanskoj SSR. Baku, Azerneshr, 1983, 173 s.
13. Geografija, obshhestvo, okruzhajushhaja sreda. V VII t. T. V. Geografija social'no-jekonomicheskogo razvitiya / Pod redakciej prof. A.I. Alekseeva i prof. N.S. Mironenko. M., Izdatel'skij dom «Gorodec», 2004, S. 301-478.
14. Geografija Azerbajdzhanskoj Respubliki. II t. Baku, 2015, 327 s.
15. Geografija Azerbajdzhanskoj Respubliki. III t. Baku, 2015, 400 s.
16. Gusejnov S.K. Jefferktivnost' struktury promyshlennogo proizvodstva v uslovijah ego intensifikacii. Baku, «Jelm», 1987, 184 s.
17. Mehraliev Je.K. Geograficheskie problemy formirovaniya i razmeshheniya naselenija v Azerbajdzhanskoj SSR. Baku: «Jelm», 1984, 196 s.
18. Mehraliev Je.K., Jejubov N.G., Sadygov M.O. Voprosy rasseleniya naselenija v Azerbajdzhanskoj SSR. Baku, Izd. «Jelm», 1988, 196 s.
19. Nadirov A.A. Voprosy jekonomicheskogo razvitiya gorodov Azerbajdzhana. Baku: Izd. «Jelm», 1966, 167 s.
20. Jeminov Z.N. Naselenie Azerbajdzhana. Baku, 2005, 560 s.
21. Jeminov Z.N. Problemy social'no-jekonomicheskogo razvitiya regionov Azerbajdzhana i puti ih resheniya / Regional'naja politika Rossii v sovremennyh social'no-jekonomicheskix uslovijah: geograficheskie aspekty // Materialy IX nauchnogo soveshhanija po prikladnoj

Географія та туризм

geografii, Irkutsk, 21-23 aprelja 2009 g. Rossijskaja AN, Sibirskoe otделение Instituta Geografii im. V.B. Sochavy, Russkoe Geograficheskoe Obshhestvo, Vostochno-Sibirskoe Otdelenie, Irkutsk, 2009, S. 39-41.

22. Jefendiev V.A. Urbanizacija i gorodskie naselennye punkty Azerbajdzhana. Baku, 2002, 397 s.
23. Jejubov N.G., Jeminov Z.N., Pashaev N.A. Jekonomicheskaja, social'naja i politicheskaja geografija Azerbajdzhanskoj Respubliki (processy, problemy, konstruktivnye aspekty). Baku, 2010, 416 s.

Надійшла до редколегії /Received Editorial Board 13.05.2020

Babayeva Ulker Allahyar

Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan

ECO-GEOGRAPHICAL PROBLEMS CAUSED BY ROAD TRANSPORT IN LANKARAN PHYSICO-GEOGRAPHICAL REGION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Purpose. In modern times, environmental security remains a global problem. One of the main negative effects of people on the environment is related to road transport. Anthropogenic pollution of the environment is undoubtedly due to the increase in the number of vehicles. As it is known, due to the activities of various types of transport, large amounts of toxic gases are released into the atmosphere every day, which is a high man-made impact on the environment, posing a serious threat to human health. It is very important to carry out eco-geographical studies to assess the damage caused by road transport to the environment and its individual components. The article investigates the existing and possible damages caused by road transport to the environment and human health in the Lankaran physico-geographical region of the Republic of Azerbaijan.

Methods. Comparative approach, statistical analysis, field research, systematic analysis, and cartographic (GIS) method have been used during the study.

Results. The article describes the current state of the International North-South Transport Corridor, the technical characteristics of the highways, the number of vehicles, the amount of harmful substances emitted by them, noise intensity, etc. based on the statistical and fieldwork materials. Based upon the information obtained, the Lankaran physico-geographical region's road map has been developed, the length of the international, local, and land roads and their area size are provided in percentage, and the areas with a denser road transport network are grouped according to their sensitivity.

Scientific novelty. A map of the territorial organisation and density of road transport in Lankaran physical-geographical region has been compiled, the amount of pollutants emitted into the environment by road transport has been determined, and ways to prevent them have been provided.

The practical significance. The obtained results can be used to increase the quality of work done for improving the environmental situation in Lankaran physical-geographical region.

Keywords: Azerbaijan, Lankaran, road transport, eco-geographical problems, environment, noise, destibel (dB).

УДК: 504.055

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.43-49>

Бабаева Улькер Аллахяр

Лянкяранский государственный университет, г. Лянкяран, Азербайджан

ЭКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ, ВЫЗВАННЫЕ АВТОМОБИЛЬНЫМ ТРАНСПОРТОМ В ЛЯНКЯРАНСКОМ ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Цель. В наше время экологическая безопасность остается глобальной проблемой. Одним из основных негативных воздействий людей на окружающую среду является автомобильный транспорт. Антропогенное загрязнение окружающей среды несомненно связано с увеличением количества транспортных средств. Как известно, из-за деятельности различных видов транспорта каждый день в атмосферу выбрасывается большое количество токсичных газов, что оказывает сильное антропогенное воздействие на окружающую среду создавая серьезную угрозу для здоровья человека. С этой точки зрения очень важно проводить эко-географические исследования для оценки ущерба, наносимого автомобильным транспортом окружающей среде и ее отдельным компонентам.

Целью статьи является исследовать эко-географические проблемы, вызванные автомобильным транспортом окружающей среде и здоровью человека в Лянкяранском физико-географическом регионе Азербайджанской Республики.

Методика. В исследовании использовался сравнительный подход, статистический анализ, полевые исследования, систематический и картографический (ГИС) метод.

Результаты. В статье на основе статистических и полевых материалов описывается текущее состояние Международного транспортного коридора Север-Юг, техническая характеристика автомобильных дорог, количество транспортных средств, количество выделяемых автомобильным транспортом вредных веществ, интенсивность шума и т. д. На основе полученной информации была разработана дорожная карта физико-географического региона Лянкяран, протяженность международных, местных и грунтовых дорог, территория их площадей представлена в процентах, а районы с более плотной дорожно-транспортной сетью сгруппированы по их чувствительности.

Научная новизна. Составлена карта территориальной организации и плотности автомобильного транспорта в Лянкяранском физико-географическом регионе, определено количество загрязняющих веществ, выбрасываемых в окружающую среду автомобильным транспортом и предусмотрены способы их предотвращения.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы для повышения качества по улучшению экологической обстановки в Лянкяранском физико-географическом регионе.

Ключевые слова: Лянкярань, автомобильный транспорт, эко-географические проблемы, окружающая среда, шум, децибел (дБ).

Relevance. The rapid population growth, the development of industrial enterprises, the expansion of transport links in our modern age, etc. have exacerbated the eco-geographical situation in the settlements. This problem is mainly caused by land use, water and air pollution. In order to tackle the problem, a number of researches have been carried out in the environmental protection, and appropriate measures have been taken in this regard. However, until today, the problem has not been fully solved. Thus, each sector has both positive and negative effects of development. One of these effects is related to

road transport. Although road transport has great advantages, its dynamic development leads to a number of negative effects as well. Consequently, they result in eco-geographical problems, such as air pollution, noise generation, change in chemical composition of the soil, etc. From this point of view, it is relevant to study the eco-geographical problems created by road transport and their solutions.

Negative impact of motor vehicles on the environment can pose a serious threat to human health. Currently, road transport remains the main source of air pollution in the country [2]. Thus, despite the appropriate measures taken by the government, most of the vehicles, especially in rural areas, are physically and technically obsolete and are inoperable under environmental standards. Operation of such vehicles increases the amount of greenhouse gas emissions and has a negative impact on the environment. In order to eliminate such cases, regional investigations should be carried out, areas where vehicles move more intensively should be identified, newly designed and projected highways should pass along the edges of settlements.

Analysis. The physico-geographical region of Lankaran, located in the south-eastern part of Azerbaijan, extends 125 km from north to south and 100 km from west to east. The area of the province, with Astara, Lankaran, Lerik, Masalli, Jalilabad, and Yardimli regions, comprises 7,0% of the territory of the republic with overall 6,08 thousand km². The territory includes 8 cities, 13 settlements, and 642 rural settlements. They also have a population of 932.7 thousand people, which is 9.3% of the total population of the republic. The population density is 154 per km² [7, p. 300].

The natural conditions of Lankaran physical-geographical region are very favourable for the settlement and economic activity of the population, development of settlements, and establishment of relations with the surrounding regions. Components of natural conditions such as relief, climate, inland waters, soil, and vegetation play a great role in the settlement of the population and creation and operation of economic facilities. Although there are few mineral resources, the region has reserves of aggregates, such as sand, clay, river stone, gypsum, and is rich in thermal and mineral waters. The basis of the economy in the region is the agro-industrial complex. There are very favourable natural and economic conditions for the development of agriculture. Humid subtropical climate, fertile soils, water, and sufficient labour resources create great opportunities for intensive agricultural development. The structure of agriculture is dominated by vegetable growing, tea planting, viticulture, and grain growing. About 99% of tea and more than half of vegetables produced in Azerbaijan fall to the share of this region. The use of large amounts of mineral fertilisers, pests, and toxic chemicals in the vegetable sector has led to changes in the aggregate state of the soil, an increase in the amount of toxic chemicals and heavy metal residues in the soil, which in turn has resulted in severe soil degradation.

If to compare the level of urbanisation (24.7%) in the region by country, it could be seen that it is relatively weak. This was due to the specific demographic development of the region. Thus, the region is one of the areas with the highest natural growth in the country, and this figure has always been high in rural areas. High natural growth in rural areas has led to a large share of the rural population and a small share of the urban population within the total population. Currently, radical changes in economic and social development in the Lankaran physical-geographical region lead to population migration. The number of migrants has increased so much in the last decade that some mountain villages (especially in Lerik and Yardimli regions) have already reached the point of depopulation. Therefore, it is important to develop settlements in the highlands, create infrastructure in the region for permanent residence in this area, solve natural gas, electricity, heating, and other socio-cultural and demographic problems of the residents, and take more effective measures in this direction. Such problems also aggravate the eco-geographical situation in the region. Indigenous people destroy ecosystems by cutting down forests to meet their heating and natural gas needs.

40% of the territory of Lankaran physico-geographical region consists of the Lankaran lowland on the coast of the Caspian Sea, while 60% - of the Talysh Mountains. The Lankaran lowland is located between the western coast of the Caspian Sea and the foothills of the Talysh Mountains, extending 100 km from Bolgarchay in north to Astarachay in south. Absolute height varies from -28 m to 100 m. Highways are well developed because of the low relief and low plain with flat surface. The absolute relief of the slopes of the Talysh Mountains ranges from 200 m to 2400 m. The number of highways here is few, and their technical characteristics are quite low as Talysh, Peshtyasar, and Burovar Ranges running in parallel in the submeridional direction near the coast of the Caspian Sea, and the Yardimli, Zuvand, and other lowlands between them complicate the internal structure of relief [6, p. 132].

Compared to other physico-geographical regions of the Republic of Azerbaijan, Lankaran is characterised by the most favourable environmental indicators from the ecological point of view. The physico-geographical region's specific humid climate and lands not exposed to freezing have made it

possible for forests with many exceptional ancient relict and endemic tree and shrub species to survive here. There are about 150 trees and shrubs in the area, 36 of which are endemic and are listed in the Red Book of Azerbaijan [3, p. 152]. As 24.6% of the territory (150,000 ha) is covered by forests, its reproductive capacity for oxygen lags behind only the Greater Caucasus. However, this opportunity is unevenly distributed across the territory. Thus, due to the high density of highways and the intensity of traffic, the slopes are far behind the mountainous terrain, where the eco-geographical problems caused by the road transport are more prominent.

The North-South Transport Corridor, passing through the Lankaran physico-geographical province, has led to the reconstruction of highways with modern requirements. The newly constructed and commissioned Alat-Astara-state border with the Islamic Republic of Iran highway is a clear example of this. In addition, reconstruction and repair works have been carried out on the inter-village roads in Jalilabad-Yardimli, Ojakaran-Tulaguvan-Gajimarda-Tangerud, Kijaba-Burzubend, Pensar-Toradi, Pensar-Shahaghac, Pensar-Kakalos, Piran-Hamarat-Vijaker, Sarak-Shuvi, Jalilabad-Lekin-Yardimli, Jalilabad-Mashlig-Mughan-Soyudlu, Goytepe-Kazimabad, Aliabad-Vamazghon, Yardimli-Bozayran-Burzunbul-Bilna-Vargaduz-Siriq, Noda-Shingadulan-Khanagah, Samidkhan-Khallyjali-Eminli-Mammadkhanli, Privolnoye-Agdash-Soyugbulag villages, as well as on local roads in Aghdash, Badamaghaj, Siyavar, Lakin, Shikhlar, Fatullagishlag, Vanlik, Oghubulag, Sabirabad, Chinari, Guneshli, Uzuntapa, Mashlig, and other villages. Here, the density of road transport envisages mainly highways of international and local importance, as well as land roads in the villages close to these highways (Figure 1).

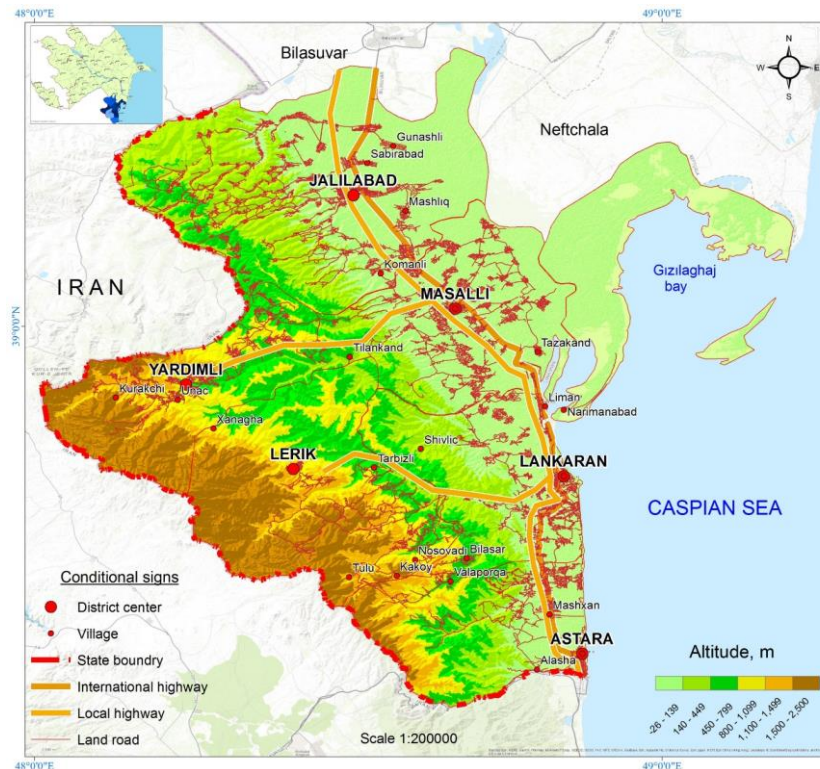

Figure 1. Territorial organisation and density map of road transport in Lankaran physico-geographical region

Lankaran physico-geographical region has 123.83 km of international roads, 191.9 km of local roads and 61248.8 km of land roads. The roads of international importance pass through 34 settlements, while the roads of local importance - 42 settlements. The most intensive highways pass through mainly Archivan, Allar, Burjali, Garmetuk, Goyachol, Goytepe, Hirkan, Kijaba, Kuvani, Liman, Musakucha, Pensar, Garazanjar, Sapnakanar, Sirinsu, Siyakesh, Tangarud, Khanbulan, Yukhari Nuvadi, and other settlements. To group the roads by their length by regions, most of them fall to the share of Jalilabad (28.5%) and Masalli (22.6%). The region with the most poor-condition roads is Lerik. In total, 567.2 km or 8.8% of highways (Table 1) is concentrated here.

Table 1

Road length in the Lankaran physico-geographical region

Regions	International highways, km	in %	Local highways, km	in %	Inter-village land roads, km	in %
Astara	23,67	19,12	22,6	11,77	687,4	11,2
Lankaran	38,00	30,68	52,1	27,17	999,0	16,3
Masalli	24,99	20,18	41,9	21,84	1390,7	22,7
Yardimli	-	-	19,2	10,02	739,5	12,1
Lerik	-	-	19,0	9,88	548,2	9,0
Jalilabad	37,17	30,02	37,1	19,32	1759,9	28,7
Total:	123,83	100	191,1	100	6124,7	100

Note: Calculations were made with ArcGIS ArcGIS software.

Road transport plays an important role in the implementation of freight and passenger transportation operations in the Lankaran physico-geographical region. However, the share of the physico-geographical region in freight and passenger transportation operations throughout the country is rather low. Thus, 3.7% of freight traffic and 3.8% of passenger transportation in the country fall to the share of the Lankaran physico-geographical region. In 2018, 8,348,000 tonnes of cargo and 75,898,000 passengers were transported through the territory of the physico-geographical region. Comparing these indicators with those in 2010, freight increased by 31.8% and passenger transportation by 34.9%. Within 2010-2018, the number of trucks (12.5%), buses (22.5%) and passenger vehicles (40.7%) also resulted in progress [7, p. 300-371]. Masalli and Lankaran have a large share in the transportation of cargo by highways, Lankaran - in passenger transportation, while Masalli, Lankaran, and Jalilabad regions – in the number of vehicles. This advantage had a positive impact on the formation of their economic spheres (Table 2).

Table 2

Key indicators of road transport in Lankaran physico-geographical region in 2018

Administrative districts	Freight transportation, thousand tons	Passenger transportation, one thousand people	Number of vehicles, unit	Of them			
				Freight	Bus	Passenger	Other vehicles
Astara	1343	8317	7693	962	152	6506	73
Lankaran	2419	33480	19601	2607	420	16413	161
Masalli	2622	14714	20191	2502	219	17324	146
Yardimli	483	2597	2850	387	32	2374	57
Lerik	378	1686	4110	717	66	3250	77
Jalilabad	1103	15104	17871	2019	253	15481	118
Total:	8348	75898	72316	9194	1142	61348	632

Source: Regions of Azerbaijan. Baku, 2019

Increase in the number of vehicles in Lankaran physico-geographical region and their intensive use have led to environmental problems in the region: pollution of the atmosphere and soil, and noise generation. To address such problems, a number of documents have been adopted and measures have been taken in this direction, including The Law of the Republic of Azerbaijan on Environmental protection in 1999, The Law of the Republic of Azerbaijan on protection of Atmospheric Air in 2001, The Decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan on Determination of technical standards for stationary sources of hazardous substances emitted into the atmosphere, as well as for transportation, other types of vehicles and devices, which are sources of air pollution in 2002.

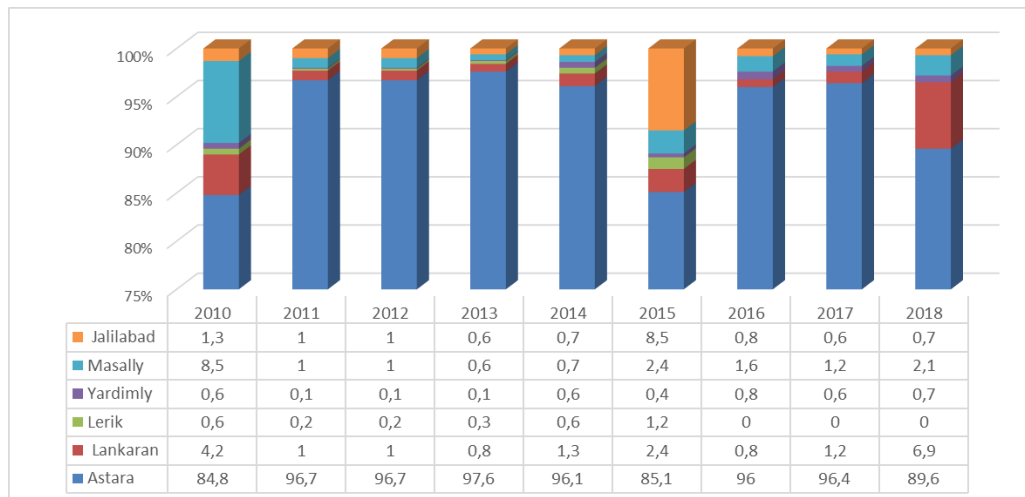
The Law of the Republic of Azerbaijan on Protection of the Atmospheric Air establishes technical standards for each source of atmospheric air pollution and permissible limits for harmful substances, including background contamination [11]. This was also mentioned in the permissible limits for emissions by stationary sources and vehicles in the Decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan on Determination of technical standards for stationary sources of hazardous substances emitted into the atmosphere, as well as for transportation, other types of vehicles and devices, which are sources of air pollution [8]. Ecological posts have been established on the highways to reduce the amount of greenhouse gases emitted into the atmosphere [10]. In this regard, environmental standards

are being applied for the technical parameters of vehicles imported to the country in connection with the implementation of the laws and decisions adopted, including Euro 3 since 2000 and Euro 4 since 2008.

It should be noted that nitrogen oxides emissions in the Euro 3 standard is 256 grams g/km (per kilometre) and 224 g/km – in Euro 4. The difference is 32 grams. This means 3.2 kg of nitrogen oxides for a vehicle driving 100 km per day. Considering the increase in the number of cars in recent years, it could be stated that this figure is higher. However, it should also be mentioned that cars manufactured in accordance with Euro 6 standards since 2012 and Euro 7 since 2017 are not few in our country.

If we analyse the amount of pollutants emitted into the atmosphere by motor vehicles in the Lankaran physico-geographical region for 2010-2018, we can see that the amount of emissions increased due to the increase in the number of vehicles in the region. Currently, the total amount of pollutants in the region is 12,147 thousand tons from both stationary and mobile sources of pollution. About half of it falls to the share of mobile pollution sources, that is, road transport. This is because there are a small number of industrial enterprises, and there are no heavy industrial enterprises. There are only agrarian industrial enterprises equipped with modern technologies in the region.

Looking at the amount of pollutants emitted into the atmosphere from motor vehicles across the regions in the Lankaran physico-geographical province for 2010-2018, Astara outperforms the rest of the regions. The main reason for this is the passing of the highway through Astara, as well as the regular stops of heavy-duty trucks at the customs checkpoint here. For the period analysed, this indicator was at least 84.8% and the highest at 97.6% in Astara, while in other areas, it remained stable. However, there was recorded an increase in air pollution in Masalli (8.5%) and Lankaran (4.2%) in 2010, in Jalilabad (8.5%) in 2015, and in Lankaran (6.9%) in 2018 (Figure 2).

Source: The Regions of Azerbaijan. Baku: SSC, 2019, 788 p.

Figure 2. Amount of pollutants emitted into the atmosphere by motor vehicles in Lankaran physico-geographical region, in %

Toxic substances emitted by vehicles cause damage to the environment and human health. Large settlements were formed along the highways, which also created rural agglomerations in turn. These are mainly villages located in the Lankaran and Astara regions and stretching along the highway.

Finding statistical relationships between the maximum air pollution levels and the meteorological situation that conditions them is of great importance in addressing atmospheric air pollution problems. Some experts believe that the main reason for the reduction of emissions is related to decline in production, the failure of the enterprises to operate at full capacity, suspension of work, and implementation of a number of measures aimed at protecting the environment [5, p. 181]. However, experience shows that one of the main sources of air pollution is motor vehicles. Toxic emissions from combustion engines comprise 0.5-10% carbon dioxide, 0.8-25% nitrogen oxides, 3% hydrocarbons, and 0.2% in aldehydes, which have a hazardous effect on the human body and high levels of toxicity [4, p. 61].

Pollutants are poorly distributed in the lower layers of the atmosphere on windless days. The air in the central streets of residential areas is dominated by strong air masses, and toxic waste cannot be spread far away. Most pollutants are observed among the tall buildings and in the lowest areas of the city.

One of the negative impacts of motor vehicles on the environment is noise. In order to tackle the problems, the President of the Republic of Azerbaijan signed a Decree of the vibration and noise

pollution exerting negative environmental impact and health of the person in 2008. The Decree specifies the parameters under which noise and vibrations are normalised and their admissible levels [9]. As it is known, the intensity of the noise is measured by destibel (dB). Experiments have shown that the human hearing range can reach the area up to 20-120 dB. This indicator reaches 75-90 dB on highways and central streets passing through the physico-geographical region of Lankaran, especially in the North-South International Corridor.

Hundreds of hazardous substances emitted from internal combustion engines of various types of vehicles are partially absorbed by soil causing change in its chemical composition and degrading its geochemical environment. As a result, its cleaning in the short run becomes impossible. At the same time, the most frightening fact is that heavy metal compounds are exposed to the surface of plants by joining the biological system through the root system. In the end, they cause many diseases, including neurological and mental disorders, disturbing enzymatic activity of cells and other severe diseases by entering the human body [1]. They fall into the soil in the form of solid or liquid sediments, migrate to different biological chains because they are more resistant to chemical, biochemical or biological breakdown, and eventually have the ability to result in toxic, embryotoxic, carcinogenic, etc. effects. The dynamics of these sediments in the soil profile varies according to the physical and chemical characteristics of the soil. For example, foods contaminated with zinc compounds are transferred to animals and then to humans, causing neurotoxic poisoning. The high content of cadmium causes the fragility of human bones, while its abundance impairs kidney function and leads to their failure.

Result

- Although Lankaran physico-geographical region accounts for 7% of the territory of the Republic of Azerbaijan and 9.3% of its population, only 3.7% of freight traffic and 3.8% of passenger transportation fall to its share. The physico-geographical region has the most favourable environmental indicators from the point of view of eco-geography. Lerik and Yardimli regions have more positive trend in this regard, as they are located in the mountainous area. Astara is the most polluted one by the amount of pollutants thrown into the atmosphere among the regions.
- The territory of the Lankaran physico-geographical region can be divided into the lowland and mountainous parts due to the density and intensity of the highways. The highway is well developed in the hollow areas and relatively poorly developed in the mountainous areas. The quantity of harmful substances thrown into the atmosphere by cars is higher in the hollow territories, while the number of vehicles not meeting environmental standards is higher in the mountains.
- Analysis of 2010-2018 shows that the number of motor vehicles, freight and passenger transportation, including the amount of emissions into the atmosphere have increased. These indicators have also contributed to the increase in noise and contamination of soil. Environmental standards have been applied to overcome the problem. However, the problem has not been fully resolved. That is why this kind of research is very important in the future.

Список использованных источников

1. Алексеев Ю.В. Тяжелые металлы в почвах и растениях. Ленинград: Агропромиздат, 1987, 347 с. (на русском языке)
2. Эминов З.Н., Имрани З.Т., Тахирова Х.М., Мусаева М.Р. Проблемы устойчивого развития и географии человека регионов Азербайджанской Республики / Проблемы географии. Болгарская академия наук. София, 2019, стр. 3-21 (на азербайджанском языке)
3. Халилов М.Ю., Алиева Н.А. Антропогенная трансформация лесных экосистем Лянкяранской физико-географической провинции // Известия Бакинского Университета. Серия естественных наук, №2. Баку: Бакинский Университет, 2014, 152-158 с. (на азербайджанском языке)
4. Халилов Ш.Б. Экологические проблемы Азербайджана. Баку: Нафта Пресс, 2006, 160 с. (на азербайджанском языке)
5. Мамедова Ш.И. Анализ загрязнения городов и его влияние на здоровье человека // «Современные проблемы географии». Работы АКК. Баку: Бакинский Университет, 2008, с. 179-183 (на азербайджанском языке)
6. Марданав И.И., Агаев Т.Д., Абдуллаева З.Х. Физико-экономическое географическое районирование. Сумгаит: Сумгаитский государственный университет, 2017, 296 с. (на азербайджанском языке)
7. Регионы Азербайджана. Баку: ГНЦ, 2019, 788 с. (на азербайджанском языке)
8. Решение Кабинета Министров Азербайджанской Республики об определении технических нормативов для стационарных источников вредных веществ выбрасываемых в атмосферу, а также для транспорта, других типов транспортных средств и устройств являющихся источниками загрязнения воздуха. Баку: 18 декабря 2002 г., №. 198 (на азербайджанском языке)
9. Указ Президента Азербайджанской Республики о вибрационном и шумовом загрязнении, оказывающем негативное воздействие на окружающую среду и здоровье человека. Баку: 8 июля 2008 года, №. 796 (на азербайджанском языке)
10. Закон Азербайджанской Республики об охране окружающей среды. Баку: 8 июня 1999 г. №. 678-IQ (на азербайджанском языке)
11. Закон Азербайджанской Республики об охране атмосферного воздуха. Баку: 27 марта 2001 г., №. 109-IIQ (на азербайджанском языке)

References

1. Alexeyev Yu.V. Lubricants in the soil and plants. Leningrad: Agropromizdat, 1987, 347 p. (In Russian)
2. Eminov Z.N., Imrani Z.T., Tahirova H.M., Musayeva M.R. Sustainable development and human geography problems of the regions in the Azerbaijan Republic / Problems of geography. Bulgarian academy of sciences. Sofia, 2019, p. 3-21 (In Azerbaijani)
3. Khalilov M.Y., Aliyeva N.A. Anthropogenic transformation of forest ecosystems of Lankaran physico-geographical province // Baku University News. Natural sciences series, №2. Baku: University of Baku, 2014, 152-158 p. (In Azerbaijani)
4. Khalilov Sh.B. Ecological problems of Azerbaijan. Baku: Nafta Press, 2006, 160 p. (In Azerbaijani)
5. Mammadova Sh.I. Analysis of urban pollution and its impact on human health // "Contemporary problems of geography". Works of ACC. Baku: Baku University, 2008, p. 179-183 (In Azerbaijani)
6. Mardanav I.I., Aghayev T.D., Abdullayeva Z.H. Physical and economic geographical zoning. Sumgayit: Sumgayit State University, 2017, 296 p. (In Azerbaijani)
7. Regions of Azerbaijan. Baku: SSC, 2019, 788 p. (In Azerbaijani)
8. The Decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan on Determination of technical standards for stationary sources of hazardous substances emitted into the atmosphere, as well as for transportation, other types of vehicles and devices, which are sources of air pollution. Baku: December 18, 2002, №. 198 (In Azerbaijani)
9. The Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the vibration and noise pollution exerting negative environmental impact and health of the person. Baku: July 8, 2008, №. 796 (In Azerbaijani)
10. The Law of the Republic of Azerbaijan on Environmental protection. Baku: June 8, 1999, №. 678-IQ (In Azerbaijani)
11. The Law of the Republic of Azerbaijan on protection of Atmospheric Air. Baku: March 27, 2001, №. 109-IIQ (In Azerbaijani)

Надійшла до редколегії /Received Editorial Board 26.05.2020

УДК 502.171:502.521

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.50-56>

Мельничук Михайло Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент
Ахмедов Богдан Михайлович

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net

СТАН ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЯК ЧАСТИНИ ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою є аналіз стану земельних ресурсів як частини земельного фонду Волинської області.

Методика. Здійснено дослідження земельних ресурсів регіону за такими складовими як види земель, типи угідь, кількісними та якісними показниками для визначення стану земельних ресурсів на регіональному рівні. Застосовано загальнонауковий й статичний методи, методи системного та структурного аналізу, порівняльно-географічний та графічний. Опрацьовано регіональні статистичні дані.

Результати. Розкрито сутність земельних ресурсів як частини земельного фонду країни. Висвітлено земельний фонд Волинської області (на 01.01.2019 р. складає 2014,4 тис. га), з яких 52% займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель та надмірну розораність її території. Спостерігаємо різну внутрішню агроосвоєнність території області у відповідності до її ландшафтних відмінностей. Подано частку основних складових сільськогосподарських угідь у Волинській області, з яких власне рілля становить 33%. Про зміни у структурі земельних ресурсів Волинської області свідчить те, що порушені, що втратили свою господарську та екологічну цінність склали 5,85 тис. га. Наявне збільшення частки малопродуктивних та деградованих земель. 87,4 % до загальної площі земель області є малопродуктивними (2018 р.). У структурі деградованих земель Волинської області поширені землі із кислими ґрунтами (12,4% від загальної площі території). Важливим при оцінці земельних ресурсів є показник вмісту гумусу у ґрунтах. Середньозважений показник гумусу в ґрунтах Волинської області склав 1,56 %. Внесення мінеральних та органічних добрив у сільськогосподарських підприємствах області зменшилося. Стан земельних ресурсів Волинської області характеризуємо як дещо напружений. Погіршується гумусовий стан ґрунтів, зменшується забезпеченість поживними речовинами, підвищується кислотність і, як наслідок, знижується їх родючість. Рациональне використання земельних ресурсів потребує запобігання несприятливим фізико-географічним процесам.

Наукова новизна. Розкрито стан земельних ресурсів за їх структурою, кількісними та якісними показниками на прикладі Волинської області.

Практична значимість. Результати вивчень розкривають стан земельних ресурсів Волинської області. Можуть бути використані для визначення потенційної продуктивності земельних ресурсів регіону. Визначення рівня максимально можливої рациональної ефективності їх використання з погляду господарювання.

Ключові слова: земельні ресурси, сільськогосподарські угіддя, ґрунти, регіон.

УДК 502.171:502.521

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.50-56>

Мельничук Михаил Михайлович,
кандидат географических наук, доцент
Ахмедов Богдан Михайлович

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинской, г.
Луцк, Украина, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинской, г.
Луцк, Украина, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net

СОСТОЯНИЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ КАК ЧАСТИ ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью является анализ земельных ресурсов как части земельного фонда Волынской области.

Методика. Проведено исследование земельных ресурсов региона по таким составляющим как виды земель, типы угодий, количественными и качественными показателями для определения состояния земельных ресурсов на региональном уровне. Применен общенаучный и статический методы, методы системного и структурного анализа, сравнительно-географический и графический. Обработано региональные статистические данные.

Результаты. Раскрыта сущность земельных ресурсов как части земельного фонда страны. Освещены земельный фонд Волынской области (на 01.01.2019 г. составляет 2014,4 тыс. га), из которых 52% занимают сельскохозяйственные угодья, что свидетельствует о высоком уровне сельскохозяйственной освоенности земель и чрезмерной распашке ее территории. Наблюдаем различную внутреннюю агроосвоенность территории области в соответствии к ее ландшафтным различиям. Подано частку основных составляющих сельскохозяйственных угодий в Волынской области, из которых собственно пашни составляет 33%. Об изменениях в структуре земельных ресурсов Волынской области свидетельствует то, что нарушены земли, потерявшие свою хозяйственную и экологическую ценность составили 5,85 тыс. га. Имеется увеличение доли малопродуктивных и деградированных земель. 87,4% общей площади земель области является малопродуктивными (2018). В структуре деградированных земель Волынской области распространены земли с кислыми почвами (12,4% от общей площади территории). Важным при оценке земельных ресурсов является показатель содержания гумуса в почвах. Средневзвешенный показатель гумуса в почвах Волынской области составил 1,56%. Внесение минеральных и органических удобрений в сельскохозяйственных предприятиях области уменьшилось. Состояние земельных ресурсов Волынской области характеризуем как несколько напряжен. Ухудшается гумусовый состояние почв, уменьшается обеспеченность питательными веществами, повышается кислотность и, как следствие, снижается их плодородие. Рациональное использование земельных ресурсов требует предотвращения неблагоприятных физико-географическим процессам.

Научная новизна. Раскрыто состояние земельных ресурсов по их структуре, количественными и качественными показателями на примере Волынской области.

Практическая значимость. Результаты изучения раскрывают состояние земельных ресурсов Волынской области. Могут быть использованы для определения потенциальной продуктивности земельных ресурсов региона. Определение уровня максимально возможной рациональной эффективности их использования с точки зрения хозяйствования.

Ключевые слова: земельные ресурсы, сельскохозяйственные угодья, почва, регион.

UDC 502.171:502.521

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.55.50-56>

Melniychuk Mikhail Mykhajlovych,
Ph.D in Geographical Sciences, Associate Professor
Akhmedov Bogdan Mykhajlovych

Eastern European National University named by Lesia Ukrainka, Lutsk,
Ukraine, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net
Eastern European National University named by Lesia Ukrainka, Lutsk,
Ukraine, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net

THE STATE OF LAND RESOURCES AS PART OF THE LAND FUND OF THE VOLYN REGION IS INVESTIGATED

The aim is to analyze land resources as part of the land fund of the Volyn region. A profound study of land resources in the region on such components as land types, quantitative and qualitative indicators to determine the state of land resources at the regional level is done. General scientific and static methods, methods of system and structural analysis, comparative geographical and graphic methods are applied. Regional statistics are processed.

The results are shown. The essence of land resources as a part of the country's land fund is revealed. The land fund of the Volyn region is covered (as of January 1, 2019, is 2014.4 thousand hectares), 52% of which is occupied by agricultural land, which indicates a high level of agricultural land development and excessive plowing of its territory. We observe different internal agro-development of the territory of the region in accordance with its landscape differences. The share of the main components of agricultural land in the Volyn region is 33%. The changes in the structure of land resources of the Volyn region are evidenced by the fact that the disturbed lands, which lost their economic and environmental value amounted to 5.85 thousand hectares. There is an increase in the share of unproductive and degraded lands. 87.4% of the total land area of the region is unproductive (2018). In the structure of degraded lands of the Volyn region, lands with acid soils are widespread (12.4% of the total area). The indicator of humus content in soils is important when assessing land resources. The weighted average humus index in the soils of the Volyn region was 1.56%. The application of mineral and organic fertilizers in agricultural enterprises of the region has decreased. The state of land resources of the Volyn region is characterized. The humus condition of soils deteriorates, the supply of nutrients decreases, acidity increases and, as a consequence, their fertility decreases. Rational use of land resources requires the prevention of adverse physical and geographical processes.

Scientific novelty. The state of land resources by their structure, quantitative and qualitative indicators on the example of the Volyn region is revealed.

Practical significance. The results of the studies reveal the state of land resources of the Volyn region. The results can be used to determine the potential productivity of land resources in the region. The level of the maximum possible rational efficiency of their usage from the point of view of management is determined.

Key words: land resources, agricultural lands, soil, region.

Постановка проблеми. Земельні ресурси як національне багатство держави, є частиною природних ресурсів, можуть відтворюватись у природних процесах і підтримуватись у постійній кількості, що визначається рівнем їх щорічного відтворення й споживання у господарстві. В умовах сьогодення земельні ресурси використовуються надзвичайно інтенсивно, виконуючи функцію територіального базису, природного ресурсу та основного засобу виробництва. У різних галузях господарства використання земельних ресурсів є неоднаковим і має різне значення у процесі їхнього функціонування, що призводить до породження проблем, пов'язаних з погіршенням стану земельних ресурсів. Це й зумовлює необхідність вивчення земельних ресурсів у межах країни та регіонів зокрема. Тому своєчасним, вважаємо, аналіз стану земельних ресурсів Волинської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення земельних ресурсів у різних аспектах є предметом дослідження географів, екологів, економістів. Аналіз проблем, що стосуються оцінки, стану і використання земельних ресурсів на прикладі Волинської області висвітлюють у своїх працях І. Ковальчук, М. Мельничук, О. Мольчак, Р. Панас, Т. Павловська, С. Полянський, А. Потапова та інші [5-8]. Однак, вміру інтенсивного використання земельних ресурсів регіону дане питання потребує постійного моніторингу.

Метою статті є аналіз стану земельних ресурсів як частини земельного фонду Волинської області. Для досягнення мети були поставлені завдання: розкрити сутність поняття земельні ресурси; подати структуру земельних ресурсів Волинської області за основними видами земель та угідь в умовах сьогодення; розкрити зміни стану земельних ресурсів регіону за кількісними і якісними показниками.

Виклад основного матеріалу. На національному так і регіональному рівнях у народному господарстві використовують земельні ресурси, які є частиною земельного фонду країни. Термін

«земельні ресурси» багатогранний за своєю сутністю. Відповідно до Закону України «Про охорону земель» (від 19.06.2003 № 962), «земельні ресурси» – це сукупний природний ресурс поверхні суші, просторовий базис розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві [3]. Необхідно зауважити, що законодавче визначення земельних ресурсів потребує певного уточнення. Основними критеріями включення території певної держави в категорію земельних ресурсів є економічна необхідність і можливість її використання. Важливою особливістю земельних ресурсів є те, що верхній шар Землі – ґрунт, має природну родючість, тобто здатність забезпечувати рослини компонентами, необхідні для їх життя. Крім того, земельні ресурси територіально відокремлені і обмежені, їх поверхню не можна збільшити [1].

У структурі земельних ресурсів вагоме місце займають землі сільськогосподарського призначення, тобто ті, що надані для потреб сільського господарства або призначені для сільськогосподарських цілей. Україна відзначається надвисоким рівнем сільськогосподарської освоєності території, проте, дещо є відмінності на адміністративно-територіальному рівні країни.

Земельний фонд Волинської області станом на 01.01.2019 р. становив 2014,4 тис. га, з них 1048 тис. га (або 52%) [2] займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель Волинської області та надмірну розораність її території. Використання земель регіону значною мірою зумовлено ґрунтово-кліматичними умовами, які є сприятливими для ведення сільського господарства. Але ландшафтні відмінності території Волинської області зумовили дещо різну її внутрішню агроосвоєність. Для північних поліських ландшафтних районів, що відзначаються високою лісистістю, значним коефіцієнтом заозерності та заболоченістю місцевостей, з переважанням малородючих ґрунтів, частка орних земель у їх структурі не перевищує 20% [2]. Для лісостепових ландшафтних районів властивий рівнинний рельєф, достатня кількість тепла й вологи, поширення опідзолених та чорноземних ґрунтів з вищою родючістю ґрунтів чим і визначається розміщення найбільшої частки орних земель у південній частині області.

Саме орні землі (рілля) відіграють головну роль у структурі сільськогосподарських земель Волинської області. Отже, у складі земель, сільськогосподарські землі, з яких більша частина припадає на рілля – 672,3 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі – 697,6 тис. га, забудовані землі – 61,2 тис. га та відкриті заболочені землі – 115,7. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями) складають 14,6 тис. га, на інші землі припадає – 77,6 [2] (Рис. 1). Аналізуючи сільськогосподарське використання земель, важливо оцінити частку основних складових сільськогосподарських угідь, таких, як рілля, багаторічні насадження, сіножаті та пасовища. З яких на власне рілля складає 33% (673,2 тис. га), сіножаті 8% (161,8 тис. га), пасовища 10% (201,7 тис. га) і багаторічні насадження 0,6% (11,7 тис. га) відповідно [2] (Рис. 2). Такий тип угідь, як перелogi, тобто землі, що були в сільськогосподарському вжитку під ріллею, проте покинуті, на території області відсутні.

Загалом в області спостерігаємо незначну тенденцію щодо зменшення земель сільськогосподарського призначення та збільшення земель лісового фонду. Це відбувається за рахунок посадки лісових культур, самозаліснення, вилучення земель для несільськогосподарських потреб.

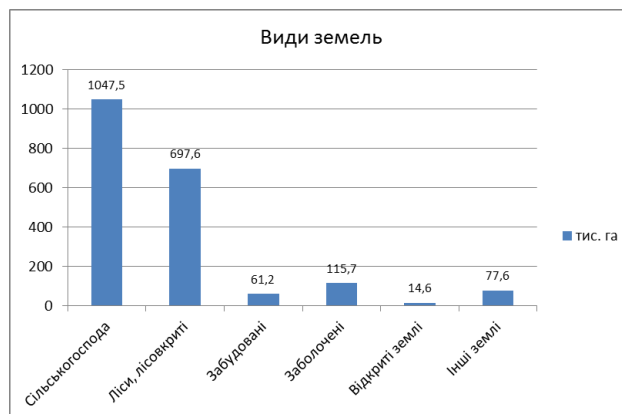

Рис. 1. Види земель Волинської області (тис. га) (2018 р.) [2]

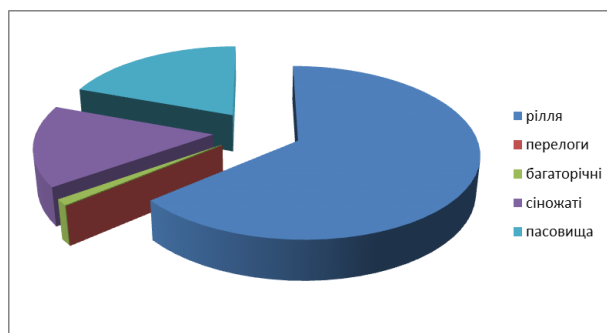

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь Волинської області (тис. га) (2018 р.)

Якщо у 1995 р. у структурі земельного фонду області ліси та лісовкриті площі займали 678,2 тис. га, то за останні 20 років їх частка зросла на 19,4 тис. га і відповідно станом на 2017 р. становила 697,6 тис. га. [8] Важливим є наявність відкритих земель без рослинного покриття, до котрих відносять яри, кам'яністі місця та піски. На основі аналізу структури землекористування вдалося встановити, що у межах поліської частини Волинської області переважають території, які збереглися у природному стані (ліси та лісовкриті території, луки й пасовища), у південних лісостепових районах переважають антропогенні змінені землі – землі сільськогосподарського призначення.

З часом власне земельні ресурси як частина земельного фонду Волинської області зазнають змін, проте загальна площа земель залишилася незмінною.

Одним з головних чинників, що порушує структуру земельних ресурсів є надмірна розораність території, збільшення частки малопродуктивних та деградованих земель тощо. Необґрунтоване розширення площі ріллі за рахунок схилених та малопродуктивних земель призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення у структурі земельних угідь ріллі та природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і зумовило значну техногенну ураженість природних комплексів. Землі лісогосподарського призначення в області займають 697,6 тис. га, що становить 35% від загальної площі області, а за обґрунтованими нормативами повинні займати 21% [4].

Про зміни у структурі земельних ресурсів Волинської області у 2018 р. ілюструє рис. 3. Порушені землі склали 5,85 тис. га (0,29 % до загальної площі території), це землі, що втратили свою господарську та екологічну цінність через порушення ґрунтового покриття внаслідок виробничої діяльності людини або дії природних явищ згідно закону України «Про охорону земель». Відпрацьовані землі, як ділянки земель, на яких повністю або частково завершено розробки родовищ корисних копалин, будівельні та інші види робіт, пов'язані з порушенням ґрунтового покриття становлять на Волині 0,19% від загальної її площі та лише 0,08% до загальної площі території області складають рекультивовані землі. Зауважимо, що відпрацьовані землі підлягають рекультивації.

Всього у Волинській області станом на 2018 р. нараховується 6,495 тис. га малопродуктивних земель, це 87,4 % до загальної площі території області. Деградовані землі склали 0,944 тис. га або 12,6% площі території області.

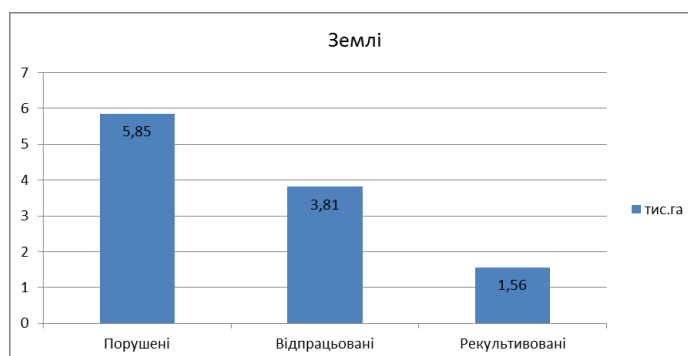

Рис. 3. Порушені, відпрацьовані та рекультивовані землі Волинської області (2018 р.) [2]

Вказана площа деградованих та малопродуктивних земель стосується земель, які перебувають у державній та приватній власності. Отже, площі малопродуктивних орних земель, які необхідно вилучити зі складу ріллі, залишаються в обробітку.

У структурі деградованих земель Волинської області поширені землі (с/г угіддя) із кислими ґрунтами, площа земель яких 129,8 тис. га, це 12,4% від загальної площі території та 44,00 тис. га займають перезволожені землі (4,2% від загальної площі території). У 2018 році 0,2 % від площі території регіону зазнали підтоплення [2]. Раціональне використання земельних ресурсів потребує запобігання несприятливим фізико-географічним процесам (ерозії, перезволоженості тощо), що протікають в ґрунтах. Це необхідно і тому, що в ґрунтах розвиваються несприятливі для господарювання процеси.

Оскільки як і малопродуктивні так і деградовані землі протягом останніх року не були консервованими, то це вимагає як найшвидшої розробки так і реалізації проєкту для консервації цих земель.

Важливим при оцінці земельних ресурсів є показник вмісту гумусу у ґрунтах. Середньозважений показник гумусу в ґрунтах Волинської області склав 1,56 % [2]. Характеристика ґрунтів за вмістом гумусу на даній території станом на 2018 р. подано в таблиці 1. Нажаль, найбільші площі земель (69,66%) складають землі з низьким вмістом гумусу, 18,9% – це площі земель мають дуже низький вміст гумусу, що засвідчує про погіршення гумусового стану ґрунтів. Втрата ґрунтами органічної речовини (гумусу), що відбувається інтенсивними темпами, засвідчує про нераціональне використання земель. Причиною цьому є й значне скорочення обсягів внесення органічних добрив, порушення сівозмін та чергування культур у них, відхилення від оптимальних, науковообґрунтованих структур посівних площ.

Таблиця 1

Характеристика ґрунтів за вмістом гумусу (станом на 2018 р.) [2]

Площа ґрунтів, %					
дуже низький < 1,1	низький 1,1-2,0	середній 2,1-3,0	підвищений 3,1-4,0	високий 4,1-5,0	дуже високий > 5,0
18,19	69,66	11,27	0,75	0,13	-

У певній мірі дефіцит мінеральних елементів у ґрунтах компенсується внесенням органічних та мінеральних добрив. Проте, дози внесених органічних, як і мінеральних добрив у Волинській області, як і в цілому по Україні усе зменшувалися, та в останнє десятиріччя їх застосування значно знизилось. Внесення мінеральних (поживних) добрив у ґрунти в сільськогосподарських підприємствах Волинської області у 1990 році складало 151,6 тис. га, а частка удобреної площі становила 92,6%. Катастрофічно скоротилася частка внесених органічних добрив під урожай: у 1990 р. було внесено 9907 тис. т., у 2017 році 309 тис. т. органічних речовин [8]. Внесення мінеральних та органічних добрив у сільськогосподарських підприємствах Волинської області в динаміці з 1990 по 2017 рр. подано в таблиці 2.

Як видно із наведених даних, внесення органічних та мінеральних добрив зменшилось. Середньозважений показник ґрунту за вмістом азоту, що легко гідролізується у Волинській області складає 122,3 мг/кг ґрунту (Корнфілд). Азот є одним із найбільш важливих елементів у живленні рослин.

Таблиця 2

Внесення добрив у сільськогосподарських підприємствах Волинської області [8]

Рік	1990	1996	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Мінеральні добрива (у поживних речовинах)</i>								
Внесено під урожай звітного року, тис. т	151,6	18,4	10,5	14,0	13,4	27,7	33,7	41,2
Частка удобреної площі, %	583	222	143	136	118	178	185	214
<i>Органічні добрива</i>								
Внесено під урожай звітного року, тис. т	9907	3234	1221	606	477	351	334	309
Удобрена площа, тис. га	156	52	22	14	11	10	12	12

Щодо вмісту у ґрунтах рухомих сполук фосфору, то найбільше, а це 34,30 % площі ґрунтів області мають підвищений показник фосфору (101-150 мг/кг), дуже високий вміст фосфору мають лише 0,30 % площі ґрунтів, низький – 8,90 %. За видами поживних речовин у ґрунті особливо гостра ситуація склалася з калієм. 43,19% площі ґрунтів території Волинської області характеризуються низьким вмістом калію [2]. Дефіцит поживних речовин у ґрунті спостерігається по всій території України, що погіршує якість земельних ресурсів. Проте родючість ґрунту оцінюється не тільки за вмістом гумусу та поживних речовин у ґрунті, але і величиною та сталістю врожаїв основних сільськогосподарських культур. Аналіз врожайних даних озимої пшениці, інших зернових культур та цукрових буряків у Волинській області за останні 30 років показує значні коливання їх рівнів. Якщо вирощування сільськогосподарських культур проводиться без дотримання ґрунтозахисної технології, то це теж призводить до повного виснаження земель. Ґрунти забруднюються хімічними засобами захисту рослин, викидами промислових підприємств, автомобільного транспорту тощо. Надзвичайно висока розораність земель, розвиток несприятливих фізико-географічних процесів у ґрунтах, помітний техногенний вплив на земельні ресурси України роблять нагальною проблему їх раціонального використання і охорони.

Висновки. Стан земельних ресурсів Волинської області характеризуємо як дещо напружений. Високий рівень господарського, передусім сільськогосподарського освоєння території земельних ресурсів є високим. Спостерігаємо недотримання системи землеробства і технологічних процесів вирощування сільськогосподарських культур, різке скорочення застосування органічних і мінеральних добрив. Оцінка земельних ресурсів засвідчує про тенденцію до погіршення за якісними показниками. Погіршується гумусовий стан ґрунтів, зменшується забезпеченість поживними речовинами, підвищується кислотність і, як наслідок, знижується їх родючість. Раціональне використання земельних ресурсів потребує запобігання несприятливим фізико-географічним процесам. Потенційна продуктивність земельних ресурсів характеризує максимально можливу ефективність використання їх з погляду господарювання в цілому, яка теоретично може бути досягнута вже на сучасному етапі розвитку продуктивних сил при забезпеченні оптимальної відповідності між фактичною структурою землекористування та історично сформованою специфікою місцевих природних, соціально-економічних та інших умов.

Список використаних джерел

- 1.Бабич А. О.Світові земельні, продовольчі і кормові ресурси / А.О. Бабич. – К.: Видавництво «Аграрна наука», 1996. – 570 с.
- 2.Екологічний паспорт Волинської області за 2018 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voladm.gov.ua/article/ekologichniy-pasport-volinskoyi-oblasti-za-2018-rik/>.
- 3.Закон України від 19.06.2003 № 962 «Про охорону земель». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
- 4.Корнус А. Оцінка стану земельних ресурсів Сумської області / А. Корнус. // Раціональне природокористування і охорона природи. Наукові записки. – №1. – 2012. – С.215–219.
- 5.Мольчак Я. О. Конструктивно-географічний аналіз та оцінка природного агресурсного потенціалу Волинської області : монографія / Я. О., Мольчак, А. Г. Потапова. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – 215 с.
- 6.Павловська Т. С. Структура земельних угідь в ландшафтно- екологічній організації території Волинської області / Т. С. Павловська // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2014. – № 2. – С. 697–704.
- 7.Полянський С. В. Оцінка ефективності використання і збереження земельних ресурсів Волинської області / С. В. Полянський., Т. О. Князькова Т. О. // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – Вип. 8 (32). – С. 292–300.
- 8.Статистичний щорічник Волинь. – 2010. Головного управління статистики у Волинській області. за редакцією М.І. Мотиль. – Луцьк. – 2011. – 569 с.

Список использованных источников

- 1.Бабич А. О.Свитови земельные, продовольственные и кормовые ресурсы / А.А. Бабич. – М.: Издательство «Аграрная наука», 1996. – 570 с.
- 2.Экологический паспорт Волинской области по 2018 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://voladm.gov.ua/article/ekologichniy-pasport-volinskoyi-oblasti-za-2018-rik/>.
- 3.Закон Украины от 19.06.2003 № 962 «Об охране земель». – [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
- 4.Корнус А. Оценка состояния земельных ресурсов Сумской области / А. Корнус. // Рациональное природопользование и охрана природы. Научные записки. – №1. – 2012. – С.215-219.
- 5.Мольчак Я. А. Конструктивно-географический анализ и оценка природного агресурсного потенциала Волинской области: монография / Я. А., Мольчак, а. Г. Потапова. – Луцк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 215 с.
- 6.Павловская Т. С. Структура земельных угодий в ландшафтно экологической организации территории Волинской области / Т. С. Павловская // Геополитика и экогеодинамика регионов. – 2014. – № 2. – С. 697–704.
- 7.Полянський С. В. Оценка эффективности использования и сохранения земельных ресурсов Волинской области / С. В. Полянський., Т. А. Князькова Т. А. // Экономические науки. Серия «Экономическая теория и экономическая история»: Сборник научных трудов ЛНТУ. - Луцк: РВВ ЛНТУ, 2011. – Вип. 8 (32). – С. 292-300.
- 8.Статистический ежегодник Волинь. – 2010. Главного управления статистики в Волинской области. под редакцией М.И. Мотиль. – Луцк. – 2011. – 569 с.

References

1. Babych A. O. Svitovi zemel'ni, prodovol'chi i kormovi resursy / A.O. Babych. – K.: Vydavnytstvo «Ahrarna nauka», 1996. – 570 s.
2. Ekologichnyy pasport Volyns'koyi oblast' za 2018 r. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://voladm.gov.ua/article/ekologichniy-pasport-volynskoyi-oblasti-za-2018-rik/>.
3. Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 962 «Pro okhoronu zemel'». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
4. Kornus A. Otsinka stanu zemel'nykh resursiv Sums'koyi oblasti / A. Kornus. // Ratsional'ne pryrodokorystuvannya i okhorona pryrody. Naukovi zapysky. – №1. – 2012. – S.215–219.
5. Mol'chak YA. O. Konstruktyvno-heohrafichnyy analiz ta otsinka pryrodnoho ahroresursnoho potentsialu Volyns'koyi oblasti : monohrafiya / YA. O., Mol'chak, A. H. Potapova. – Luts'k : RVV LNTU, 2010. – 215 s.
6. Pavlovs'ka T. S. Struktura zemel'nykh uhid' v landshaftno- ekologichniy orhanizatsiyi terytoriyi Volyns'koyi oblasti / T. S. Pavlovs'ka // Heopolytyka y ekoheodynamyka rehionov. – 2014. – № 2. – S. 697–704.
7. Polyans'kyy S. V. Otsinka efektyvnosti vykorystannya i zberezheniya zemel'nykh resursiv Volyns'koyi oblasti / S. V. Polyans'kyy., T. O. Knyaz'kova T. O. // Ekonomichni nauky. Seriya «Ekonomichna teoriya ta ekonomichna istoriya»: Zbirnyk naukovykh prats' LNTU. – Luts'k : RVV LNTU, 2011. – Vyp. 8 (32). – S. 292–300.
8. Statystychnyy shchorichnyk Volyn'. – 2010. Holovnoho upravlinnya statystyky u Volyns'kiy oblasti. za redaktsiyeyu M.I. Motyl'. – Luts'k. – 2011. – 569 s.

Надійшла до редколегії /Received Editorial Board 12.05.2020

Мельник Олег Володимирович

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, України, e-mail: edissey@meta.ua

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИДІВ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ІВАНИЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою дослідження є еколого-географічний аналіз видів природокористування в Іваничівському районі Волинської області.

Методика. В науковій роботі були використані такі методи географічних досліджень: картографічний, порівняльний, спостереження, узагальнення, аналізу та синтезу. За допомогою статистичного методу розраховано показники трансформаційних змін за видами природних ресурсів. Метод геоінформаційного моделювання стану процесів природокористування та їх розвитку дозволив виявити взаємозв'язки трансформованих ресурсів з чинниками впливу.

Результати. Проведено еколого-географічну оцінку видів природокористування в Іваничівському районі Волинської області. Основою господарського комплексу району є сільське господарство та переробна промисловість. Натомість, у структурі господарства міста Нововолинська однозначно переважає гірничо-добувна промисловість та машинобудування. Обґрунтовано вплив як природних, так і техногенних процесів і чинників на формування еколого-географічної ситуації на території району. Специфічне поєднання видів природокористування зумовило просторову диференціацію екологічної напруги і різний ступінь її реалізації у вигляді спектру небезпечних процесів.

Наукова новизна полягає в еколого-географічному визначенні видів господарського природокористування в Іваничівському районі Волинської області. Проведено аналіз впливу на формування екологічної ситуації в районі та запропоновані заходи з її оптимізації.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі СНУ імені Лесі Українки при викладанні низки географічних і туристично-географічних дисциплін. Своє застосування результати знайдуть в законодавчій та виконавчій роботі органів місцевого самоврядування при розробці програм соціально-економічного розвитку території. Матеріали дослідження сприятимуть раціональному використанню господарськи трансформованих природних та антропогенних територій і об'єктів Іваничівського району Волині, що дозволить збільшити рентабельність і конкурентоспроможність експлуатації об'єктів земельного та промислового фонду. Низка положень може бути використана при аналогічних дослідженнях інших регіонів України.

Ключові слова: природокористування, територіальна громада, район, ресурси.

Мельник Олег Владимирович

Восточноєвропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк,
Украина, e-mail: edissey@meta.ua

ЭКОЛОГО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВИДОВ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В ИВАНИЧЕВСКОМ РАЙОНЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью работы является эколого-географический анализ видов природопользования в Иваничевском районе Волинской области.

Методика. В научной работе были использованы следующие методы географических исследований: картографический, сравнительный, наблюдения, обобщения, анализа и синтеза. С помощью статистического метода рассчитаны показатели трансформационных изменений по видам природных ресурсов. Метод геоинформационного моделирования состояния процессов природопользования и их развития позволил выявить взаимосвязи трансформированных ресурсов с факторами воздействия.

Результаты. Проведено эколого-географическую оценку видов природопользования в Иваничевском районе Волинской области. Основой хозяйственного комплекса района является сельское хозяйство и перерабатывающая промышленность. Зато в структуре хозяйства города Нововолинск, однозначно, преобладает горно-добывающая промышленность и машиностроение. Обосновано влияние как природных, так и техногенных процессов и факторов на формирование эколого-географической ситуации на территории района. Специфическое сочетание видов природопользования обусловило пространственную дифференциацию экологического напряжения и разную степень ее реализации в виде спектра опасных процессов.

Научная новизна заключается в эколого-географическом определении видов хозяйственного природопользования в Иваничевском районе Волинской области. Проведен анализ влияния на формирование экологической ситуации в районе и предложены меры по ее оптимизации.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы в учебном процессе ВНУ имени Лесі Українки при ведении ряда географических и туристических дисциплин. Своё применение результаты найдут в законодательной и исполнительной работе органов местного самоуправления при разработке программ социально-экономического развития территории. Материалы исследования будут способствовать рациональному использованию трансформированных природных и антропогенных территорий и объектов Иваничевского района Волини, что позволит увеличить рентабельность и конкурентоспособность эксплуатации объектов земельного и промышленного фонда. Ряд положений может быть использовано при аналогичных исследованиях других регионов Украины.

Ключевые слова: природопользование, территориальная община, район, ресурсы.

ENVIRONMENTAL-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF NATURAL TYPES OF USE IN THE IVANICHEVSK REGION OF THE VOLYN REGION

Purpose. The purpose of the study is ecological-geographical analysis of nature management in Ivanichi district of Volyn region.

Method. During the scientific work the following methods of socio-geographical research were used: cartographic, comparative, observation, generalization, analysis and synthesis. The statistical method calculates the indicators of transformational changes by types of natural resources. The method of geoinformation modeling of the state of the processes of nature management and their development made it possible to reveal the relationship of transformed resources with the factors of influence.

Results. An ecological-geographical assessment of nature management in the Ivanichi district of Volyn region has been carried out. The basis of the economic complex of the district is agriculture and processing industry. On the other hand, mining and machine-building industry prevail in the structure of Novovolynsk city economy. The influence of both natural and technogenic processes and factors on the formation of ecological and geographical situation in the territory of the district is substantiated. The specific combination of environmental management has led to the spatial differentiation of environmental stress and the varying degree of its implementation in the form of a spectrum of hazardous processes.

The scientific novelty is the ecological and geographical determination of the types of economic nature management in the Ivanichi district of Volyn region. The analysis of the impact on the formation of the ecological situation in the area and the proposed measures for its optimization are carried out.

Practical importance. The results of the study can be used in the educational process of the East National University named after Lesya Ukrainka in teaching a number of geographic and tourism disciplines. The results will find their application in the legislative and executive work of local governments in the development of programs for socio-economic development of the territory. The research materials will facilitate the rational use of economically transformed natural and anthropogenic territories and objects of the Ivanichi district of Volyn, which will increase the profitability and competitiveness of the exploitation of the objects of land and industrial fund. A number of provisions can be used in similar studies in other regions of Ukraine.

Keywords: nature management, territorial community, district, resources.

Постановка проблеми. Іваничівський район займає вигідне економіко-географічне положення, адже межує з Львівською областю та Польщею [1]. В сенсі господарської характеристики, район, без врахування анклав міста Нововолинськ, поза сумнівом, слід вважати сільськогосподарським, однак, з огляду на геоecологічну характеристику регіону, нами було умовно поєднано господарські комплекси цих суб'єктів та констатовано, що в такому вигляді Іваничівський район отримав усі ознаки промислово-сільськогосподарської природно-територіальної одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у формування теоретичного і методологічного базису вивчення проблем взаємодії природи і суспільства зробили роботи В.А. Анучина, О.Ф. Балацького, І.П. Ковальчука, К.І. Геренчука, А.Г. Ісаченка, С.В. Калесника, А.М. Маринича, Ф.Н. Мількова, М.Д. Гродзинського, Г.І. Швєбса, П.Г. Шищенка та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Природокористування розглядається вченими-географами залежно від напрямку їх діяльності і розвитку науково-технічного прогресу. Аналіз зазначених праць показав, що питання раціонального ведення природокористування в умовах інтенсивної господарської трансформації і адміністративної реформи, не є достатньо вивченими та останніми роками набули всезростаючого значення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є еколого-географічний аналіз видів природокористування в Іваничівському районі.

Для досягнення поставленої мети необхідно: з'ясувати теоретичні основи дослідження видів природокористування Іваничівського району, оцінити розмаїття видів природних ресурсів регіону, визначити проблеми та перспективи оптимізації природокористування в Іваничівському районі Волинської області.

Виклад основного матеріалу. В усіх сферах економічної діяльності Іваничівського району на 2020 р. зайнято 9,9 тис. чол., у т.ч. - у галузях економіки 7,6 тис. чол., з них у сфері матеріального виробництва: у промисловості - 13,0%; у сільському господарстві - 22,0%; у будівництві - 4,0%; у невиробничій сфері - 56,0% [1]. Натомість у м. Нововолинськ зайнято і усіх сферах економічної діяльності (на 2019 р.) 7,7 тис. чол, а середньомісячна заробітна плата одного працівника (на 2019 р.) склала 9514 грн [2].

Промисловість. В Іваничівському районі розвиненими є гірничодобувна і хімічна промисловість, на які припадає лівова частка усіх іноземних інвестицій (77,5% від обсягу інвестицій в районі), та добре функціонує харчова промисловість (табл. 1). Ще розвинені

пеперобна промисловість та індустрія будівельних матеріалів [3]. Чимало іноземних капіталовкладень спрямовано до підприємств, спеціалізацією яких є внутрішня торгівля. Серед них і підприємства Іваничівського (21,9%) району.

Таблиця 1

Обсяги іноземних інвестицій у регіон [2]

Обсяг капітальних інвестицій, млн. грн. (9 міс. 2019 р.)	2908,7
Прямі іноземні інвестиції, тис. дол. США (9 міс. 2019 р.)	149457,9
Прямі іноземні інвестиції на одну особу, дол. США	2646,4

Район, як і держава загалом, ще не оговтався від тривалої і глибокої економічної кризи, спричиненої, крім катастрофічного спаду промислового виробництва, низкою довколаекономічних чинників (російсько-українська війна, окупація територій, внутрішня перманентна політична боротьба, геополітичний переділ впливів, вірусні захворювання), що, звичайно ж, не сприяє покращанню екологічної ситуації.

Власне в Іваничівському районі, без врахування міста Нововолинськ, промисловість харчових продуктів та напоїв (рис. 1) протягом січня-червня 2019 р. ТОВ «Павлівський пивзавод» та ТОВ «Йоданка» виробили валової промислової продукції на суму 15,7 млн. грн, проти 14,2 млн. грн у відповідному періоді 2018 р. (табл. 2). При цьому вироблено 60,1 тис. дал пива, 84,1 тис. дал мінеральної води та 1,3 тис. дал солодкої води [1].

Рис. 1. Продукція та торгова марка ТОВ «Павлівський пивзавод» [1]

Основу господарського комплексу сучасного селища Іваничі складають промисловість, сільгоспвиробництво, капітальне будівництво, зовнішній транспорт, склади та бази. Малі та середні підприємства займаються торгівельною діяльністю, деревообробкою і будівництвом [4].

А промисловість міста Нововолинськ, в основному, орієнтована на видобуток вугілля, виготовлення залізобетонних виробів та будівельних матеріалів, ремонт гірничого обладнання, деревообробку. Крім вугільної, тут працюють підприємства легкої промисловості, цегельні заводи, завод спеціального технологічного обладнання, м'ясокомбінат та інші підприємства [5]. У місті Нововолинськ нараховується 47 промислових виробництв. Сучасна структура промисловості міста багатогалузева і базується на використанні місцевих мінерально-сировинних ресурсів. У компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Іваничівського району їхня частка становить 44,6% [3]. Отож головне антропогенне навантаження на природні комплекси району спричинене гірничим промисловим виробництвом [5]. Галузь видобування кам'яного вугілля представлена такими потужними підприємствами, як ДП «Волиньвугілля», ДП «Шахта №1 «Нововолинська», ВП «Шахта №9 «Нововолинська», ВП «Шахта Бужанська», що видобувають вугілля рядове [5].

Таблиця 2

Перелік промислових підприємств Іваничівського району [1]

Назва, адреса, телефон	Власник	Директор	Продукція, що випускається
ТОВ «Павлівський пивзавод, с. Павлівка, 03372 22403	Пікута Ю. М.	Пікута Ю. М.	пиво
ТзОВ «Йоданка», с. Павлівка, 03372 22403	Пікута Ю. М.	Адамчук К. В.	мінеральна та солодка вода
ПП «Європацукор» (сmt. Іваничі)	Басанько С. В.	Берестовицький І. С.	Виробництво цукру, жому та меляси
ТзОВ «Солод» (с. Павлівка)	Пікута Ю. М.	Пікута Ю. М.	иробництво ячмінного солоду
ТзОВ «Богатир»	Лопушанський А.	Лисий В. С.	М'ясопереробка,

(с.мт. Іваничі)	В.		виробництво свинини
ТЗОВ Агроінвест» (с. Бужанка)	Трофимович Н. М.	Вальчук М. М.	М'ясопереробка, виробництво свинини
ФГ «АРК»	Дудік О. Й.	Дудік О. Й.	М'ясопереробка,
ТЗОВ «Хлібний майстер» (с.мт. Іваничі)	Сахно А. В.	Сахно А. В.	Виробництво хлібобулочних виробів
СОК «Симфонія» (с. Грибовиця)	Міндзя А. В.	Міндзя А. В.	Перероблення та консервування овочів та фруктів, пакування
СОК «Риковичі АгроПродукт»	Маринюк Р. В.	Маринюк Р. В.	Послуги по переробці та фасуванню зерна

Найбільше балансових запасів кам'яного вугілля обліковано в межах поля шахти №10 "НВ" (41,2 млн. т) і значно менше - шахт №1, 4 і 9 "НВ". Вугільних запасів категорії А в межах району розвідано недостатньо (18,1 млн. т), що робить його малоперспективним. Забалансові запаси вугілля сконцентровані в межах геолого-промислових дільниць (Кречівської-Верхньої, Північної і Порицької), однак значних можливостей їхнього освоєння немає [5].

Насьогодні вже закриті шість шахт: №№ 2-4, 6-8 "Нововолинські". Після закриття шахти №4 "НВ" (1996 р.) у межах північної частини шахтного поля і Бужанської дільниці відкрита шахта "Бужанська", яка допрацьовує залишки кам'яного вугілля. Більшість діючих шахт відпрацювали майже всі свої балансові запаси та мають незначний залишковий період експлуатації (до п'яти років). 1977-1981 рр. була спроба розробити проєкт нових запасів (кондицій) для шахт Нововолинського ГПР з потужністю пластів до 0,7 м та через малу потужність пластів й ізольованість окремих вугільних площ визнали це недоцільним [5].

На території Поромівської дільниці в 1990 р. розпочато будівництво нової шахти №10 "НВ" із проєктною потужністю 900 тис. т вугілля за рік. На сьогодні шахту доведено до рівня 57% експлуатаційної готовності та 87,6% будівельної.

Однак місто має і потужну *машинобудівну* галузь (ВАТ «Оснастка», ДП «Нововолинський ремонтномеханічний завод», ТОВ «ХАН-Електробау Україна», ТДВ «Елтех», ТЗОВ «Виробниче підприємство «Нововолинський ремонтномеханічний завод») і металургійну *промисловість*, зокрема ТОВ «Механічно-ливарний завод», ТОВ «Завод Промлит»; ТОВ «Фарба сервіс», ПП «ДЕНК-ТПР». Виробництво гумових, пластмасових виробів міста та неметалевої продукції представлено ТОВ «Побут сервіс» та МП «Гарант», хімічне виробництво – ПрАТ «Західна Промислова Група», ТОВ «Скай» та ТОВ «ВІКІ». Сучасні деревообробка, вироби з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність – ТОВ «Кроноспан УА», ТОВ «БРВ-Україна», а ТОВ «Модел Пак» та ТОВ «Володимирська фабрика гофротари», ТОВ «Міська друкарня» та ПП Видавнича група «Формат». Легка промисловість має в місті текстильне та виробництво одягу, виробів зі шкіри та інших матеріалів (ПАТ «Нововолинська швейна фабрика», ТОВ „Ера моди”, ТОВ «Дрімко», ТЗОВ «Ю. Кенвес», ПП «Альва», ТОВ Фірма «Оksamит».

Переробна промисловість, з огляду на розміщення міста Нововолинськ в оточенні потужного аграрного регіону, природно, представлена виробництвом харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (ПрАТ «Нововолинський хлібозавод», ТОВ «Нововолинський завод дезодорованої олії», ТОВ «Птахокомплекс Губин», ТОВ «ВМП», ТЗОВ «Нововолинський м'ясокомбінат», ТОВ «Вербена», ТОВ «Імперія жирів» ТМ Маселко, ТОВ «АБК-Агро».

Сільське господарство. Територія Іваничівського району має рівнинний рельєф, порівняно теплий помірно-континентальний клімат з достатньою кількістю тепла і вологи, родючі чорноземні ґрунти, а 80% мешканців проживає у сільській місцевості [1]. В районі функціонує 16 сільгосппідприємств, 68 фермерських господарств, у користуванні яких знаходиться відповідно 33276 та 1009,52 га угідь, 7665 особистих господарств громадян, 1 сільгоспвиробничий кооператив, 7 приватних (приватно-орендних) підприємств, 7 господарських товариств. 63% валової сільгосппродукції виробляється в особистих господарствах населення. Його характерною ознакою є реформування на основі приватної власності на майно і землю [1]. Розвинуте тваринництво м'ясо-молочного напрямку. Значних успіхів досягнуто у галузі рослинництва. Покращено культуру землеробства. А в тваринництві збільшено продуктивність громадського стада і ефективність галузі загалом [4].

Площа сільськогосподарських угідь складає 49,2 тис. га, з них (табл. 3): рілля 39025,8 тис. га, або 81,6%, багаторічні насадження - 531,2 тис. га, або 1,1%, сінокоси – 3588,3 тис. га, або 7,5%, пасовища – 4680,6 тис. га, або 9,8% (рис. 2).

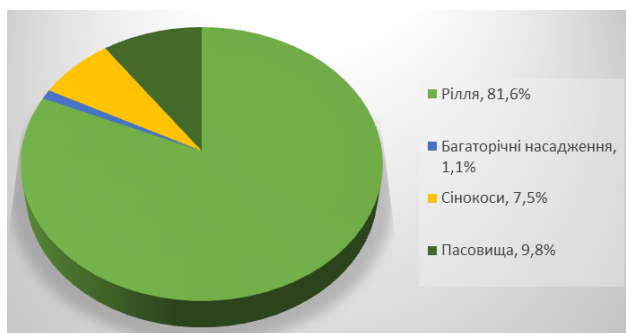

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь Іваничівського району [1]

Землі у володінні і користуванні громадян 29,3 тис. га, з них для: ведення особистого селянського господарства (до 2 га) 11,7 тис. га, ведення особистого селянського господарства (на рівні частки/паю) 13,0 тис. га, будівництва та обслуговування житлових і господарчих будівель (присадибні ділянки) 2,6 тис. га, колективного та індивідуального садівництва 0,1 тис. га, городництва 0,5 тис. га, сінокошення та випасу худоби 1,4 тис. га, дачного та гаражного будівництва 0,01 тис. га. Землі запасу, які надані у тимчасове користування 3,3 тис. га [1].

Таблиця 3

Посівні площі сільськогосподарських культур у підприємствах району у 2018 р., тис. га [6]

Сільськогосподарські культури	У тому числі			
	зернові та зернобобові	технічні	картопля, овочеві та баштанні продовольчі	кормові
17,5	9,0	7,9	0,1	0,5

Валове виробництво сільськогосподарської продукції за 2017 р. (порівняльні ціни до 2010 р.) склало 380,2 млн. грн, з них сільськогосподарські підприємства усіх форм власності 154,5 млн. грн, в т. ч. продукції рослинництва 145,3 млн. грн, продукції тваринництва 9,2 млн. грн, господарства населення 225,7 млн. грн, в т. ч. продукції рослинництва 164,9 млн. грн, продукції тваринництва 60,8 млн. грн.

Структура сільськогосподарського виробництва: рослинництво - 81,6%, тваринництво - 18,4% (табл. 4, 5). Рослинництво району спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних (цукрові буряки, соя, соняшник) культур [1].

Таблиця 4

Виробництво сільськогосподарських культур у підприємствах району, тис. т [6]

С/г культури	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
зернових та зернобобових	66,3	56,7	31,1	31,8	20,9	47,2	47,1	34,9	48,2
буряку цукрового фабричного	160,7	67,3	27,5	37,4	34,5	57,8	69,8	90,7	56,9
ріпаку	506	254	225	712	2252	5166	566	3945	4664
сої	—	—	—	—	1681	5928	5046	5669	13683
соняшнику	—	—	—	—	48	810	1607	2732	3080

Загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства зріс на 0,1%. За 6 місяців 2019 р. всіма категоріями господарств вироблено 15,5 тис. тон молока, 1,7 тис. тон м'яса і 12,0 млн. штук яєць. Середній надій на корову в цілому по району становив 2735 кг, проти 2597 кг - у 2018 р.

Таблиця 5

Кількість худоби на підприємствах району, тис. голів/кінець року [6]

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
великої рогатої худоби	40,8	26,9	11,2	5,8	2,1	1,7	1,4	1,5	1,5
корів	9,9	7,6	4,1	1,7	1,0	0,6	0,6	0,6	0,7
свиней	16,9	8,9	3,1	2,3	1,4	0,9	0,3	-	-

У 2019 р. дозвіл на обробіток ґрунту в теплицях отримало СОК «Бортнів-Екопродукт», а серед поданих суб'єктів господарювання дозволи на спеціальне водокористування отримали: ПП

«Вітчизна-Ф», ТЗОВ «Адама», СГВК «Перемога», ФГ «Дари Волині»; дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами – відсутні [1].

Обліку рубок лісу, рубок формування і оздоровлення, заготівлі деревини, заготівлі круглого лісу, відтворення лісів шляхом садіння і висівання лісу в розрізі Іваничівського району не ведеться [1].

Важливою галуззю господарства Іваничівського району є *транспорт*. Транспортну мережу представлено автомобільною дорогою регіонального значення Р15, довжиною 151 км - Ковель-Володимир-Волинський-Червоноград-Жовква, що простягається вздовж території району і забезпечує як внутрішні, так і зовнішні зв'язки. Впоперек Іваничівського району простягаються два автомобільні шляхи місцевого значення Т0302, Шацьк-Любомль-Володимир-Волинський-Павлівка-Горохів-Берестечко-Козин, довжиною 204,1 км та - Т0305, Нововолинськ-Іваничі-Павлівка-Локачі, загальною довжиною 41,8 км, які з'єднують район із усіма сусідніми районами Волині та Львівською областю [1].

Функціонування пасажирського і вантажного залізничного сполучення Ковель-Львів є вагомою перевагою транспортно-географічного розташування регіону. Водночас, залізнична мережа вимагає реконструкції, зниження небезпеки аварій, забезпечення моніторингу стану полотна доріг і залізничних насипів [7]. Через Іваничі та по території району проходить залізниця, що сприяє кращому сполученню між районами Волинської області [1]. Однак район має лише один пасажирський залізничний зупинний пункт - Яневичі Рівненської дирекції Львівської залізниці, в селі Іванівка на лінії Ковель-Сапіжанка між станціями Володимир-Волинський (18 км) та Іваничі (7 км). Кількість залізничних мостів в районі - 2 [1]. Станом на 2019 р. щодня три пари дизель-потягів прямують за напрямком Ковель-Пасажирський-Червоноград/Львів [1].

Транспортна мережа загального користування Іваничівського району має експлуатаційну довжину автомобільних доріг державного і місцевого значення - 627,2 км, у т. ч. із твердим покриттям - 416 км. Питома вага автомобільних доріг із твердим покриттям - 66,3%. Кількість мостів автомобільних - 10. Загальна протяжність вулиць і доріг комунальної власності району становить 279,1 км, в т. ч.: 136,9 км - з твердим покриттям та 142,2 км - з ґрунтовим покриттям [1].

Загальна протяжність автодоріг, що обслуговує ДП «Волинський облавтодор» - 265 км, в т. ч.: 64,1 км - територіальних автомобільних доріг загального користування місцевого значення; 118,1 км - обласних автомобільних доріг загального користування місцевого значення; 82,1 км - районних автомобільних доріг загального користування місцевого значення [1].

Транспортна інфраструктура міста Нововолинська є доволі розвинутою [2]. Станом на 01.01.2018 р. транспортне обслуговування населення у місті та смт. Благодатне здійснюють 14 перевізників у звичайному режимі руху та в режимі маршрутного таксі. Довжина вулиць комунальної власності міста становить 108,3 км, з яких 6594 км з твердим покриттям. Транспортна мережа Нововолинська має експлуатаційну довжину автомобільних доріг державного і місцевого значення 92,1 км, у т. ч. із твердим покриттям - 60,4 км. Питома вага: автомобільних доріг із твердим покриттям 65,6% [2]. Нововолинський ГПП перетинають автомагістралі Львів-Ковель і Нововолинськ-Іваничі, а до кожної шахти підведена залізнична колія. На території міста розташовані 9 залізничних переїздів (в т.ч. 4 з автобусним рухом), які підвідомчі ВП «Волинський вантажтранс» ДП «Волинвугілля». На території міста Нововолинська мости відсутні [2].

Електропостачання району забезпечується Добротвірською ТЕС. Водопостачання міста централізоване за допомогою системи районного водопроводу, який живиться підземними водами Північного і Литовезького водозаборів. Більшість населених пунктів регіону газифіковані [2].

Важливим показником, який засвідчує потенціал зміни еколого-географічної ситуації в регіоні, є його природно-ресурсний потенціал. Оцінки ПРП вказують на домінування у структурі двох складових - земельних та мінерально-сировинних ресурсів. Інші складові ПРП мають підпорядковане значення, хоча й дають можливості інтенсивного розвитку в регіоні туристично-рекреаційної галузі господарства, землеробства, лісового господарства та ін. [7].

Висновки. Отже, в Іваничівському районі головне антропогенне навантаження на природні комплекси регіону спричинене промисловим виробництвом (насамперед, гірничо-добувним), яке сьогодні перебуває в глибокій економічній кризі. Відсутність коштів на реконструкцію виробництва зумовлює формування депресійної лійки, спричинює активізацію карстових процесів та утворення териконів, підвищує рівень еколого-геоморфологічної напруги. Оптимальні, екологічно безпечні шляхи рекультивативної техногенно-порушених територій регіону є завданням першочергової ваги [7].

Список використаних джерел

1. Іваничівська районна державна адміністрація. Паспорт Іваничівського району. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ivaadm.gov.ua/vidomosti-pro-raion/pasport-raionu>.
2. Паспорт м. Нововолинська. Виконавчий комітет Нововолинської міської ради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ivaadm.gov.ua/vidomosti-pro-raion/pasport>.
3. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах [Текст]: підручник. / В. П. Руденко. - К.: ВД "К.-М. Академія". - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. - 568 с.
4. Офіційний сайт Іваничівської селищної ради. Іваничі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ivaselrada.gov.ua/ivanichi-11-26-21-03-07-2019/>.
5. Іванов Є. А. Геоекологія Нововолинського гірничопромислового району : монографія / Є. А. Іванов, І. П. Ковальчук, О. С. Терещук. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – 208 с.
6. Волинь 2018. Статистичний щорічник. / За ред. В. Науменка. - Головне управління статистики у Волинській області. – 2019. - 443 с.
7. Ковальчук І. П. Геоекологія Розточчя. Монографія / І. П. Ковальчук, М. Р. Петровська. – Львів. – ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 192 с.

Список использованных источников

1. Иваничевская районная государственная администрация. Паспорт Иваничевского района. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ivaadm.gov.ua/vidomosti-pro-raion/pasport-raionu>.
2. Паспорт г. Нововолинска. Исполнительный комитет Нововолинского городского совета. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ivaadm.gov.ua/vidomosti-pro-raion/pasport>.
3. Руденко В. П. География природно-ресурсного потенциала Украины. В 3-х частях [Текст]: учебник. / В. П. Руденко. - К.: ВД "К.-М. Академия". - Черновцы: Зелена Буковина, 1999. - 568 с.
4. Официальный сайт Иваничевского поселкового совета. Иваничи. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ivaselrada.gov.ua/ivanichi-11-26-21-03-07-2019/>.
5. Иванов Е. А. Геоэкология Нововолинского горнопромышленного района : монография / Е. А. Иванов, И. П. Ковальчук, О. С. Терещук. – Луцк: ВНУ им. Леси Украинки, 2009. – 208 с.
6. Волинь 2018. Статистический ежегодник. / Под ред. В. Науменка. – Главное управление статистики в Волынской области. – 2019. - 443 с.
7. Ковальчук И. П. Геоэкология Росто́чья. Монография / И. П. Ковальчук, М. Р. Петровская. – Львов. – ЛНУ имени Ивана Франко, 2003. – 192 с.

References

1. Ivanichi District State Administration. Passport of Ivanichi district. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ivaadm.gov.ua/vidomosti-pro-raion/pasport-raionu>.
2. Passport of Novovolynsk. Executive Committee of Novovolynsk City Council. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ivaadm.gov.ua/vidomosti-pro-raion/pasport>.
3. Rudenko V. P. Geography of natural resource potential of Ukraine. In 3 parts [Text]: textbook. / V. P. Rudenko. - K.: VD "K.-M. Akademia". - Chernovci: Zelena Bukovina, 1999.- 568p.
4. The official site of the Ivanichi village council. Ivanichi. [Electronic resource]. – Access mode : <https://ivaselrada.gov.ua/ivanichi-11-26-21-03-07-2019/>.
5. Ivanov E. A. Geoecology of the Novovolynsk Mining Area : monograph / E. A. Ivanov, I. P. Kovalchuk, O. S. Tereshchuk. – Lutsk: SNU them. Lesya Ukrainka, 2009. – 208 p.
6. Volyn 2018. Statistical Yearbook. / Edited V. Naumenko. - Main Department of Statistics in Volyn Oblast. – 2019. - 443 p.
7. Kovalchuk I. P. Geoecology of Roztoche. Monograph / I. P. Kovalchuk, M. R. Petrovska. – Lviv. - Ivan Franko National University, 2003. – 192 p.

Надійшла до редакції /Received Editorial Board 12.05.2020

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. **Абасова Ламія** – докторант, Азербайджанський державний педагогічний університет, Азербайджан, м. Баку, e-mail: rus_rahimli@yahoo.com.
2. **Ахмедов Богдан Михайлович** – аспірант кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net.
3. **Бабаєва Улькер Аллахяр** – старший спеціаліст по научным вопросам отдела «Наук» Лянкяранского Государственного Университета, г. Лянкяран, Азербайджан.
4. **Бейдик Олександр Олексійович** – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: aabeydik@gmail.com.
5. **Бульба Вікторія Валеріївна** – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
6. **Даценко Людмила Миколаївна** – доктор геологічних наук, професор, Таврійський агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, м. Мелітополь, Україна, e-mail: dachenko.geo@yandex.ua.
7. **Джанколла Дарина Вадимівна** – аспірантка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
8. **Ковальська Леся Володимирівна** – кандидат географічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: gnatuk_L@ukr.net.
9. **Мельник Олег Володимирович** – лаборант кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.
10. **Мельничук Михайло Михайлович** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net.
11. **Мотузенко Олена Олександрівна** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
12. **Савка Галина Степанівна** – завідувач лабораторії геоінформаційних технологій та ландшафтного планування, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: savka.halyna@gmail.com.
13. **Топалова Олеся Іллівна** – кандидат географічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна, e-mail: lesatopalova@gmail.com.
14. **Чорна Любов Василівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: chornalyubov60@ukr.net.
15. **Шушняк Володимир Миколайович** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: shushniak@gmail.com.
16. **Шандра Юрій Ярославович** – аспірант кафедри фізичної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: yuriyshandra@gmail.com.

ІНФОРМАЦІЯ ОБ АВТОРАХ

1. **Абасова Ламия** – докторант, Азербайджанский государственный педагогический университет, Азербайджан, г. Баку, e-mail: rus_rahimli@yahoo.com.
2. **Ахмедов Богдан Михайлович** – аспирант кафедры физической географии, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинской, г. Луцк, Украина, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net.
3. **Бабаева Улькер Аллахяр** – старший специалист по научным вопросам отдела «Наук» Лянкяранского Государственного Университета, г. Лянкяран, Азербайджан.
4. **Бейдык Александр Алексеевич** – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: aabeydik@gmail.com.
5. **Бульба Виктория Валериевна** – студентка кафедра географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
6. **Даценко Людмила Николаевна** – доктор геологических наук, профессор, Таврический агротехнологический университет имени Дмитрия Моторного, г. Мелитополь, Украина, e-mail: dachenko.geo@yandex.ua.
7. **Джанколла Дарья Вадимовна** – аспирантка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
8. **Ковальская Лэся Владимировна** – кандидат географических наук, доцент, Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: gnatuk_L@ukr.net.
9. **Мельник Олег Владимирович** – лаборант кафедры физической географии, Восточноевропейский

національний університет імені Леси Українки, г. Луцьк, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.

10. *Мельничук Михайл Михайлович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичської географії, Східноєвропейський національний університет імені Леси Українки, г. Луцьк, Україна, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net.

11. *Мотузенко Алена Александровна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, г. Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.

12. *Савка Галина Степановна* – завідувач лабораторією геоінформаційних технологій і ландшафтного планування, Львівський національний університет імені Івана Франка, г. Львів, Україна, e-mail: savka.halya@gmail.com.

13. *Топалова Олеся Ільїнічна* – кандидат географічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, г. Мелітополь, Україна, e-mail: lesatopalova@gmail.com.

14. *Чорная Любов Васильевна* – кандидат педагогічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, г. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: chornalyubov60@ukr.net.

15. *Шушняк Володимир Николаевич* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичської географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, г. Львів, Україна, e-mail: shushniak@gmail.com.

16. *Шандра Юрій Ярославович* – аспірант кафедри фізичської географії Львівський національний університет імені Івана Франка, г. Львів, Україна, e-mail: yuriyshandra@gmail.com.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. **Abasova Lamia** – Doctoral Student, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan, Baku, e-mail: rus_rahimli@yahoo.com.

2. **Akhmedov Bogdan Mykhajlovych** – Graduate Student of the Department of Physical Geography, Eastern European National University named by Lesia Ukrainka, Lutsk, Ukraine, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net.

3. **Babayeva Ulker Allahyar** – Senior Specialist on Scientific Issues of the Science Department of Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan.

4. **Beydik Olexander Oleksiovych** – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: aabeydik@gmail.com

5. **Bulba Viktoriia Valerievna** – Student of Geography of Ukraine Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

6. **Datsenko Lyudmila Mikolaevna** – Doctor of Geology, Professor, Geoecology and Land Management Department, **Dmytro Motorny** Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine, e-mail: datsenko.geo@yandex.ua.

7. **Giancolla Darina Vadimovna** – Graduate Student of Geography of Ukraine Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

8. **Kovalska Lesia Vladimirovna** – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: gnatuk_L@ukr.net.

9. **Melnik Oleg Vladimirovich** – Laboratory Assistant of Physical Geography Department, Eastern European Lesya Ukrainka National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua.

10. **Melnychuk Mikhail Mykhajlovych** – Ph.D in Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Physical Geography Department, Eastern European National University Named by Lesia Ukrainka, Lutsk, Ukraine, e-mail: Yaromenko_ov@ukr.net.

11. **Motuzenko Olena Oleksandrivna** – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.

12. **Savka Halya Stepanivna** – Head of the Laboratory of Geoinformation Technologies and Landscape Planning, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: savka.halya@gmail.com.

13. **Topalova Olesia Illivna** – Candidate of Geographical Sciences, Melitopol Bogdan Khmelnytsky State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine, e-mail: lesatopalova@gmail.com

14. **Chorna Lyubov Vasylivna** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: chornalyubov60@ukr.net.

15. **Shushniak Volodymyr Mykolayovych** – PhD, Associate Professor, Assistant Professor of Physical Geography Department, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: shushniak@gmail.com.

16. **Shandra Yuri Yaroslavovych** – Graduate Student of Physical Geography Department, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: yuriyshandra@gmail.com.

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

Шушняк В.М., Савка Г.С., Шандра Ю.Я. ГОЛОВНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВОДОДІЛ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ТУРИСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	3
Мотузенко О.О., Бульба В.В., Джанколла Д.В. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ЕНОГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	13
Бейдик О.О., Даценко Л.М., Топалова О.І. ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ АГРОТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ	22
Ковальська Л.В., Чорна Л.В. РОЗВИТОК ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	28

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

Абасова Л.М. РОЛЬ СЕРЕДНІХ І МАЛИХ МІСТ В РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ	37
Бабаєва У.А. ЕКО-ГЕОГРАФІЧЕСКІЕ ПРОБЛЕМЫ, ВЫЗВАННЫЕ АВТОМОБИЛЬНЫМ ТРАНСПОРТОМ В ЛЯНКЯРАНСКОМ ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	43

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Мельничук М.М., Ахмедов Б.М. СТАН ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЯК ЧАСТИНИ ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	50
Мельник О.В. ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИДІВ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ІВАНИЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	57

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	64
------------------------	----

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Шушняк В.Н., Савка Г.С., Шандра Ю.Я. ГЛАВНЫЙ ЕВРОПЕЙСКИЙ ВОДОРАЗДЕЛ В УКРАИНЕ И ЕГО ТУРИСТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ	3
Мотузенко А.А., Бульба В.В., Джанколла Д.В. РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ ЕНОГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ	13
Бейдык А.А., Даценко Л.Н., Топалова О.И. ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ АГРОТУРИЗМА В ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ	22
Ковальская Л.В., Чорная Л.В. РАЗВИТИЕ ДЕТСКОГО ТУРИЗМА В ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ	28

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

Абасова Л.М. РОЛЬ СРЕДНИХ И МАЛЫХ ГОРОДОВ В РАЗВИТИИ РЕГИОНОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	37
Бабаева У.А. ЭКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ, ВЫЗВАННЫЕ АВТОМОБИЛЬНЫМ ТРАНСПОРТОМ В ЛЯНКЯРАНСКОМ ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	43

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Мельничук М.М., Ахмедов Б.М. СОСТОЯНИЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ КАК ЧАСТИ ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ	50
Мельник О.В. ЭКОЛОГО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВИДОВ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В ИВАНИЧЕВСКОМ РАЙОНЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ	57

ІНФОРМАЦІЯ ОБ АВТОРАХ	64
-----------------------	----

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

Shushniak V.M., Savka H.S., Shandra Y.Y. THE MAIN EUROPEAN WATERSHED OF UKRAINE AND ITS IMPORTANCE IN TERMS OF TOURISM	3
Motuzenko O.O., Bulba V.V., Giancolla D.V. RESOURCES POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF ENOGASTRONOMIC TOURISM IN UKRAINE	13
Beydik O.O., Datsenko L.M., Topalova O.I. PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF AGROTOURISM IN ZAPORIZHIA REGION	22
Kovalska L.V., Chorna L.V. CHILDREN'S TOURISM DEVELOPMENT IN IVANO-FRANKIVSK REGION	28

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

Abasova L.M. THE ROLE OF MEDIUM AND SMALL CITIES IN DEVELOPMENT OF REGIONS IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN	37
Babayeva U.A. ECO-GEOGRAPHICAL PROBLEMS CAUSED BY ROAD TRANSPORT IN LANKARAN PHYSICO-GEOGRAPHICAL REGION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND WAYS OF THEIR SOLUTION	43

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

Mikhail M.M., Akhmedov B.M. THE STATE OF LAND RESOURCES AS PART OF THE LAND FUND OF THE VOLYN REGION IS INVESTIGATED	50
Melnik O.V. ENVIRONMENTAL-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF NATURAL TYPES OF USE IN THE IVANICHEVSK REGION OF THE VOLYN REGION	57

INFORMATION ABOUT AUTHORS	64
---------------------------	----